

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro archeologii

Bakalářská práce

Daniel Dvořáček

Zázemí Kouřimi v době přemyslovské

Hinterland of Kouřim in Přemyslid Period

Vedoucí: PhDr. Tomáš Klír, Ph.D.

Praha 2013

Poděkování

Rád bych poděkoval PhDr. Tomáši Klírovi, Ph.D. za vedení práce, četné rady a připomínky. Dále bych chtěl poděkovat PhDr. Kateřině Tomkové a Mgr. Janu Maříkovi, Ph.D. za přínosné konzultace a zájem o tematiku dané práce, Soně Hendrychové za trpělivou pomoc s povrchovými sběry a korektury po dopsání práce. Také sběračům, kteří mi pomohli vysbírat plochu Kouřim 1. Za podporu chci také poděkovat své rodině.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Třebovli dne 15. 8. 2013

Daniel Dvořáček

Bakalářská práce se věnuje nejbližšímu zázemí raně středověkých centrálních lokalit Staré Kouřimi, Kouřimi – sv. Jiří až po vznik královského města ve 13. století, přičemž hlavní důraz je kladen na Kouřim – sv. Jiří. Jedním z výsledků je souborný katalog nalezišť shrnující dosavadní poznatky o archeologických akcích a náhodných nálezech z Kouřimi a nejbližšího okolí. Velká pozornost je věnována povrchovým sběrům, které byly prováděny za účelem identifikace nových lokalit, a následné práci se získanou keramikou. Získané poznatky jsou shrnuty do celku, který utváří současný stav bádání o kouřimském zázemí (sídlní aglomeraci). Práce je doplněna o srovnání poznatků z jiných zázemí center.

Klíčová slova: raný středověk, centrální lokality, zázemí (sídlní aglomerace), povrchové sběry, analýza keramiky.

This Bachelor work is dedicated to the nearest hinterland of early middle age central places - Old Kouřim and Kouřim - St. Georg. One of the few results of this work is collected in catalogue, which summarise all information about archaeological excavations and coincidental discovery. Strong attention is dedicated to surface collections, which were done because of identification of new places. It was important to work with ceramics fragments. There is a summary of results and investigations, which creates today's picture of archaeological research about early medieval hinterland (agglomeration) of Kouřim. This work includes information about other Czech hinterland places as well.

Key-words: the Early Middle Ages, Central places, Hinterland (agglomeration), Surface collections, Ceramic analyzes.

OBSAH

1. Úvod	7
2. Náplň bakalářské práce	8
3. Přírodní podmínky na Kouřimsku	9
4. Dějiny bádání v regionu	10
5. Vývoj centrálních lokalit od 6. do 13. století	12
5.1. Stará Kouřim	12
5.2. Kouřim – sv. Jiří	12
5.3. Královské město Kouřim	13
6. Podhradí a sídelní aglomerace	14
7. Katalog dosud známých lokalit a nálezů v zázemí raně středověkých center	15
8. Kostely v kouřimské sídelní aglomeraci (10. - 15. století)	21
8.1. Stará Kouřim	21
8.2. Kouřim – sv. Jiří	22
8.2.1. Kostel sv. Jiří	22
8.2.2. Kostel sv. Klimenta	23
8.3. Kostel sv. Vojtěcha nad Bukačovem	23
8.4. Bazilika sv. Štěpána	24
8.5. Cisterciácké proboštství s kostelem sv. Martina	24
8.6. Kostel a špitál sv. Maří Magdaleny	25
8.7. Kostely v kouřimské sídelní aglomeraci – závěr	26
9. Povrchové sběry	27
9.1. Použité metodiky sběrů	27
9.2. Keramika	28
9.3. Analýza keramického materiálu získaného povrchovými sběry	30
9.3.1. Lokalita Kouřim 1	30
9.3.2. Lokalita Kouřim 2 – Běšínov	32

9.3.3. Lokalita Kouřim 3	35
9.3.4. Lokalita Kouřim 4	37
9.3.5. Lokalita Kouřim 5	37
9.4. Seznam nově zjištěných lokalit	39
9.5. Vyhodnocení poznatků získaných z povrchových sběrů	41
10. Předměty z regionálního muzea v Kolíně	42
11. Stav bádání o zázemí (sídlní aglomeraci) za Miloše Šolla	43
12. Zázemí (sídlní aglomerace) Kouřimi – shrnutí	44
13. Srovnání s vybranými lokalitami	46
13.1. Hradec Králové	46
13.2. Litoměřice	47
13.3. Žatec	48
13.4. Libice nad Cidlinou	49
13.5. Srovnání vybraných lokalit s Kouřimí	50
14. Závěr	51
15. Literatura	52
16. Seznam příloh	55
17. Přílohy	57

1. ÚVOD

Předkládaná práce se věnuje nejbližšímu hospodářskému zázemí raně středověkých kouřimských hradišť Staré Kouřimi a Kouřimi – sv. Jiří. Hlavní důraz byl však kladen na hradiště Kouřim sv. Jiří. Pracovní prostor byl vymezen jako okruh dvou kilometrů od Kouřimi – sv. Jiří. Taková oblast je při studiu raně středověkých hradišť často nazývána jako sídelní aglomerace. V okruhu do dvou kilometrů od centrální lokality se na více lokalitách vyskytuje podobný jev, jenž spočívá v kumulaci sídlišť a pohřebišť a vytváří podhradí. Podhradní sídliště často měla hospodářskou nebo výrobní funkci s důrazem na zásobování center. Studiu kouřimského zázemí (sídelní aglomerace) zatím nebyla věnována dostatečná pozornost. Hlavní archeologický zájem se zaměřil převážně na opevněné lokality. Nálezy ze „zázemí“ se však také vyskytovaly a vyskytují i nadále. Jeden z cílů této práce spočívá v nasbírání dostupných poznatků o raně středověkých nálezech z města a nejbližšího okolí a vytvoření katalogu, což by měl být základ pro další bádání nad danou problematikou. Dalším úkolem je najít pomocí povrchových sběrů nové lokality a pomocí chronologie keramiky je následně datovat. Poslední kapitoly budou věnovány srovnání s jinými centrálními lokalitami, kde je studiu zázemí (sídelních aglomerací) věnována delší pozornost.

Není v možnostech této práce přinést úplný obraz kouřimského zázemí, a to z několika důvodů. Jedním z nich je nedostatečný počet archeologických akcí na území města. Omezení představují také časové možnosti, které neumožňují vysbírat veškeré orané plochy v daném okruhu. Přesto se domnívám, že práce přináší shrnutí dosavadních poznatků doplněné o nové a vytváří základnu pro další práci v regionu.

2. NÁPLŇ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

K vytvoření této práce bylo za zapotřebí se nejprve blíže seznámit s krajinou Kouřimska, přičemž byla největší pozornost věnována povrchovým sběrům s cílem vyhledat nové lokality. Sběry byly prováděny v jarních a podzimních měsících v letech 2011-2013. Tématice povrchových sběrů bude věnován prostor v dalších kapitolách.

Další pozornost vzbudilo množství zahloubených útvarů patrných na základních mapách situovaných na svazích Lipského hřbetu. Zdálo se, že by se mohlo jednat o zbytky úvozových cest. Na podzim roku 2011 byly v rámci možností v lese mezi obcemi Třebovle a Království prochozeny a zakresleny do plánek. Ukázalo se, že se pravděpodobně jedná o hluboké erozní rýhy. Kvůli malé vypovídací hodnotě těchto rýh se již s jejich průzkumem dále nepokračovalo.

Práce neterénního charakteru částečně spočívala ve vyhledávání poznatků ze starší i novější literatury, která se týkala náhodných objevů a archeologických výzkumů (převážně záchranného charakteru) v Kouřimi, výsledkem je katalog dosud známých lokalit. Byla také učiněna prohlídka nálezů uložených v regionálním muzeu v Kolíně, prohlídka nálezových zpráv v archívu ARÚP a vyhledávání raně středověkého osídlení v Archeologické databázi Čech. Všechny tři posledně jmenované aktivity bohužel nepřinesly valné výsledky.

3. PŘÍRODNÍ PODMÍNKY NA KOUŘIMSKU

Kouřim spadá do okrsku Kouřimské plošiny, která je součástí Středočeské tabule. Kouřimská plošina vznikla na spodnoturonských slínovcích, písčitých slínovcích a jílovcích zakrývajících svory, svorové ruly, ortoruly a amfibolity (*Demek 1987; 287-288, Šolle 1966, 19-21; týž 1981, 11*).

Výrazným terénním předělem na západ od města a dominantou v krajině je Lipský hřbet s 366 metrů vysokou Lipskou horou, který vytváří přirozenou hranici mezi Kouřimskou plošinou a Černokosteleckou pahorkatinou. Součástí hřbetu je i vrch Ostrý, vysoký 400 metrů. Hřbetem prochází Čertova brázda, kterou podle lidové pověsti nechal sv. Prokop vyorat čerta od Sázavského kláštera až do Prokopovy rodné vsi Chotouně (*Bernat – Štědra 2003*). Hřbet je rozbrázděn četnými erozními rýhami svědčícími o výrazném hospodářském využití v minulosti. Směrem na jih ke Ždánicím se krajina pozvolna zvedá k Posázaví. Severním směrem krajina pomalu přechází do rovin středního Polabí. Samotná Kouřim má 267 metrů nadmořské výšky a návrší Stará Kouřim 294 metrů. Půdním typem na Kouřimsku je hnědozem a jen místy degradovaná černozem (*Tomášek 2003; Šolle 1981, 11*).

Kouřimí protéká říčka Výrovka, která je místně známá jako Kouřimka a na svém horním toku Vavřínecký potok. Pramení jižně od Uhlířských Janovic v nadmořské výšce 487 metrů a západně od Nymburka ve výšce 178 m.n.m. ústí do Labe. Celková její délka je 60,3 km (*Vlček 1984, 302*). Při svém toku se do ní vlévají Bečvářský potok a nedaleko od soutoku s Labem i Šembera. V okolí Kouřimi si Kouřimka vytvořila hluboké koryto, které od sebe odděluje Starou Kouřim na pravém břehu a Kouřim-sv. Jiří na levém břehu. Zároveň Kouřim-sv. Jiří a město Kouřim od sebe odděluje Ždánický potok (také známá jako Střebovka), který se pod městem vlévá do Kouřimky. Z hlediska osídlení měla Výrovka důležitou roli, neboť v její bezprostřední blízkosti bylo několik raně středověkých hradišť v nevelké vzdálenosti od sebe (Hryzely, Doubravčany, Radim). Dále Kouřimskem protékají četné malé potoky, například Běšínovský potok.

Původní vegetaci tu vytvářely dubohabrové háje, acidofilní doubravy (o čemž může svědčit i název vrchu Doubrava jižně od Kouřimi u Malotic) a v blízkosti vodních toků také luhy a olšiny, které jsou ještě dnes převážně v hlubokých údolích kolem Výrovky zachovalé (*Mikyška 1972*). V dnešní době je okolí Kouřimi intenzivně

zemědělsky využívané, současná podoba krajiny je formovaná obrovskými polními lány a ovocnými sady. Bonita půdy podle Tereziánského katastru (*Chalupa a kol.*) dosahuje hodnoty 4.

Jedná se o mírně teplou oblast, mírně suchou a s převážně s mírnou zimou. Průměrná roční teplota vzduchu je kolem 8-9° C, průměrný roční úhrn srážek činí 550-600 mm a průměrný sezónní počet dní se sněžením nepřesahuje do 50 dnů (*Tolasz 2007*).

4. DĚJINY BĚDÁNÍ NA KOUŘIMSKU

Začátky archeologického zájmu o Kouřimsko sahají do první poloviny 20. století. S jeho počátky jsou spojeni dva místní badatelé Jan Kremla a Josef Batelka. Učitel J. Kremla vytvořil plány raně středověkých hradišť na Kouřimsku (*Kremla 1903*). J. Batelka působil jako správce kouřimského muzea. Zájem o Kouřimsko projevil také J. L. Píč. Ten tu ve spolupráci s J. Waňkem prováděl sběry a sondáže. Ve Starožitnostech země České jsou z Kouřimi zaznamenány nálezy kostrových hrobů z lokalit „U cukrovaru“ a „Pod hradbami“ (*Píč 1909, 338*). J. L. Píč se rovněž věnoval sondáži opevnění na Staré Kouřimi, a také prováděl malé zjišťovací sondy, které měly vymezit polohy tří kostelíků - sv. Jiří, sv. Klimenta a sv. Vojtěcha nad Bukačovským mlýnem. U sv. Vojtěcha byly odkryty středověké hroby, zakryté kamennými deskami (*Píč 1909, 338*). V Bukačovském mlýně Píč zaznamenal v majetku mlynáře celé hradištní nádoby, které byly údajně nalezeny v blízké cihelně. Podle Píče nádoby pocházely z kostrových hrobů (*Píč 1909, 338*). Další významná lokalita, kterou Píč zkoumal, leží u dvora Broučkova těsně za hranicí kouřimského katastru. Zde zaznamenal výskyt hradištní keramiky a odkryl tu tři pece na tavení železa z období staro- a středohradištního (*Šolle 1966, 279*).

Roku 1948 při záchranném archeologickém výzkumu na východním okraji města odkryl A. Knor část kostrového mladohradištního pohřebiště. Předpokládá se pokračování a návaznost tohoto pohřebiště k pohřebišti „U cukrovaru“ (*Šolle 1966, 276-277*). Ve stejném roce zaznamenal J. Batelka na východním okraji města středohradištní hrob bojovníka (*Šolle 1966, 276*).

Od roku 1946 se Kouřimí začal zabývat archeolog Miloš Šolle. Ten tu nejprve v letech 1948 až 1958 prováděl rozsáhlý archeologický výzkum hradiště Stará Kouřim.

V letech 1961-1970 se jeho pozornost přesunula na výzkum Ostrožny sv. Jiří. V letech 1962 a 1978-1981 zkoumal polohu s bývalým kostelem u sv. Vojtěcha nad Bukačovem.

Během posledních dvaceti let došlo k utlumení badatelského zájmu. Objevy z tohoto období pocházejí ze záchranných archeologických výzkumů. V roce 1998 byla pod domem čp. 44 na kouřimském náměstí odkryta část mladohradištního řadového pohřebiště. Známé je odtud 9 až 10 kostrových hrobů (*Brzobohatá – Mazač - Tvrdlík 1999*). V letech 2007-2008 byl při výkopech pro kanalizaci v Komenského ulici objeven jeden výrobní objekt a při stejné stavební akci v Kolínské ulici byly nalezeny dva mladohradištní kostrové hroby, které jsou dávány do souvislosti s pohřebištěm „U cukrovaru“ (*Pecinová, Likovský 2010*).

5. VÝVOJ CENTRÁLNÍCH LOKALIT OD 6. DO 13. STOLETÍ

5.1. STARÁ KOUŘIM

Slovanské osídlení se na Staré Kouřimi začalo rozvíjet v 6. století, kdy vznikla u Libušina jezírka neopevňovaná osada, která navazovala na předchozí osídlení této polohy ze závěru doby stěhování národů. Vývoj osady pokračoval i v 7. a 8. století. Původní raně středověké hradiště bylo pravděpodobně umístěno do staršího eneolitického opevňovaného areálu. Tento areál je v dnešní době v rámci celého hradiště označován jako vnitřní. K němu bylo brzy přistavěno malé polokruhové předhradí, které pak při stavbě středního valu zaniklo (*Šolle 1981, 41-42*). Po rozšíření o střední areál hradiště zaujímalo opevňovanou plochu o rozsahu 19,6 ha. Střední areál zahrnoval nejvyšší bod návrší vysoký 298 m.n.m. V tomto místě vznikla u hradby 90 metrů dlouhá halová stavba. Areál kolem Libušina jezírka byl ohrazen, jezírko zvětšeno a vzniklo tu bohaté pohřebiště. Koncem 9. století byl k hradišti přiřazen i vnější areál obklopený dřevohlinitou hradbou, čímž velikost celého hradiště dosáhla 44 ha. Zdá se však, že vnější areál byl neosídlen a zřejmě plnil účel refugiální pro ochranu okolního obyvatelstva a hospodářských zvířat (*Šolle 1981, 43*) či sloužil pouze jako demonstrační architektura. V první polovině 10. století byla hradba středního areálu přebudována a doplněna o čelní kamennou plentu. Pravděpodobně násilný zánik Staré Kouřimi, archeologicky doprovázený nálezem nepohřbených bojovníků u hlavní brány, je kladen do souvislosti s rozmachem českého státu za Boleslava I. kolem poloviny 10. století (*Šolle 1966, 228*).

5.2. KOUŘIM – SV. JIŘÍ

Raně středověké osídlení svatojiřské ostrožny je ojedinělými nálezy známo už v 7. a 8. století. Koncem 10. nebo v první polovině 11. století vzniklo na ostrožně hradiště se sídlem knížecího správce-kastelána, které bylo zapojeno do vznikající hradské soustavy. Hradiště bylo opevněno obvodovou dřevohlinitou hradbou s čelní kamennou plentou. Opevnění bylo ve 12. století doplněno o příčnou hradbu oddělující od sebe akropoli s kostelem sv. Jiří a předhradí s kostelem sv. Klimenta. Koncem 10. až počátkem 11. století byl na akropoli založen kostel sv. Jiří. V místech akropole byl také zjištěn archeologickým výzkumem ohrazený dvorec. Kostel sv. Klimenta pravděpodobně

vzniknul někdy v mladohradištním období. V první polovině 11. století se na Kouřimi uvažuje o mincovně. Ta se dává do souvislosti s nálezem mincí s nápisem „Oteza Kurim“ z nedalekých Chrástůan severně od Kouřimi (*Šolle 2000, 32*). Kouřim se ve 12. století stala sídlem arcijáhenství. Pro druhou polovinu 12. až první čtvrtinu 13. století předpokládal M. Šolle na Kouřimi – sv. Jiří sídlo vedlejší větve Přemyslovců - Děpolticů. M. Šolle se domníval, že jejich panství v Kouřimi skončilo roku 1223, kdy Děpolt III. padl v bitvě u Kouřimi (*Šolle 2000, 68*). Pro nedostatečné množství důkazů omezené jen na jeden záznam z Dalimilovy kroniky se někteří badatelé staví k Děpoltickému panství na Kouřimi skepticky¹.

5.3. KRÁLOVSKÉ MĚSTO KOUŘIM

Existence vrcholně středověkého města Kouřimi je písemně doložena roku 1261, kdy je kladeno za vzor Přelouči a Jaroměřicím. Jeho založení je třeba klást o několik desetiletí dříve do vlády Václava I. nebo dokonce Přemysla Otakara I. (*Šolle 2000, 109*). Podle archeologických nálezů by se dalo uvažovat o osídlení prostoru města už v době hradištní. Na přelomu 19. a 20. století byly ve městě zaznamenány nálezy hradištních nádob a kostrových hrobů s esovitými záušnicemi (*Píč 1909; Dvořák 1936*). Z nedávné doby se na kouřimském náměstí podařila odkrýt část mladohradištního pohřebiště (*Brzobohatá – Mazáč - Tvrdlík 1999*). V případě sakrálních staveb existuje úvaha o možném románském předchůdci baziliky sv. Štěpána (*Radová –Štiková 1975*). Nabízí se také otázka o založení kláštera cisterciáků u kostela sv. Martina již před založením města, u něhož je zářezující jeho poloha uvnitř městských hradeb.

¹ Z ústního podání prof. PhDr. Josefa. Žemličky, DrSc.

6. PODHRADÍ A SÍDELNÍ AGLOMERACE

U některých centrálních lokalit v Čechách se objevuje podobná situace. Hradské centrum s akropolí a předhradím bylo obklopeno podhradním osídlením. Kolem opevněné centrální lokality se koncentrují otevřená sídliště a pohřebiště, jejichž vzdálenost je zpravidla do dvou kilometrů od centrální lokality (*Mařík 2009, 14*).

Hlavním bodem sídelní aglomerace je opevněná centrální lokalita, která je tvořena akropolí a jedním nebo více předhradími. Na akropoli se předpokládá sídlo elity. Na předhradí bylo situováno provozní zázemí akropole, sídla hradských úředníků nebo církevních hodnostářů. Podobné funkce jako na předhradí mohlo mít i podhradí, kde se mohly provozovat těžší výrobní práce jako například zpracování železa a barevných kovů. Za hradbami opevněných center se vyskytovala také většina pohřebišť, neboť jen malý počet obyvatel mohl být pohřbíván uvnitř hradišť (*Mařík 2009, 12*).

7. KATALOG DOSUD ZNÁMÝCH LOKALIT A NÁLEZŮ V ZÁZEMÍ RANĚ STŘEDOVĚKÝCH CENTER

Z dostupné literatury byl vytvořen katalog lokalit, který je utvářen následujícím způsobem.

- I. Lokalizace
- II. Dějiny bádání
- III. Stručný popis, datace
- IV. Literatura
- V. Odkazy na vyobrazení

Hrob bojovníka

- I. Kouřim na nádvoří budovy hospodářského družstva nad stykem silnic k nádraží a ke Svojšicím
- II. Nalezen v roce 1948
- III. Měl u sebe červeně pálenou sudovitou lahev, železnou sekerku, zlomek železného kopí a dva zlomky železných ostruh
- IV. Šolle 1966, 276; Šolle 1959, obr. 83 : 2 – 9.
- V. Mapa 2, č. 1; Mapa 4, č. 1; Obr. 3, 2 - 9.

Pohřebiště na Mírovém náměstí

- I. Kouřim – Mírové náměstí, pod zříceným domem čp. 44
- II. V roce 1998 tu proběhl záchranný archeologický výzkum.
- III. Část raně středověkého pohřebiště. Zjistilo se tu 9-10 pohřbů bez výbavy, které byly součástí rozsáhlejšího řadového pohřebiště. Hroby byly narušeny objekty, jež souvisely se založením města ve 13. století. Pohřebiště je datováno kolem roku 1100 a nemělo by mít souvislost s kostelem sv. Štěpána, vzdáleném přes 300 metrů.
- IV. Brzobohatá – Mazač - Tvrdík 1999
- V. Mapa 2: č. 2; Mapa 5: č. 1; Obr 1.

Pohřebiště „Pod hradbami“

- I. Kouřim – lokalita Pod hradbami; pravděpodobně totožné s pohřebištěm u dobytčího tržiště, které bylo umístěno těsně podél hradeb. Přesnější lokalizace bohužel neznámá.
- II. Objeveno roku 1894 při stavebních pracích, nálezy z pohřebiště zachránil J. Waněk.
- III. Mladohradištní pohřebiště, jehož kostrové hroby měly při sobě esovité záušnice, velký prolamovaný korál, oblouček přezky a přeslen (*Píč 1909, 338*). Popis záušnic: 2 bronzové esovité kruhy (38 x 36 mm, s. 2 mm; 30 x 31 mm, s. 2 mm), záušnice bronzové (25 x 26 mm; 33 x 25 mm), menší bronzová záušnice (25 x 20 mm), (*Šolle 1966, 277*). Podle velikosti záušnic lze určit, že se zde pohřbívalo v 11. a 12. století².
- IV. *Píč 1909, 337, 528; Tůma 1915, 319; Dvořák 1936, 137; Šolle 1959, obr. 83 : 2 – 9.*
- V. Obr. 3, 1.

Cihelna u Bukačovského mlýna

- I. Asi 20 m západně od Bukačovského mlýna, pod návrším sv. Vojtěcha.
- II. Nálezy zaznamenal J.L.Píč kolem r. 1892.
- III. Ze staré cihelny západně od Bukačovského mlýna pocházejí středohradištní nálezy keramiky. J. L. Píč se domníval, že nádoby patřily ke kostrovým hrobům.
- IV. Lit: *Píč 1892, 712-713; Píč 1909, 338*
- V. Mapa 2: č. 3; Mapa 4, č. 2.

² Záušnice o průměru kolem 2 cm indikují, že pohřbívání začalo nejdříve v 11. století, záušnice o průměrech nad 30 mm svědčí o tom, že se zde pohřbívalo ve 12. století. Detailní rozlišení, zda se jedná o pohřebiště pouze 12. století či 11. - 12. století na základě takto úzkého souboru není možné. Za poskytnutí informací děkuji PhDr. Kateřině Tomkové.

Pohřebiště „U cukrovaru“

- I. Východní část města v místech bývalého cukrovaru, kouřimského nádraží a v Kolínské ulici. Rozsah pohřebiště za současného stavu bádání není známý. Nachází se ca 800-900 m severovýchodně od Kouřimi-sv. Jiří.
- II. Pohřebiště je prozkoumáno zatím jen torzovitě z různých stavebních akcí, které tu probíhají od konce 19. století do současnosti.
- III. Při stavbě cukrovaru na konci 19. století bylo vykopáno několik kostrových hrobů obsahujících bronzové esovité záušnice. Podle J. Tůmy byly některé kostry uloženy „*v rakvích, jedna prý měla zlaté kroužky, jiná velký smaltový korál*“ (1915, 319). V roce 1948 odkryl A. Knor na staveništi ve vidlici cesty k Lechovu kameni a silnice vedoucí na Svojšice (kat. č. 603/2) šest mladohradištních kostrových hrobů. Čtyři z nich měly při sobě esovité záušnice. Ze stejné polohy pocházejí i starší nálezy záušnic a v roce 1932 se zde našlo deset kostrových hrobů, k nimž náleží cihlově pálená sudovitá láhev s válcovitým hrdlem, zdobená vlnicemi. Kontrolní výzkum naleziště z roku 1958 nezachytil pokračování pohřebiště, zato však několik nedatovatelných drobných a středních kůlů. Předpokládá se pokračování tohoto pohřebiště přes silnici k cukrovaru (Šolle 1966, 276-277). V letech 2007-2008 byly v rámci výkopů pro přípojku kanalizace pod čp. 491 v Kolínské ulici odkryty dva kostrové mladohradištní hroby bez výbavy. Tyto hroby pravděpodobně také souvisely s pohřebištěm vykopaným A. Knorem a pravděpodobně i s pohřebištěm u cukrovaru.
- IV. Píč 1909, 338; Tůma 1915, 319; Šolle 1966, 276-277; Pecinovská-Likovský 2010, 433-440.
- V. Mapa 2: č. 4 (a-bývalý cukrovar, b-výzkum A.Knora); Mapa 5: č. 2.

Hroby z výzkumu A. Knora: Orientace Z – V, zahlobeny do sprašového podloží v hloubce 55 až 85 cm.

Hrob 1 – Kostra mladšího jedince v hloubce 85 cm; s nálezem drobné masivní záušnice s odlomenou esovitou kličkou (15 x 13 mm, s. 1,8 mm).

Hrob 2 – Pohřeb dospělého jedince v hloubce 75 cm; v severozápadní stěně staveniště v těsné blízkosti hrobu 1; na každé skrání byla jedna masivnější záušnice s esovitou kličkou, stříbrná a zlacená (25 x 24 mm, s. 2,5 mm).

Hrob 3 – Kostra staršího jedince v hloubce 80 cm; v severozápadní stěně staveniště; s nálezem bronzové záušničky ze slabšího drátu (20 x 23 mm, s. 1,7 mm).

Hrob 4 – silně poškozen v hloubce 55 cm; v jihozápadní stěně staveniště; bez milodarů.

Hrob 5 – V jihozápadní stěně staveniště v hloubce 65 cm; zachovány jen kůstky (digitální) z nohou.

Hrob 6 – Ve východním nároží staveniště v hloubce 60 cm; části nohou; bez nálezů.

Z tohoto pohřebiště pocházejí i starší nálezy záušnic: silná esovitá záušnice, plátovaná stříbrem (pr. 23 mm, síla 5 mm); tenká esovitá záušnice (pr. 14 mm, s. 2 mm); dvě silné esovité záušnice stříbrné (pr. 20-21 mm, tl. 4 mm), (*Šolle 1966, 276-277*). Esovité záušnice je možné datovat do 11. století s možným počátkem ještě v 10. století³.

Pohřebiště U sv. Vojtěcha s bývalým kostelem

I. Poloha se nachází na malé terase (1,49 ha) obtékané Kouřimkou nad mlýnem Bukačovem a 300 m severovýchodně od Kouřimi-sv. Jiří.

II. Koncem 19. století navštívil lokalitu a provedl tu výkopy J. L. Píče, v letech 1962 a 1978-81 zde Miloš Šolle vedl archeologický výzkum.

III. Návrší s bývalým raně středověkým kostelem sv. Vojtěcha a pohřebištěm. J.L.Píče tu vykopal tři hroby. Dva z nich byly přikryté břidlicovými a jeden pískovcovou deskou. M. Šolle v jihovýchodní části terasy odhalil rozsáhlý hřbitov, z něhož bylo odkryto 166 hrobů. Hroby obsahovaly střední a velké esovité záušnice ze 12. a 13. století. Kostel měl stát na místě, na němž se již předtím pohřbívalo. Měl být podlouhlý, jednolodní a patrně tribunový. Na terase zřejmě stálo opevněné sídlo drobného feudála s kostelem a hřbitovem z 11.-13. století. Ze stavby se zachovalo několik architektonických článků z 12. století, které byly druhotně použity a zazděny do zdiva bukačovského mlýna. Kostel je také zachycen na Willenbergově vedutě Kouřimi z roku

³ Popis naleziště i záušnic nasvědčují pohřbívání v 11. století s případným počátkem v 10. století (kam by šlo možná zařadit již ony drobné záušnice + láhev). Za poskytnutí informací děkuji PhDr. Kateřině.

Tomkové.

1602. V 17. století přešel do vlastnictví pánů Bukačů, kteří tehdy vlastnili pod terasou mlýn. Kostel byl zrušen za josefínských reforem a později zbořen. J.L.Píč tu spatřil ještě jeho relikty.

IV.Lit.: Píč 1892, 712-713; Píč 1909, Dvořák 1936, 137; 338; Šolle 1964, 277; Šolle 1983, 113-114; Šolle 1989, 243-253; Šolle 2000, 52-53; Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003, 143-144, Spěšná 2009, 53, 61.

V. Mapa 2: č. 5; Mapa 5: č. 3.

Výrobní objekt v Komenského ulici

I. Kouřim-město, Komenského ulice, 15 m před bývalou Malotickou branou za středověkým obvodem města.

II. V letech 2007-2008 byl odkryt při liniových výkopech pro kanalizaci.

III. Objekt obsahoval četné propálené vrstvy bohaté na strusku, uhlíky a keramiku. Zřejmě sloužil ke kovodělné výrobě. Získaný keramický materiál i lokalizace objektu naznačují jeho starší dataci, než Malotická brána.

IV. Pecinovská-Likovský 2010, 438

V. Mapa 2: č. 6; Mapa 5: č. 4; Obr. 2.

Depot mincí z Běšínova

I. Mezi lokalitami Běšínov a Diblíkov jihozápadně od Kouřimi sv. Jiří.

II. K nálezu rozptýlených mincí došlo roku 1927 při orbě.

III. Zatím je známo 1350 mincí uložených někdy po roce 1125. Jedná se o denáry Bořivoje II. (1100-1120), Vladislava I. (1110-1125) a Soběslava I. (1125-1140).

IV. Šolle 1966, 277-278; Nohejlová-Prátrová – Radoměský 1956, 41; Spěšná 2009, 67.

V. Mapa 2: č. 7; Mapa 5: č. 5.

Broučkov

I. U dvora Broučkova ca 2 km severně od Kouřimi.

II. Výzkum J. L. Píče a J. Waňka z r. 1892-1893.

III. Na lokalitě bylo odkryto pět železářských pecí z doby hradištní.

Z jihovýchodního cípu pole pocházejí tři redukční pece, které podle nevelké vzdálenosti od sebe (28, 45 a 32 cm) tvořily jednu dílnu.

V severovýchodním cípu téhož pole stály u sebe dvě tavící pece vtesaného typu. Podle keramiky s vlnicovým vzorem byla dílna datována do doby starohradištní, mohla být však ještě v chodu v době života na Staré Kouřimi.

V blízkosti dílny jsou také nálezy keramiky ze středohradištního sídliště.

V rámci raného středověku se zřejmě jedná o nejstarší výrobní objekty v Čechách. Z těchto míst pochází také nález dílenské jámy s železářskou pecí ze starší doby římské. Důvod, proč bylo železo zpracováváno právě na tomto místě, mohl souviset s případným zdejším ložiskem železné rudy.

Předpokládá se, že v raném středověku se v místech železářské výroby využívala menší povrchová ložiska, která mohla být vytěžena již v raném středověku. Předpokladem pro místní výrobu by byl také dostatek dřeva. Vše svědčí o výhodnosti lokality pro dané účely.

IV. Píč 1893, 336-338; Pleiner 1958; Šolle 1966, 279; Wollnerová 2012, 53, 47.

V. Mapa 2, č. 8; Mapa 3, č. 2; Mapa 4, č. 3.

Další nálezy z Kouřimi

Koncem 19. století docházelo v Kouřimi při různých stavebních akcích k menším i větším nálezům souvisejících s raně středověkými centry. K těmto nálezům bohužel chybí bližší a zpřesňující údaje.

J.L.Píč zaznamenal v Dubové ulici nález hradištní nádoby s popelem a slepičím vejcem. Jiná nádoba hradištní byla nalezena při stavbě kanálu proti hotelu (*Píč 1908, 528*). Podle F. Dvořáka pocházely další nálezy z míst u hřbitova a z dobytčího tržiště. Na různých místech uvnitř města byly nacházeny kostrové hroby nebo nálezy hradištních nádob (*Dvořák 1936, 137*). Od dvora Běšínova z pole V. Holuba pocházejí nálezy „*popelnice a střepin typu hradištního s S bronzovitou záušnicí a střepy nádob tuhovitých 2,5 cm tlustých*“ (*Tůma 1915, 250*).

8. KOSTELY V KOUŘIMSKÉ SÍDELNÍ AGLOMERACI 10. – 15. STOLETÍ

U některých raně středověkých sídelních aglomerací (Hradec Králové, Litoměřice, Žatec) se uvažuje o sakrální architektuře v podhradí. Také v Kouřimi se objevují sakrální stavby situované mimo centrální lokalitu Kouřim - sv. Jiří. Proto pokládám za důležité se jim v následující kapitole, včetně kostelů sv. Jiří a sv. Klimenta z Kouřimi – sv. Jiří, věnovat.

8.1. STARÁ KOUŘIM

Podle určitých náznaků je možné předpokládat na Staré Kouřimi v první polovině 10. století dřevěný kostel či jinou sakrální stavbu. První objekt je spojován se sloupovou stavbou, odkrytou na okraji pohřebiště u Libušina jezírka. Zde stála stavba tvořená dvěma řadami výrazných jam po sloupech. Skupina sloupů tvoří v půdorysu obdélník 2x6 m, který je na užší východní straně uzavřen skupinou dalších tří drobných sloupů (*Šolle 1981, 104-105*). Podobné typy staveb, které byly stavěny rovněž na okrajích řadových pohřebišť, se vyskytují na přelomu 7. - 8. století v jižním Německu např: München-Aubing. Rozměry těchto kůlových staveb však neumožňovaly, aby se v nich shromáždil větší počet lidí. Předpokládá se tedy, že stavba sloužila jako pohřební kaple, kde bylo tělo zemřelého uloženo k vykonání některých pohřebních obřadů (*Mařík 2011, 44*). Nálezy v hrobech zemřelých nasvědčují předkřesťanským obřadům. Avšak nelze přehlédnout, že se takovéto stavby objevují jak v Čechách, tak v Německu v době probíhající christianizace (*Mařík 2011, 43-44*).

O druhé kostelní stavbě se uvažuje na akropoli, kde bylo odkryto pohřebiště se 38 relativně mělkými hroby. Ty byly již bez milodarů, s hradištní keramikou. Celkem se přepokládá okolo 80-90 hrobů. Pokud by zde existovala kostelní stavba, tak by se vážala k nejmladší fázi existence hradiště v první polovině 10. století (*Profantová 2006, 241*).

8.2. KOUŘIM – SV. JIŘÍ

8.2.1. KOSTEL SV. JIŘÍ

Kostel na hradišti Kouřim – sv. Jiří, jehož počátky sahají k přelomu 10. - 11. století, je zachycen v gotické podobě s renesanční vížkou na vedutě města a okolí J. Willenberga z roku 1602 (Obr. 4). Svatojiřské patrocinium bylo v 10. – 11. století často používané pro hradištní kostely (*Sláma 1977, 269-280*). Během své existence prošel několika přestavbami. Za Josefa II. byl kostel zrušen a počátkem 19. století rozebrán jako levný a dostupný stavební materiál.

Na místě kostela proběhl v letech 1961-1962 archeologický výzkum, který odkryl jeho dvě stavební fáze. Starší fáze měla plnou východozápadní orientaci, zatímco mladší se od této orientace odchyluje mírně k severozápadu. Starší kostel byl jednolodní, podlouhlý o rozměrech 13 m délky a 7,8 m šířky. V závěru byl opatřen půlkruhovou apsidou. Obvodové zdivo, které se zachovalo jen v torzech, bylo z lomových kamenů z místní ruly a opuky a podle zachovaných torz bylo omítnuté. Mělo se jednat o kostel tribunový (*Šolle 2000, 51*). V úrovni apsidy zároveň přibyl čtvercový přístavek, zřejmě sakristie, který překrývá již starší pohřby. Založení stavby se odhaduje od konce 10. po počátek 11. století. Z obsahu destrukce překryté mladším kostelem vyplývá, že starší stavba zanikla nejpozději počátkem 13. století (*Šolle 1981, 107*). Západně od kostela stál panský dvorec.

Mladší kostelní stavba vznikla někdy na počátku 13. století. Podle Miloše Šolla k tomu došlo po pádu děpoltické Kouřimi ve 20. – 30. letech 13. století (*1981, 111*). Dle písemných zmínek z let 1228, 1229 a 1279-1290 je Kouřim jmenována jako sídlo arcijáhenství⁴. M. Šolle předpokládal sídlo arcijáhenství při svatojiřském kostele. V roce 1395 byl kostel zahrnut do majetku břevnového kláštera. Byl dále přestavován v letech 1381-1383, 1547 a 1559. V 16. století již nebyl farním. Zůstával však kostelem hřbitovním, určeným k pohřbívání přespolečných a zemřelých na mor, který postihl město

⁴ Na Kouřimi je známo od 12. století sídlo archidiákona. Kouřimský archidiakonát měl 5 děkanátů: Kouřimský, Německo – Brodský, Řečický, Časlavský, Štěpánovský a od roku 1350 k nim přibyl i děkanát Kolínský (Kurka 1915).

zejména roku 1562. Mladší kostel byl po svém zrušení rozebrán do té míry, že kromě několika torz zdíva z rulových, hrubě přitesaných kvádrů s příměsí opuky u něho zbyly jen rýhy po těžbě kamene. Jeho půdorys je však rýhami zachován. Z nich je patrné, že dosahoval délky 19 m a šířky 10 m. Měl pětiboký závěr bez opěráků, čtvercovou loď a zúžený vstupní prostor.

8.2.2. KOSTEL SV. KLIMENTA

O druhé církevní stavbě svatojiřské ostrožny, kostele sv. Klimenta, víme jen z písemných pramenů. Měl stát v severním cípu ostrožny nedaleko současného mlýna. Již roku 1659 byl podle kouřimského faráře J. V. Zywaldy zbořen. Nejstarší zmínka o kostele pochází z roku 1407, kdy sedlecký opat Petr a probošt u sv. Martina v Kouřimi uzavřeli majetkoprávní smlouvu s obcí kouřimskou (*Šolle 1981, 110*). Podle patrocinia sv. Klimenta by tento kostel měl náležet k našim nejstarším církevním stavbám, jež byly budovány na hradištích a v místech starého osídlení (*Boháč 1973, 380*). Kostel pravděpodobně zanikl za husitských válek v 15. století. Jeho přesná poloha je dosud neznámá.

8.3. KOSTEL SV. VOJTĚCHA NAD BUKAČOVEM

Tento kostel stál na oválné terase menšího rozsahu (1,49 ha), obtékané říčkou Kouřimkou, asi kilometr jihovýchodně od centra města. Na počátku 20. století zde objevil Josef Ladislav Píč hroby přikryté kamennými deskami. Pod terasou v Bukačovském mlýně také našel několik hradištních nádob z kostrových hrobů z nedaleké cihelny (*Píč 1909, 338*). V letech 1962 a 1978-81 na lokalitě prováděl archeologický výzkum Miloš Šolle (*1989, 243-253*). V jihovýchodní části terasy odhalil rozsáhlý hřbitov, z něhož bylo odkryto 166 pohřbů. Pohřby obsahovaly střední a velké esovité záušnice ze 12. a 13. století. Kostel měl stát na místě, kde se již předtím pohřbívalo. Měl být podlouhlý, jednolodní, patrně tribunový. Na terase zřejmě stálo opevněné sídlo drobného feudála s kostelem a hřbitovem z 11. -13. století. Ze stavby se zachovalo několik architektonických článků z 12. století, které byly zazděny do bukačovského mlýna. Je také zachycen na Willenbergově vedutě Kouřimi z roku 1602 (Obr. 4). V 17. století přešel do vlastnictví pánů Bukačů, kteří vlastnili pod terasou mlýn. Kostel sv. Vojtěcha byl rovněž zrušen za josefínských reforem a později zbořen.

8.4. BAZILIKA SV. ŠTĚPÁNA

Jedná se o raně gotickou trojlodní baziliku z 13. století. Svou čelní stranou je začleněna do jižní části kouřimského náměstí. Východní část stavby s presbyteriem náleží k samostatně členěnému malému rynku s tržištěm drůbeže (Ptačí ryneček). Na stavbu bylo použito lomového kamene občas promíšeného s kvádřikovým zdivem. Kvádríky jsou nejvíce patrné na boční stěně polygonálního závěru severní lodi, která je postavena ze souvislé stěny bez navázání k základům stavby. Od lomového zdiva se liší kvalitou, barvou a strukturou zdění. Dále se na kostele nacházejí půlkruhová nadpraží okének v bočních závěrech a v jižní zdi hlavní lodi. V souvislosti s těmito stavebními prvky se uvažuje o tom, že na staveništi raně gotické baziliky (nebo v jeho blízkosti) byl bourán starší románský kostel, jehož opracovaných kamenů bylo použito do zdiva novostavby (*Radová-Štiková, 1975*).

Bazilika slohově zahrnuje pozdně románské prvky s ranou gotikou. Má protažený presbytář s opěráky a s jednoduchými polygonálními závěry bočních lodí. Dvě hmotné hranolovité věže se tyčí nad postraními chóry. Pod presbyteriem je raně gotická krypta sv. Kateřiny osmibokého půdorysu, sklenutá hvězdovitě na středový sloup. Její výstavba se podle raně gotických prvků datuje na přelom třetí a čtvrté čtvrtiny 13. století. Podle pozdně románských prvků je však možno předpokládat, že se stavbou se začalo už v době založení královského města, snad před polovinou 13. století. Uměleckohistorický původ baziliky se odvozuje z Burgundska (*Radová-Štiková, 1975*). Zejména podle rostlinného dekoru architektonických článků se jeví, že cesta do Kouřimi vedla ze Saska a byla zprostředkována cisterciáky, jejichž proboštství se ve městě nacházelo. Bazilika byla ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století novogoticky upravena.

8.5. CISTERCIÁCKÉ PROBOŠTSTVÍ S KOSTELEM SV. MARTINA

Dnes již zaniklé proboštství sedleckých cisterciáků s kostelem sv. Martina stálo v severozápadním rohu města při hradbách. K jeho založení došlo pravděpodobně brzy po vzniku královského města. Tomu také nasvědčují dochované raně gotické stavební prvky (klenební žebro oblého profilu s drobnými jehlanci, žebra vejčitého profilu a diamantové ostění), které dovolují uvažovat o výstavbě v první polovině 13. století. Podle písemných pramenů je však stavba doložena až z roku 1345 za probošta

Hartmanna (*Kuča 1998, 114*). Kostel měl být rozměrnou orientovanou stavbou s příčnou lodí (*Libal 1943*). Stavitelé pocházeli ze Sedlecké stavební huti a zřejmě se podíleli také na výstavbě kostela sv. Štěpána. K zániku proboštsví došlo za husitských válek v roce 1421, kdy se Kouřim vzdala Pražanům. Ti jej zapálili a následně před horní branou v sudech upálili pět zajatých mnichů (*Kurka 1915, 5*). Po zničení proboštsví byly nejspíše jeho kamenné kvádry použity při stavbě parkánové hradby, kde jsou umístěny spolu s převažujícím lomovým zdivem. Rozměrné zříceniny stavby jsou patrné ještě na Willenbergově vedutě města (Obr. 4).

Pro česká města je ojedinělá situace suplování mendikantského konventu cisterciáky. Její příčinou mohly být starší majetkové a právní nároky sedleckého opatství v prostoru nově vysazeného města. Proboštsví sousedí také s tzv. Novým městem, jehož vznik je dosud nejasný. Ve snaze o vysvětlení původu této stavby existuje domněnka, zda řeholní dům nevznikl dříve než město, případně zda mohl původně stát mimo jeho hrazený obvod (*Foltýn-Kovář 2006, 7*).

8.6. KOSTEL A ŠPITÁL SV. MAŘÍ MAGDALENY

Kostel se špitálem stál při kolínské cestě u říčky Kouřimky. O Kolínském předměstí se někdy uvažuje jako o podhradí hradiště sv. Jiří (*Hejna 1961, 568*). Poprvé byl tento kostel doložen roku 1299, kdy se stal jeho správcem měšťan Lev s chotí, vrchní dozor příslušel kouřimskému faráři. Roku 1338 svěřil Jan Lucemburský správu špitálu pražským křížovníkům s červenou hvězdou (*Kurka 1915, 5*). Objekt byl poničen za husitských válek. Poté se několikrát obnovoval, až byl roku 1782 definitivně zrušen.

8.7. KOSTELY V KOUŘIMSKÉ SÍDELNÍ AGLOMERACI - ZÁVĚR

Kouřimské kostely sv. Klimenta, sv. Jiří a sv. Vojtěcha pocházejí z doby před založením města. U kostela sv. Štěpána lze o větším stáří zatím jen uvažovat. Nejasné je stáří dalších dvou kouřimských církevních staveb – cisterciáckého proboštství s kostelem sv. Martina a špitálního kostela sv. Maří Magdaleny. Podle Z. Boháče měly být založeny až během 13. století (1970, 17). Je však třeba připomenout, že přítomnost cisterciáckého proboštství ve městě je velmi neobvyklá až zarážející. Již výše byla citována domněnka, zda proboštství nevzniklo dříve než město, případně zda mohlo původně stát mimo jeho hrazený obvod (Foltýn-Kovář 2006, 7). Původ špitálního kostela sv. Maří Magdaleny je rovněž nejasný.

Ve srovnání s některými raně středověkými sídelními aglomeracemi (Hradec Králové, Litoměřice, Žatec), kde se uvažuje o kostelech v podhradí, vypadá situace v Kouřimi podobně. Do doby než budou předloženy přesvědčivé důkazy, však nelze považovat poslední tři jmenované sakrální stavby jako raně středověké a problém většího množství kostelů v kouřimském podhradí může zůstat pouze ve stádiu úvah.

9. POVRCHOVÉ SBĚRY

9.1. POUŽITÉ METODIKY SBĚRŮ

V letech 2011-2012 bylo prováděno mapování a seznamování se s potenciálem krajiny. Syntetickou metodou povrchových sběrů byly vyhledávány případné lokality (*Kuna 1994, 50-51*). Sesbíraný materiál má však kvůli nepřesné metodice nižší vypovídací hodnotu. Takto byly nalezeny lokality Kouřim 2, Kouřim 3 a Kouřim 4. Pole s lokalitami Kouřim 2 a Kouřim 3 byly, kvůli přesnější lokalizaci a interpretaci, později prochozeny sběry v úsekových liniích (viz. níže). Pole s lokalitou Kouřim 4 bohužel již nemohlo být kvůli nevhodným podmínkám na poli takto prochozeno.

Na lokalitě Kouřim 1 byla použita metodika sběru ve čtvercové síti podle systému M. Kuny (*1994, 57-58*). Pole menších rozměrů bylo rozměřeno pomocí stanice GPS a vytyčeno kolíky do čtverců o rozměrech 20 x 20 m (Obr. 19). Vlastní sběr proběhl ve dvou dnech 29. - 30. 3. 2012. První den bylo zataženo a větrno, ke konci sběru začalo pršet. Druhý den proběhl celý v deštivém počasí. Pole bylo v době sběrů první den suché, druhý den již provlhlé. Povrch pole byl uvláčený před sadbou brambor. Ze 41 sektorů bylo první den za účasti sedmi sběračů vysbíráno 24 sektorů. Druhý den se sběrů účastnili čtyři sběrači a bylo vysbíráno 17 sektorů. Sběry musely být kvůli nevhodnému počasí zkráceny. Sektory byly procházeny třemi směry. Některé sektory zasahovaly více či méně do trávy, v tom případě byla vysbírána jen hlinitá plocha. Byla sbírána veškerá keramika a další artefakty, z nichž nejpočetnější byla struska. Sběrem na lokalitě K1 bylo získáno 3 357 artefaktů o hmotnosti 17 870g.

Další lokality (Kouřim 2 a Kouřim 3; Obr. 20 - 22) byly vyhledány a vysbírány metodikou sběru v úsekových liniích podle M. Kuny (*1994, 53-55*). Sběry probíhaly v březnu a dubnu 2013 za různého počasí. Pole byla převážně zoraná před zimou, uvláčená či osetá. Jednotlivá pole dostávala číslo ve tvaru P1 až P15 (Obr. 23). Úsekové linie byly krokovány v rozmezí ca 50 x 100 kroků. Směr průchodu v linii se určoval podle turistické buzoly ve směru V-Z nebo S-J podle výhodnosti světové strany k danému poli. Tyto sběry byly vykonávány jedním až dvěma sběrači. V případě lokality Kouřim 2 - Běšínov na poli P1 se vzhledem k velké koncentraci keramiky na malém a přehledném poli zmenšily úseky na 25x100 kroků.

9.2. KERAMIKA

Při analytických povrchových sběrech byla sbírána veškerá keramika od pravěku po současnost. Keramika patřící do hradištního období byla rozdělena do pěti keramických tříd A, B, C, T a P. Při rozdělování keramických tříd jsem se inspiroval systémem vytvořeným pro zpracování povrchových sběrů na Kouřimi – sv. Jiří (Tomanová 2012, 63-65).

Keramika třídy A: *Ostřivo:* velké množství drobných zrněk slídy o velikosti do 1 mm vytvářející blyštivý charakter. *Barva:* většinou do cihlově červených až červenohnědých někdy i šedých odstínů. *Povrch:* hladký. *Okraje:* varianty jednoduchých (17x), nízké vzhůru vytažené (27x), kalichovitý (1x). *Výzdoba:* jednoduché linie (79x), hřebenové linie (2x), jednoduché vlnice (2x), hřebenové vlnice (2x), kombinace jednoduchých linií a jednoduchých vlnic (4x), řada jednotlivých vpichů a vseků (2x), kombinace řady vrypů s jednoduchými liniemi (1x), kombinace jednoduchých linií a hřebenových vpichů (1x), kapičkovité vropy (1x). *Chronologie:* mladohradištní a pozdně hradištní období. (Obr. 10)

Keramika třídy B: *Ostřivo:* převážně křemičitý písek o velikosti zrněk kolem 1 mm, někdy i drobná příměs slídy. *Barva:* do hnědookrových až světle šedých, někdy i světle červených barevných odstínů. *Povrch:* hrubší než u tříd A a C. *Okraje:* varianty jednoduchých (13x), nízké vzhůru vytažené (13x), vysoké vzhůru vytažené (11x), kalichovitý (1x). *Výzdoba:* jednoduché linie (64x), hřebenová vlnice (1x), kombinace hřebenové linie s hřebenovou vlnicí (1x), kombinace řady vrypů s jednoduchými liniemi (2x), kombinace prstových vrypů na plastické liště s jednoduchými liniemi (1x), plastická lišta (1x). *Chronologie:* mlado- a pozdněhradištní období. (Obr. 11)

Keramika třídy C: Široká skupina na přechodu mezi keramickými třídami A a B. *Ostřivo:* slída ve formě šupinek o velikosti kolem 1 mm, někdy i s přimíchanou drobnější slídou, do ostřiva je také přidáván křemičitý písek někdy i kaménky do 0,5 cm. *Barva:* do cihlově červených, šedých někdy dokonce černých barevných odstínů, vnitřní stěna je někdy tmavší než vnější, někdy je prostřední část stěny

tmavší, což vytváří tzv. sendvičový efekt. *Povrch*: hladký. *Okraje*: varianty jednoduchých (30x), nízké vzhůru vytažené (32x), okružní (1x), zduřelý (1x), kalichovitý (1x). *Výzdoba*: jednoduché linie (127x), hřebenové linie (3x), jednoduchá vlnice (5x), jednoduchá vlnice v liniovém pásu (2x), hřebenová vlnice (18x), vícenásobné hřebenové vlnice (5x), kombinace jednoduchých linií s jednoduchou vlnicí (8x), kombinace hřebenových linií a hřebenové vlnice (1x), kombinace řady vpichů s jednoduchými liniemi (1x), řada vrypů a vpichů (3x), kombinace vrypů a jednoduchých linií (1x), řada vpichů (1x), plastická lišta (1x). *Chronologie*: starohradištní až pozdněhradištní období. (Obr. 12)

Keramika třídy T – tuhová: *Ostřivo*: jako příměs používána tuha někdy ve větším, jindy v menším množství, do ostřiva jsou také přidávány drobné kaménky o velikosti kolem 1-2 mm, výjimečně až 0,8 cm. *Barva*: šedá až černá, často třpytivý efekt, někdy mají vnější a vnitřní stěny světlejší šedou až šedookrovou barvu. *Povrch*: od hladkých po hrubší fragmenty. *Okraje*: varianty jednoduchých (4x). *Výzdoba*: plastická lišta (1x), řada vrypů (1x). *Chronologie*: raný středověk. (Obr. 13)

Keramika třídy P: *Ostřivo*: drobné písčité kaménky. *Barva*: různé odstíny šedé od světlejší po tmavší. *Povrch*: krupičkovitý. Podobá se keramice tzv. pražského výrobního okruhu. *Okraje*: jednoduchý (1x), kalichovitý (1x). *Výzdoba*: hřebenová vlnice (1x). *Chronologie*: raný středověk. (Obr. 14)

9.3. ANALÝZA KERAMICKÉHO MATERIÁLU ZÍSKANÉHO POVRCHOVÝMI SBĚRY

9.3.1. LOKALITA KOUŘIM 1

Na lokalitě Kouřim 1 bylo vysbíráno 41 sektorů, které poskytly fragmenty keramických tříd A, B, C, T a P. Fragmenty keramické třídy A se vyskytovaly v 36 sektorech v počtu 323 kusů o hmotnosti 1681g. Z tohoto množství bylo 55 fragmentů s výzdobou (371g), 28 okrajů (177g) a 7 den (61g). Fragmenty keramické třídy B se vyskytovaly v 36 sektorech v počtu 352 kusů o hmotnosti 2427g. Z tohoto počtu bylo 48 fragmentů s výzdobou (308g), 28 okrajů (223g) a 12 den (146g). Fragmenty keramické třídy C se vyskytovaly v 37 sektorech v množství 571 kusů a o hmotnosti 3012 g. S výzdobou bylo v této třídě 97 fragmentů (519g), 37 okrajů (226g) a 17 den (185g). Třída T byla zastoupena ve 20 sektorech 40 fragmenty o hmotnosti 359g. Z tohoto počtu byl jeden fragment zdobený (41g), dva okraje (12g) a jedno dno (6g). Nejméně početná byla keramická třída P, která se vyskytovala pouze v pěti sektorech. Je odtud jen 5 fragmentů o váze 47g. Z tohoto počtu byl jeden fragment s výzdobou (4g) a jeden okraj (10g). Z lokality pochází také jeden přeslen (9g), který je vyroben z keramického střepu spadajícího do keramické třídy C (Obr. 18e).

Typy výzdoby a okrajů u jednotlivých keramických tříd.

Třída A: Výzdoba – 47x jednoduché linie, 1x jednoduchá vlnice, 4x kombinace jednoduchých linií a jednoduchých vlnic, 2x řada jednotlivých vpichů a vseků, 1x kombinace řady vrypů s jednoduchými liniemi.

Okraje – 10x varianty jednoduchých, 17x nízké vzhůru vytažené, 1x kalichovitý.

Třída B: Výzdoba – 43x jednoduché linie, 1x kombinace hřebenové linie s hřebenovou vlnicí, 2x kombinace řady vrypů s jednoduchými liniemi, 1x kombinace prstových vrypů na plastické liště s jednoduchými liniemi, 1x plastická lišta.

Okraje – 12x varianty jednoduchých, 8x nízké vzhůru vytažené, 7x vysoké vzhůru vytažené, 1x kalichovitý.

Třída C: Výzdoba – 82x jednoduché linie, 1x hřebenové linie, 2x jednoduchá vlnice, 2x jednoduchá vlnice v liniovém pásu, 3x hřebenová vlnice, 3x kombinace

jednoduchých linií s jednoduchou vlnicí, 1x kombinace řady vpichů s jednoduchými liniemi, 3x řada vrypů a vpichů.

Okraje – 14x varianty jednoduchých, 21x nízké vzhůru vytažené, 1x okruží, 1x kalichovitý.

Třída T: Výzdoba – 1x plastická lišta.

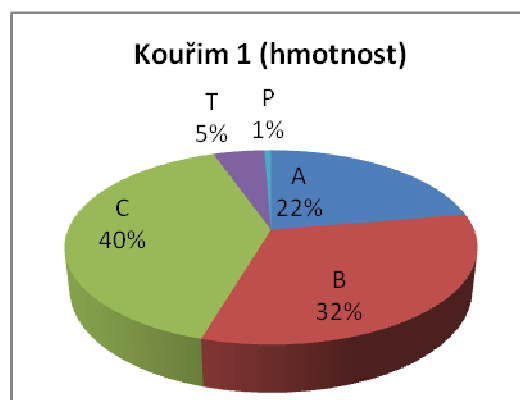
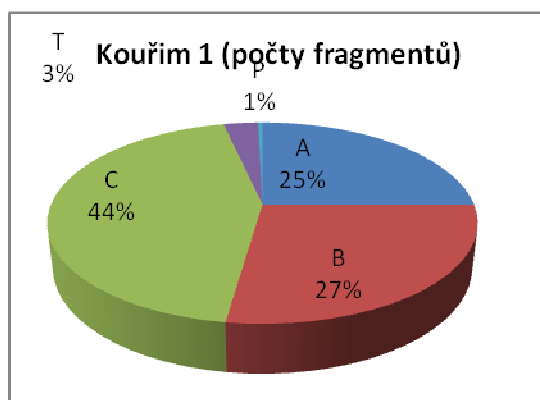
Okraje – 1x kuželovitě seříznutý a 1x jednoduchý.

Třída P: Výzdoba – 1x hřebenová vlnice.

Okraje – 1x jednoduchý.

Ostatní nálezy: 186x pravěká keramika (1646g), 151x struska (2641g), 13x mazanice (82g), 5x kost (17g), 1x křesací kámen (13g) (Obr. 18a), 1x grafit (4g), 1x kachel (9g).

	počet zlomků (ks)	váha (g)	průměrná váha jednoho zlomku (g)
pravěk	217	1785	8,22
RS třída A	323	1681	5,2
RS třída B	352	2427	6,9
RS třída C	571	3012	5,27
RS třída T	40	359	8,97
RS třída P	5	47	9,4
VS	142	394	2,77
kamenina	11	102	9,27
redukční	289	793	2,74
glazovaná	716	1982	2,76
polokamenina	243	1484	6,1
porcelán	104	491	4,72
neurčeno	168	526	3,13
celkem	3181	15083	4,74

9.3.2. LOKALITA KOUŘIM 2 - BĚŠÍNŮV

Lokalita K2 byla původně objevena syntetickou metodou vyhledávání nalezišť na poli později označeném jako P1. Z tohoto sběru se v místě vyšší kumulace keramiky podařilo identifikovat keramické třídy A, B, C a T. Do třídy A bylo možno zařadit 12 zlomků o hmotnosti 124g. Z tohoto množství byly 3 fragmenty s výzdobou (32g), 3 okraje (28g) a 2 dna (28g). Do třídy B byly zařazeny 2 fragmenty o hmotnosti 16g a do třídy C bylo zařazeno 5 fragmentů o hmotnosti 41g. Třída C měla 1 fragment s výzdobou (5g) a 2 okraje (15g). Do třídy T byly zařazeny 2 fragmenty o hmotnosti 45g.

Typy výzdoby a okrajů u jednotlivých keramických tříd.

Třída A: Výzdoba – 1x jednoduché linie, 1x hřebenové linie, 1x hřebenová vlnice.

Okraje – 3x nízké vzhůru vytažené.

Třída C: Výzdoba – 1x jednoduché linie.

Okraje – 2x nízké vzhůru vytažené.

Ostatní nálezy: 1x struska (24 g).

Z důvodů zvýšení přesnosti užitím vhodnější metodiky a získání více datovatelných fragmentů keramiky bylo naleziště po roce vysbíráno ještě jednou metodou průchodů v úsekových liniích. Kumulace fragmentů keramiky se nacházela na poli P1 s přesahem na pole P2. Pole P1 zahrnovalo 8 průchodů a byly na něm obsaženy fragmenty keramických tříd A, B, C, T a P. Fragmenty třídy A se nacházely ve všech osmi průchodech v množství 70 kusů o hmotnosti 358g. Z tohoto počtu bylo s výzdobou 10 fragmentů (67g), 3 okraje (30g) a 3 dna (38g). Fragmenty třídy B byly nalezeny v šesti průchodech v počtu 24 kusů o hmotnosti 191g. Pochází odtud 3 fragmenty s výzdobou (15g), 2 okraje (22g) a 5 dna (40g). Fragmenty třídy C byly nalezeny v sedmi průchodech v množství 83 kusů vážících 510g. S výzdobou tu bylo 18 fragmentů (112g), 3 okraje (11g) a 3 dna (67g). Fragmenty třídy T pocházejí jen ze dvou průchodů v množství tří kusů vážících 17g a do třídy P byl zařazen jen jeden okraj o hmotnosti 7g.

Na poli P2 se koncentrace keramiky oproti poli P1 výrazně zmenšila. Na P1 přímo navazovalo 7 průchodů z P2. Byly tu nalezeny fragmenty keramických třídy A, B a C. Fragmenty třídy A byly nalezeny jen ve třech průchodech v množství 17 kusů o hmotnosti 92g. Z tohoto počtu byly 3 fragmenty (10g) s výzdobou, 1 okraj (6g) a 1 dno (21g). Fragmenty keramické třídy B byly zjištěny ve čtyřech průchodech v počtu 25 kusů o hmotnosti 146g. Z tohoto počtu byly 3 fragmenty (33g) s výzdobou, 2 okraje (20g) a 2 dna (14g). Fragmenty keramické třídy C se našly v pěti průchodech v počtu 35 kusů o hmotnosti 245g. Z tohoto počtu bylo 10 fragmentů s výzdobou (48g) a 3 okraje (24g). Koncentrace nálezů na P2 se zvyšovala směrem k P1, směrem od P1 výskyt raně středověkých fragmentů značně ubýval.

Typy výzdoby a okrajů u jednotlivých keramických tříd.

Třída A: Výzdoba – 12x jednoduché linie, 1x kombinace jednoduchých linií a hřebenových vpichů.

Okraje – 2x varianty jednoduchých a 2x nízké vzhůru vytažené.

Třída B: Výzdoba – 6x jednoduché linie.

Okraje – 2x nízké vzhůru vytažené, 2x vysoké vzhůru vytažené.

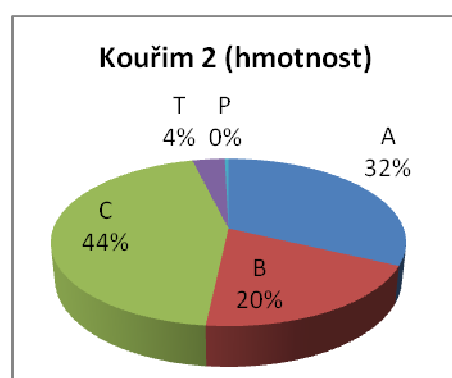
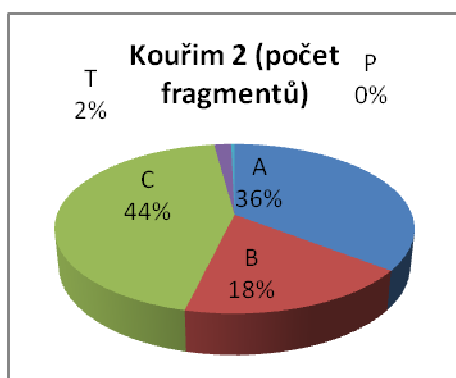
Třída C: Výzdoba – 18x jednoduché linie, 1x hřebenové linie, 4x hřebenová vlnice, 2x vícenásobné hřebenové vlnice, 1x kombinace jednoduchých linií a jednoduché vlnice, 1x kombinace hřebenových linií a hřebenové vlnice, 1x kombinace vrypů a jednoduchých linií.

Okraje – 4x varianty jednoduchých, 2x nízký vzhůru vytažený.

Třída P: Okraje – 1x kalichovitý.

Ostatní nálezy: 9x pravěká keramika (81g), 2x mazanice (9g), 3x grafit (20g), 1x štípaná industrie (4g), 1x spálená kost (4g), 1x struska (8g), 1x pravěký keramický přeslen (25g).

	počet zlomků (ks)	váha (g)	průměrná váha jednoho zlomku (g)
pravěk	9	81	9
RS třída A	87	450	5,17
RS třída B	49	337	6,87
RS třída C	118	755	6,39
RS třída T	3	17	5,66
RS třída P	1	7	7
VS	4	13	3,25
kamenina	1	9	9
redukční	12	33	2,75
glazovaná	20	93	4,65
polokamenina	3	23	7,66
porcelán	3	18	6
neurčeno	44	158	3,59
celkem	354	1994	5,63

9.3.3. LOKALITA KOUŘIM 3

Lokalita Kouřim 3 byla objevena při syntetickém vyhledávání nálezů na poli později označeném jako P15. Z tohoto sběru pochází několik zlomků keramiky, kterou bylo možno roztrždit do keramických tříd A, B, C. Do třídy A byl zařazen jeden fragment s výzdobou provedenou jednoduchými liniemi o hmotnosti 24g. Do třídy B byly zařazeny 2 fragmenty o hmotnosti 43g, z nichž je jeden fragment okraj vysoký vzhůru vytažený. Do třídy C byly zařazeny 3 fragmenty o hmotnosti 26g, z nichž je jeden fragment jednoduchý okraj a jeden fragment dno. Jako pravěká keramika byly určeny 2 fragmenty o hmotnosti 28g.

Pole P15 bylo potřeba ze stejných důvodů jako u lokality Kouřim 2 znovu prochodit. S použitím metodiky sběrů v úsekových liniích bylo prochozeno 41 průchodů. Větší množství raně středověkých keramických fragmentů se nacházelo v průchodech 1-2, 4-8, 10-14 a 17. V několika případech se raně středověká keramika objevila i v jiných průchodech, ale v zanedbatelném počtu. Z této lokality pocházejí keramické zlomky tříd A, B, C, T a P.

Fragmenty třídy A se vyskytovaly v 16 průchodech v počtu 165 kusů o hmotnosti 653g. Z tohoto počtu je 24 fragmentů s výzdobou (155g), 10 okrajů (36g) a 1 dno (8g). Fragmenty třídy B byly zaznamenány ve 20 průchodech v počtu 134 kusů o hmotnosti 891g. Z tohoto počtu je 14 fragmentů s výzdobou (87g), 4 okraje (21g) a 2 dna (23g). Fragmenty třídy C se vyskytovaly ve 20 průchodech v počtu 217 kusů o hmotnosti 1112g. Z tohoto počtu bylo 40 fragmentů s výzdobou (227g), 15 okrajů (81g) a 6 dna (58g). Fragmenty keramické třídy T byly zaznamenány v 6 průchodech v počtu 6 kusů o hmotnosti 52g. Z fragmentů třídy T byl jeden kus s výzdobou (16g) a jeden okraj (16g). Třída P byla zastoupena jen jedním nezdobeným fragmentem (6g).

Typy výzdoby a okrajů u jednotlivých keramických tříd.

Třída A: Výzdoba – 18x jednoduché linie, 1x hřebenové linie, 1x jednoduchá vlnice, 1x hřebenová vlnice, 2x řada vpichů, 1x kapičkovité vrypy.

Okraje – 5x varianty jednoduchých, 5x nízké vzhůru vytažené.

Třída B: Výzdoba – 13x jednoduché linie, 1x hřebenová vlnice.

Okraje – 1x jednoduchý, 3x nízké vzhůru vytažené.

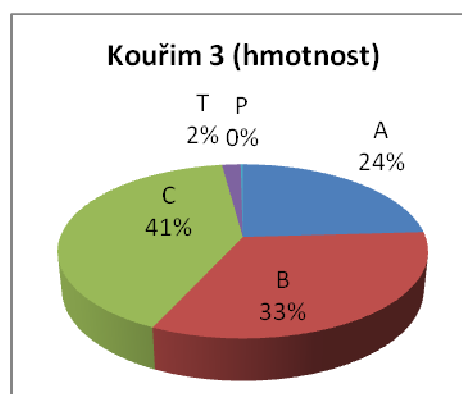
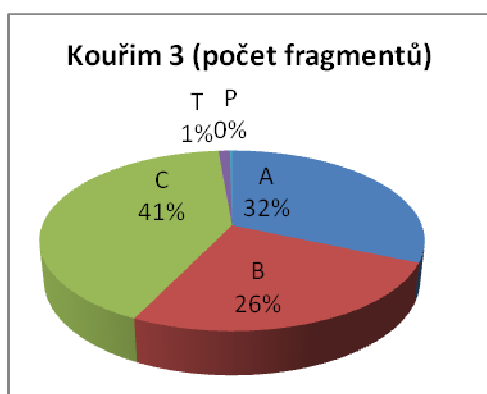
Třída C: Výzdoba – 21x jednoduché linie, 2x jednoduchá vlnice, 10x hřebenová vlnice, 3x vícenásobné hřebenové vlnice, 2x kombinace jednoduché linie a jednoduché vlnice, 1x řada vpichů, 1x plastická lišta.

Okraje – 8x varianty jednoduchých, 6x nízké vzhůru vytažené, 1x zduřely.

Třída T: 1x jednoduchý okraj s výzdobou těla provedenou řadou vrypů.

Ostatní nálezy: 60x pravěká keramika (371g), 1x mazanice (4g), 1x štípaná industrie (5g), 1x spálená kost (4g), 1x kachel (10g).

	počet zlomků (ks)	váha (g)	průměrná váha jednoho zlomku (g)
pravěk	60	371	6,18
RS třída A	165	653	3,95
RS třída B	134	891	6,64
RS třída C	217	1112	5,12
RS třída T	6	52	8,66
RS třída P	1	6	6
VS	47	135	2,87
kamenina	4	33	8,25
redukční	70	179	2,55
glazovaná	204	527	2,58
polokamenina	18	72	4
porcelán	9	47	5,22
neurčeno	115	416	3,61
celkem	1050	4494	4,28

9.3.4. LOKALITA KOUŘIM 4

Tato lokalita má bohužel kvůli méně přesné syntetické metodě náhodného vyhledávání nalezišť jen malou vypovídací hodnotu. Z místa naleziště je k dispozici 10 fragmentů o hmotnosti 78g, které bylo možné zařadit do keramické třídy C. Z tohoto množství jsou 4 fragmenty s výzdobou (29g), 2 okraje (22g) a 1 dno (6g).

Typy výzdoby a okrajů u jednotlivých keramických tříd.

Třída C: Výzdoba – 1x jednoduché linie, 1x hřebenové linie, 1x jednoduchá vlnice, 1x hřebenová vlnice.

Okraje – 2x varianty jednoduchých.

Ostatní nálezy: 22x pravěká keramika (256g).

9.3.5. LOKALITA KOUŘIM 5

Tato lokalita byla nalezena na poli P10 v blízkosti lokality Kouřim 1. Zvýšená koncentrace keramických fragmentů byla zaznamenána v deseti průchodech. Jsou zde oproti jiným lokalitám poměrně slabě zastoupeny fragmenty keramických tříd A, B, C a T. Do třídy A bylo možno zařadit pouze 5 fragmentů bez výzdoby o hmotnosti 44 g. Do třídy B bylo zařazeno 26 fragmentů o hmotnosti 253g. Z tohoto množství byly pouze 2 fragmenty s výzdobou (5g) a 1 dno (42g). Do třídy C bylo zařazeno 29 fragmentů o hmotnosti 154g. Z toho bylo 6 zlomků s výzdobou (44g) a 3 okraje (12g). Fragmenty třídy T byly zastoupeny čtyřmi kusy o hmotnosti 38g, z toho jeden fragment byl okraj (19g). Z důvodu blízkosti lokality Kouřim 1, která leží na druhé straně silnice a velmi malému zastoupení raně středověké keramiky by se mohlo jednat o zbytky osídlení z lokality Kouřim 1.

Typy výzdoby a okrajů u jednotlivých keramických tříd.

Třída B: Výzdoba – 2x jednoduché linie.

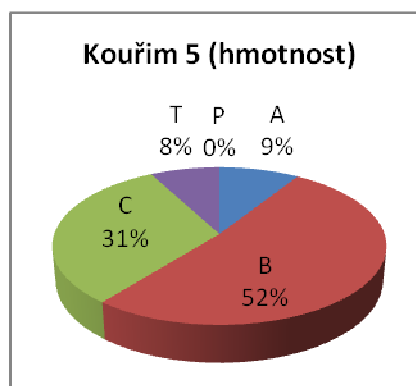
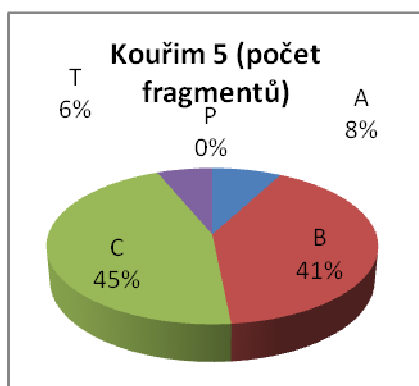
Třída C: Výzdoba – 4x jednoduché linie, 2x kombinace jednoduchých linií a jednoduché vlnice.

Okraje – 2x jednoduchý, 1x nízký vzhůru vytažený.

Třída T: Okraje – 1x jednoduchý.

Ostatní nálezy: 18x pravěká keramika (200 g), 2x mazanice (10 g).

	počet zlomků (ks)	váha (g)	průměrná váha jednoho zlomku (g)
pravěk	18	200	11,11
RS třída A	5	44	8,8
RS třída B	26	253	9,73
RS třída C	29	154	5,31
RS třída T	4	38	9,5
RS třída P	0	0	0
VS	6	48	8
kamenina	1	4	4
redukční	8	22	2,75
glazovaná	37	115	3,1
polokamenina	7	53	7,57
porcelán	1	4	4
neurčeno	45	200	4,44
celkem	187	1135	6,06

9.4. SEZNAM NOVĚ ZJIŠTĚNÝCH LOKALIT

Kouřim 1 (Obr. 5)

Lokalizace: Katastrální území Kouřim, ppč. 997, ZM 13-31-10 v okolí bodu nacházejícího se 1700 mm od J sekce a 500 mm od východní sekce, při silnici Kouřim – Toušice, 400-500 m na jih od Kouřimi-sv. Jiří, 200 m severovýchodním směrem leží lokalita Kouřim u sv. Vojtěcha.

Přírodní prostředí: 280-270 m.n.m.; vyvýšenina nad Kouřimkou, která protéká v údolí pod lokalitou 250 m.n.m., říčka přibírá drobný přítok tekoucí směrem od lokality.

Osídlení: Pravěk, lineární keramika (Obr. 18f), raný středověk – mlado- a pozdněhradištní období.

Poloha na mapě: Mapa 1, č. 9; Mapa 4: č. 6.

Kouřim 2 – Běšínov (Obr. 6)

Lokalizace: Katastrální území Kouřim a Ždánice, ZM 13-31-10 v okolí bodu nacházejícího se 550 mm od J sekce a 350 mm od V sekce; 100 m severně od dvora Běšínova; 1600 m jižně od Kouřimi-sv. Jiří.

Přírodní prostředí: 286-280 m.n.m.; mírně klesající svah směrem k Běšínovskému potoku, lokalita leží na levém břehu potoka.

Předchozí bádání: Na základě nálezů keramiky tu F. Dvořák zaznamenal mladohradištní sídliště. Z regionálního muzea v Kolíně odtud pochází 14 zlomků zdobené keramiky, 1 prubířský kámen a 1 velký tuhovaný střep ze zásobnice z Dvořákovy sbírky.

Osídlení: Pravěk, raný středověk – starohradištní, mlado- a pozdně hradištní období.

Lit: Dvořák 1936, 126; Tůma 1915, 250.

Poloha na mapě: Mapa 1, č. 10; Mapa 2, č. 3; Mapa 4, č. 7.

Kouřim 3 (Obr. 7)

Lokalizace: Katastrální území Kouřim; ZM 13-31-10 v okolí bodu nacházejícího se 300 mm od S sekce a 2000 mm od V sekce; 1800 m severozápadně od Kouřimi-sv. Jiří.

Přírodní prostředí: 260-268 m.n.m.; klesající svah směrem na sever k bezejmennému potoku; potok protéká v bezprostřední blízkosti lokality, leží v širším úvalu, kde se stýká s jiným drobným potokem.

Osídlení: Pravěk, raný středověk – staro- nebo středohradištní období, mlado- a pozdně hradištní období.

Poloha na mapě: Mapa 1, č. 11; Mapa 2, č. 4; Mapa 3, č. 4; Mapa 4, č. 8.

Kouřim 4 (Obr. 8)

Lokalizace: Katastrální území Kouřim; ZM 13-32-06 v okolí bodu nacházejícího se 950 mm od S sekce a 0 mm od Z sekce; 500 m na sever od akropole Staré Kouřimi; 1000 m severovýchodně od Kouřimi-sv. Jiří. U silnice vedoucí z Kouřimi na Svojšice.

Přírodní prostředí: 260-254 m.n.m.; severním směrem klesající svah k dnes již zaniklému potoku asi 100 m od lokality.

Osídlení: Pravěk, doba bronzová – štitarská kultura, raný středověk – doba hradištní.

Poloha na mapě: Mapa 1, č. 12; Mapa 2, č. 5; Mapa 3, č. 5; Mapa 4, č. 9.

Kouřim 5 (Obr. 9)

Lokalizace: Katastrální území Kouřim; ZM 13-31-10 v okolí bodu nacházejícího se 1500 mm od J sekce a 650 mm od V sekce; 650 m jižně od Kouřimi-sv. Jiří a jen ca 100 m od lokality K1; protější strana silnice Kouřim Toušice než K1.

Přírodní prostředí: 284-280 m.n.m.; mírně klesající svah směrem ke Kouřimce 500 m od lokality vzdálené; pravděpodobně u lokality dříve mohl protékat drobný potůček, ze kterého je na mapách znatelné jeho koryto.

Osídlení: Pravěk, raný středověk – mlado- a pozdně hradištní období.

Poloha na mapě: Mapa 1, č. 13; Mapa 4: č. 10.

9.5. VYHODNOCENÍ POZNATKŮ ZÍSKANÝCH Z POVRCHOVÝCH SBĚRŮ

Kouřim 1

Na této lokalitě byla sesbírána keramika spadající do období mlado- až pozdněhradištního. Starší raně středověké fragmenty nebyly rozpoznány. Z lokality pochází také pravěká keramika, z níž některé jemně plavené fragmenty byly určeny jako neolitická lineární⁵. Z ostatních nálezů vyniká velké množství strusky (Obr. 18c) o hmotnosti 2,6 kg, která byla rozprostřená po téměř celé lokalitě. Za povšimnutí stojí i 13 kousků mazanice (Obr. 18b).

Kouřim 2 - Běšínov

Z lokality u dvora Běšínova byly sesbírány fragmenty raně středověké keramiky, z nichž bylo možno několik typických zlomků datovat již do starohradištního období⁶. Ostatní raně středověký materiál je datován do období mlado- až pozdně hradištního. Byla zde také nalezena pravěká keramika a jeden pravěký přeslen (Obr. 18d). Z ostatních nálezů stojí za povšimnutí tři kousky grafitu (Obr. 18g).

Kouřim 3

Tato lokalita poskytla raně středověkou keramiku datovanou do doby mlado- až pozdněhradištní. Některé fragmenty je možno zařadit do staro- nebo středohradištního období. Na lokalitě se vyskytovala také pravěká keramika.

Kouřim 4

Z lokality byly sesbírány fragmenty patřící do raného středověku a pravěku. Keramických zlomků je kvůli nepřesně zvolené metodice méně než z výše zmíněných lokalit. Lokalitu je možno datovat do doby hradištní, bez bližšího určení. Z několika zlomků pravěké keramiky byl určen jeden keramický střep do pozdní doby bronzové – štítarské kultury⁷.

⁵ Za určení děkuji doc. PhDr. Miroslavu Popelkovi, CSc.

⁶ Za určení děkuji Mgr. Janu Maříkovi, Ph.D.

⁷ Za určení děkuji PhDr. Zuzaně Bláhové, Ph.D.

Kouřim 5

Poměrně malá lokalita, ze které pochází jen málo typické raně středověké keramiky. Ta byla určena jako mlado- až pozdně hradištní. Kvůli nevelké vzdálenosti od Kouřimi 1 je možné hypoteticky uvažovat o případné vzájemné souvislosti těchto dvou lokalit. Kouřim 1 je od Kouřimi 5 položena mírně bokem a v některých místech jsou rozděleny jen silnicí. Z lokality pochází také nálezy pravěké keramiky a dva kousky mazanice.

K starohradištnímu období je možno přiřadit jednu až dvě lokality (Kouřim 2 a Kouřim 3), z nichž u jedné není zřejmé, jestli se jedná o staro- nebo středohradištní (Kouřim 3). Všechny pět výše zmíněných lokalit patří také do období mlado- až pozdněhradištního. U všech lokalit se rovněž vyskytovala pravěká keramika.

Poznatky získané z povrchových sběrů jsou značně torzovité, vzhledem k použitým metodikám, velkému rozsahu prozkoumaného území a nepochybně také velikosti a stavu dochování jednotlivých fragmentů.

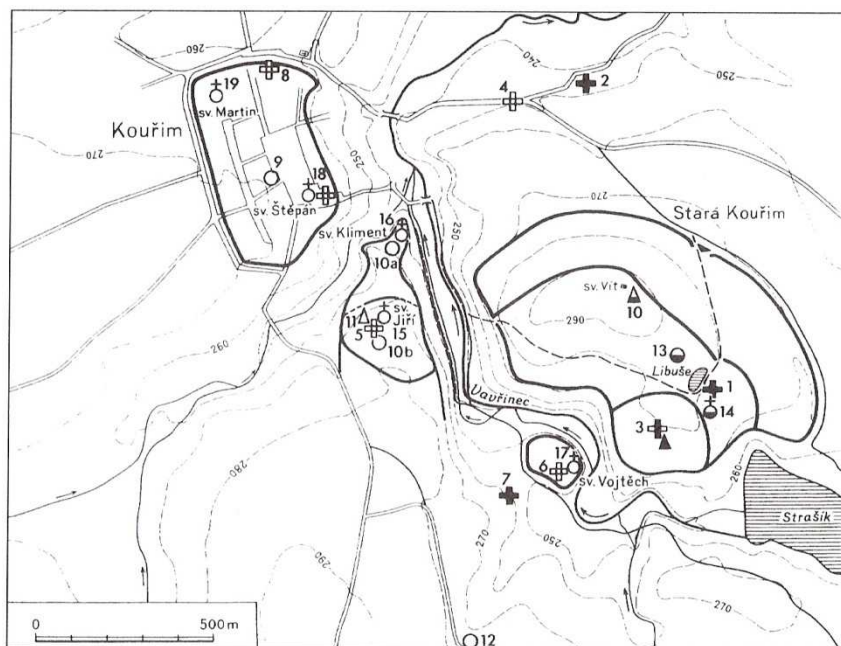
10. Předměty z regionálního muzea v Kolíně

V kolínském muzeu byly k dispozici dva sáčky, které mohly být využity pro potřeby této práce:

1) V prvním sáčku byl uložen jeden velký keramický fragment s kyjovitým okrajem z tuhové zásobnice z 12. až 13. století (Obr. 15). Tento fragment pochází z Dvořákovy sbírky z lokality Běšínov. Inventární číslo sáčku je DV 9865.

2) Druhý sáček byl zapsán v Knize přírůstků archeologie II od roku 1996. V sáčku je uschováno 14 keramických fragmentů (Obr. 17) a jeden prubířský kámen (Obr. 16). Na sáčku je uvedeno, že předměty pocházejí buď z lokality Běšínov nebo z lokality Hradištko I. u Kolína. Sáček má inventární číslo 168/99. Šest fragmentů (237g) bylo možno určit do keramické třídy A a osm fragmentů (162g) do keramické třídy C. Prubířský kámen váží 13g. Převážná část keramických zlomků pochází z období mlado- až pozdněhradištního.

11. STAV BĚDÁNÍ O ZÁZEMÍ (SÍDELNÍ AGLOMERACE) ZA MILOŠE ŠOLLA

Trojí Kouřim (Šolle 2000, 28).

Mapka ukazující přesuny kouřimských center od Staré Kouřimi, přes Kouřim - sv. Jiří až po vrcholně středověké město. Popis značek: kolečko – poloha center osídlení, křížek – skupiny hrobů, trojúhelník – dvorce, kolečko s křížkem – kostely. Stáří je vyznačeno charakterem výplně: plná výplň vyznačuje starší období 9.-10. století, prázdné značky značí 11.-13. století. V mapce jsou čísla vyznačeny i lokality situované mimo opevněná centra. K těmto lokalitám bohužel chybí podrobnější informace.

12. ZÁZEMÍ (SÍDELNÍ AGLOMERACE) KOUŘIMI - SHRUTÍ

Vývoj zázemí Kouřimi je sledován od doby starohradištní do založení vrcholně středověkého města Kouřimi, které vzniklo někdy před rokem 1261.

V období starohradištním pokračoval na Staré Kouřimi u Libušina jezírka vývoj neopevněné osady, známé již z období keramiky pražského typu. Z dalších nálezů je znám hutnický areál u dvora Broučkova a sídliště na lokalitě Kouřim 2 u Běšínova. U lokality Kouřim 3 bohužel nelze kvůli nedostatečnému množství typické výzdoby jasně rozhodnout, zda se jedná již o starohradištní či středohradištní osídlení.

V době středohradištní vzniklo hradiště na Staré Kouřimi. K zázemí starokouřimského hradiště lze přiřadit hrob bojovníka, polohu u staré cihelny u Bukačovského mlýna (kde J.L.Píč předpokládal na základě keramických nálezů pohřebiště) a osídlení v místech hutnického areálu u dvora Broučkova s případným pokračováním provozu hutnického areálu. U lokality Kouřim 3 nemůžeme rozsoudit, zda se jedná o starohradištní či středohradištní osadu, jak již bylo výše zmíněno.

V období mlado- až pozdněhradištním došlo k přesunu centrální lokality na sousední ostrožnu, kde vzniklo hradiště Kouřim – sv. Jiří. Je zajímavé, že přibývá lokalit, což zřejmě souvisí s vytvářením sídelní aglomerace kolem Kouřimi – sv. Jiří. V tomto období se pohrbovalo na lokalitách Pod hradbami a U cukrovaru, z nichž jsou nálezy záušnic datované už do 11. století (v případě pohřebiště U cukrovaru možná sahají nejstarší esovité záušnice do 10. století). Pohřebiště na Mírovém náměstí je datováno kolem roku 1100 (*Brzobohatá – Mazač – Tvrdlík 1999, 551*). Pochovávalo se také na návrší u kostela sv. Vojtěcha, kde se uvažuje o sídle drobného velmože. Do tohoto období patří téměř všechna sídliště zjištěná z povrchových sběrů, z nichž dvě se nacházely v místech využívaných již v předchozích obdobích raného středověku. O lokalitě Kouřim 4 nelze bohužel pro malý počet raně středověkých fragmentů rozhodnout, ke kterému hradištnímu období náleží. Za povšimnutí stojí také mincovní depot uložený po roce 1125. Do období před vznikem Malotické brány náleží výrobní objekt z Komenského ulice, který je zatím jediný svého druhu v nejbližším zázemí. Pro dobu před vznikem vrcholně středověkého města lze, avšak jen hypoteticky a s velkou opatrností, uvažovat o dalších kostelních stavbách, kolem nichž by byla umístěna sídliště a které by byly po městské lokaci zahrnuty do jeho areálu. Jde o kostely sv. Štěpána, sv. Martina a sv. Maří Magdaleny, o nichž však máme první písemné zmínky

až ze 13. století po lokaci města. Podle absence většího počtu vrcholně středověkých nálezů se zdá, že lokality známé z povrchových sběrů zřejmě po založení vrcholně středověkého města zanikly.

Výše naznačený vývoj kouřimské sídelní aglomerace je zatím velmi torzovitý, další zpřesnění by mohlo přinést důkladnější sledování stavebních aktivit na území města.

13. SROVNÁNÍ S VYBRANÝMI LOKALITAMI

Pro studium zázemí (sídlní aglomerace) raně středověké Kouřimi je dobré se podívat na příklady z dalších lokalit, kde se této problematice věnuje dlouhodobější pozornost. Do následujícího přehledu byly zahrnuty lokality Hradec Králové, Litoměřice, Žatec a Libice nad Cidlinou. V závěru této kapitoly bude následovat srovnání poznatků s kouřimskou sídlní aglomerací.

13.1. HRADEC KRÁLOVÉ (Obr. 24)

Hradec Králové byl v raném středověku lokalitou s centrální funkcí. Byl postaven nad soutokem Orlice s Labem na návrší převyšujícím okolní terén o 10-15 m. Pod návrším si tyto dvě řeky vytvořily spleť ramen s četnými ostrovy a vyvýšenými místy. Existence tohoto centra je archeologicky doložena v 10. století, možná už koncem 9. století (*Richter-Vokolek 1995, 127*). Nejpozději v 11. století byl Hradec začleněn do tzv. hradské organizace. V první čtvrtině 13. století vzniklo na hradeckém návrší vrcholně středověké město. V Hradci se sbíhaly komunikace, které jej spojovaly s Prahou a středními Čechami, s Jaroměří a s Kladskem. Na jih směřovala cesta k Chrudimi, kde se napojovala na Trstenickou stezku. Zřejmě se provozovala i plavba po Labi (*Richter-Vokolek 1995, 132*).

Pod návrším se rozkládala sídlní aglomerace, jež ve 12. a 13. století plnila ekonomické funkce raně městského sídliště a stala se základem vrcholně středověkých předměstí (*Bláha-Sigl 2006, 48*). Z předměstí je známo deset kostelů, o nichž jsou první písemné zprávy nejdříve z poloviny 14. století. Počet těchto kostelů je pro předměstí vrcholně středověkých měst ojediněle vysoký, k čemuž se nabízí domněnka, že přežívaly jako pozůstatky struktury předkolonizačního osídlení (*Richter-Vokolek 1995, 130; Boháč 1970, 21*). Kostely byly za Husitských válek zničeny a zanikly. Jsou známy jejich přibližné polohy, které naznačují v podhradí několik okrsků rozkládajících se na příhodnějších místech v inundačním území. Z míst přibližné lokalizace kostelů, jsou známy nálezy kostrových hrobů s esovitými záušnicemi. Uvažuje se o jejich vzniku koncem 12. nebo počátkem 13. století, případně i dřív (*Richter-Vokolek 1995, 130*). Poloha kostela sv. Václava je lokalizována východně od návrší v pozdějším středověkém předměstí zvaném Sřezina. Kostel P. Marie, u něhož se později usadili dominikáni, stál nedaleko Pražské brány mezi slepým ramenem a Labem. Klášter

dominikánek s kostelem sv. Jiří stál na okraji terasy, kde cesta od hradu na západ překračovala Labe. Kvůli nálezům esovitých záušnic se uvažuje o tom, že klášter z druhé poloviny 13. století vznikl u již stojícího kostela (*Richter-Vokolek 1995, 130*). Nedaleko od kláštera dominikánek je lokalizován kostel sv. Kříže. Farní kostel sv. Petra stál nejdále k severozápadu na pozdějším Pražském předměstí. Na okrajích aglomerace na severní straně se lokalizuje sídliště s kostelem sv. Štěpána a jižně od hradu, na tehdejší levém břehu Orlice kostel Sv. Martina. Plošný rozsah podhradí, spolu s četností kostelních staveb, řadí hradecké suburbium k plošně nejrozsáhlejším českým aglomeracím (*Richter-Vokolek 1995, 131*).

Z blízkého okolí hradecké aglomerace jsou známy nálezy tří raně středověkých mincovních depotů. Nejstarší z nich byl ukryt okolo roku 1015 za jižním okrajem aglomerace na pravobřežní terase Labe pod soutokem jeho ramen. Druhý depot je datován do období kolem roku 1050 bez bližšího údaje i místa nálezů. Třetí depot byl uložen kolem roku 1086 v podhradí v okolí kostela sv. Petra (*Richter-Vokolek 1995, 132*).

13.2. LITOMĚŘICE (Obr. 25)

Pro zpracování raně středověké sídelní aglomerace Litoměřic byla k dispozici možnost zkombinovat výpovědi písemných pramenů a archeologie. Centrum Litoměřic se rozkládá na dvou pahorcích nad soutokem řek Labe a Ohře, tzv. Dómský a Městský vrch. Akropole a předhradí Přemyslovského správního hradu byly situovány na Dómském vrchu a celkově tento opevněný areál zahrnoval plochu pěti až šesti hektarů. Na předhradí založil kníže Spytihněv II. (1055-1061) kapitolu s kostelem sv. Štěpána. Za hradbami opevněného areálu se rozkládala podhradí.

Písemné prameny uvádějí asi deset sídlišť, u nichž se nabízí možnost je podle shody s pomístními jmény lokalizovat. Do vzdálenosti 1,5 km od centrální lokality se koncentrovala sídliště, jejichž síť se směrem k hradišti zahušťovala. V těsné blízkosti centra se rozprostíraly osady Voldána, Zásada, Dubina, Rybáře, Popovo, Újezd, Bejňov a Svárov. Ve větší vzdálenosti byly osady Pokratice, Božka a Brná. Na druhém břehu Labe ležely Mlékojedy a Žetice. Se sítí lokalit známých z písemných pramenů se shoduje a doplňuje ji síť sídlišť známá z archeologických nálezů. Bylo uvažováno o 19 až 21 sídlištních částech (*Klápště 2005, 332*).

Archeologie rovněž doplnila sídlištní síť o nejméně 14 míst s doklady pohřbívání. Zdá se, že se pohřebiště nacházela v bližší vzdálenosti od sídlišť, než u venkovských lokalit. V Litoměřicích se uvažuje o vzdálenosti kolem 100 metrů, zatímco na venkově o 300 až 500 metrech. Větší blízkost pohřebišť je vysvětlována vyšší hustotou osídlení a zmenšení rozsahu jednotlivých sídlišť (*Klápště 2005, 322*). Zatím chybí dostatečné údaje o raně středověkých kostelech v podhradí. V rámci litoměřického podhradí se uvažuje o čtyřech až sedmi kostelních stavbách. Některé z těchto kostelů snad byly umístěny u lehce opevněných velmožských sídel. Pravděpodobný příklad může být dvorec Hroznaty Tepelského, který je spojován se zaniklým kostelem P. Marie na jižní straně Městského vrchu (*Klápště 2005, 333*).

Litoměřice ležely z hlediska obchodních cest na výhodné poloze. Podobně jako dnes se tudy jezdilo z Čech do Saska přes Krušné hory i po Labi. Významným importem dováženým do Litoměřic po vodě byla sůl (*Klápště 2005, 334*).

13.3. ŽATEC (Obr. 26)

Raně středověký Žatec se rozprostíral na ostrožně vysunuté do údolí řeky Ohře. Ostrožna byla v raném středověku rozdělena hradbou na akropoli a předhradí, které tvořily dohromady opevněnou centrální lokalitu. Z archeologických výzkumů jsou z akropole známy dvě raně středověké sakrální stavby a z předhradí tři. Z těchto pěti sakrálních staveb stojí do dnešní doby pouze kostel P. Marie.

Mimo opevněné centrum s akropolí a předhradím je známo i neopevněné předhradí a podhradí. V celém neopevněném předhradí jsou zachycovány nálezy strusek a objekty na zpracování železa (*Čech 2008, 48*). Na okraji areálu s četnými výrobními objekty na neopevněném předhradí byl v keramické nádobě ukryt depot, v němž byly schovány české a německé denáry, stříbrné tyčinkové hřivny, šperky a smotky stříbrného drátů. Depot vážil 2,7 kg a byl uložen asi ve druhém desetiletí 11. století. Protože se v depotu vyskytují jak hotové šperky, tak svitky tenkého stříbrného drátu vhodného k výrobě šperků technikou drátěného a kuličkového filigránu, uvažuje se o něm jako o „skladu“ patřícímu šperkaři (*Klápště 2005, 339; Čech 2008, 47*). Podhradí zatím není tak prozkoumáno jako neopevněné předhradí. Osídlení se v něm koncentrovalo v okolí kostela sv. Václava, známého z písemných pramenů z roku 1357 (*Čech 2008, 48*). I z podhradí jsou známy výrobní objekty, uvažuje se tu i o mincovně v době vlády Vratislava II. (*Čech 2008, 49*).

Od 14. století se v písemných pramenech objevuje několik sakrálních staveb, které byly situovány mimo opevněné město. O těchto stavbách se uvažuje v souvislosti s osídlením v neopevněné části raně středověké aglomerace (*Klápště 2005, 338*). Bohužel žádné archeologické a stavebně historické doklady k tomuto problému zatím nejsou. Existují pouze určité indicie v podobě nálezů pěti esovitých záušnic nejspíše z 11. století v podhradí v blízkosti kostela sv. Václava, může se ale jednat o náhodu (*Čech 2008, 48*).

13.4. LIBICE NAD CIDLINOU (Obr. 27)

Hradiště leží v říční nivě řeky Cidliny, nedaleko od jejího soutoku s Labem. Vzniklo nejdříve na přelomu 9. a 10. století a poslední zmínka o něm pochází z roku 1130. Hradiště bylo rozděleno na akropoli o rozloze 10 ha a předhradí 14 ha velké. Předhradí leží v intravilánu současně obce Libice nad Cidlinou.

Osídlení ležící mimo opevněný areál bylo situováno převážně východně od předhradí na obou březích Cidliny. Na pravém břehu byly zjištěny čtyři raně středověké zahloubené obytné objekty a tři středohradištní zásobní jámy. Jediným dokladem řemeslných aktivit byly nálezy železné strusky (*Mařík 2009, 40*). Na pravém břehu byla zjištěna i pohřebiště, zřejmě patřící k sídlištím. Na levém břehu Cidliny na katastru obce Kánín jihovýchodně od hradiště bylo objeveno rozsáhlé pohřebiště, které pravděpodobně využívali obyvatelé žijící uvnitř opevnění (*Mařík 2009, 157*). Odtud pochází i několik sídlištních objektů, jenž zřejmě vznikly až v době po skončení pohřbívání na kánínském pohřebišti (*Mařík 2009, 61*). Další sídlištní nálezy byly zachyceny dále na západ od pohřebiště v podobě zahloubených objektů. V říční nivě západně a jižně od hradiště byly identifikovány raně středověké sídlištní nálezy na drobných vyvýšeninách, jež představují zbytky říčních teras nebo písčných přesypů. Současná velikost těchto vyvýšenin ale nemusí odpovídat tehdejšímu stavu kvůli narušení erozí či překrytí říčními sedimenty. Rozsah aglomerace mohl být vymezen se značnou přesností díky vysoké koncentraci archeologicky sledovaných sond na katastru obce Libice (*Mařík 2009, 157*).

13.5. SROVNÁNÍ VYBRANÝCH LOKALIT S KOUŘIMÍ

Kolem výše zmíněných centrálních lokalit se vyskytovalo podhradní osídlení, které sestávalo z osad a pohřebišť. Některá podhradní pohřebiště mohla sloužit pro pohřbívání obyvatel opevněných center, kteří neměli výsadu pohřbu přímo na hradišti, ostatní sloužila pro pohřbívání obyvatel podhradních osad (Mařík 2009, 12). Také v Kouřimi byly zachyceny části pohřebišť pravděpodobně obyvatel podhradí (U cukrovaru, Pod hradbami, Na Mírovém náměstí), zámožnějším obyvatelům mohlo sloužit pohřebiště u kostela sv. Vojtěcha nad Bukačovem, kde některé hroby byly přikryté kamennými deskami. Sídlištní nálezy v kouřimském zázemí jsou k dispozici z povrchových sběrů provedených v rámci této bakalářské práce, nálezů keramiky u dvora Broučkova, u dvora Běšínova a z náhodných objevů nádobek ve městě zaznamenaných na přelomu 19. a 20. století. V podhradí Žatce byly zjištěny výrobní objekty na zpracování železa a barevných kovů. V Kouřimi je zatím zachycen pouze jeden výrobní objekt fungující zřejmě na konci sledovaného období. Hutnický areál u Broučkova byl v provozu ještě před vznikem Staré Kouřimi a možná i v době života starokouřimského hradiště. Pro problematiku zpracovávání kovů v zázemí Kouřimi stojí za povšimnutí velký počet strusky, která byla vysbírána na lokalitě Kouřim 1. Jestli se jednalo o nějakou pravěkou nebo raně středověkou výrobní činnost, či pouze o rozvoz odpadů v době pozdější, není možno za současného stavu bádání rozsoudit. Kolem sídlištní aglomerace v Hradci Králové byly nalezeny tři mincovní depoty. V této souvislosti je z okolí Kouřimi zajímavý depot mincí z Běšínova-Diblíkova ukrytý někdy po roce 1125. Skoro ve všech výše zmiňovaných lokalitách (kromě Libice) se uvažuje o románských sakrálních stavbách v podhradí. Také v Kouřimi je s velkou rezervou možno nad takovými kostelními stavbami uvažovat.

V Kouřimi v prostoru města je ve srovnání s jinými lokalitami menší množství pozitivních archeologických akcí. To může souviset buď s nižší stavební činností, nebo s archeologům neohlašovanými stavebními pracemi ve městě.

14. ZÁVĚR

Předložená bakalářská práce shrnula dosavadní poznatky týkající se zázemí kouřimských raně středověkých centrálních lokalit Staré Kouřimi a Kouřimi – sv. Jiří. Dále bylo nalezeno čtyři až pět nových sídlišť. Sledoval jsem období od doby starohradištní až po založení vrcholně středověkého města ve 13. století. Dosažené výsledky naznačují nárůst lokalit v době života na hradišti Kouřimi – sv. Jiří oproti předchozím periodám.

Bádání o raně středověkém kouřimském zázemí rozhodně není vyčerpáno. Bylo by zajímavé se věnovat širšímu prostoru kolem Kouřimi. Ten by mohl zahrnout tři románské kostely v Žabonosech, Vrbčanech, Plaňanech a osamělý kostelík sv. Havla u Ždánic. Pozornost by si jistě zasloužily další lokality na Výrovce jako hradiště Hryzely a Doubravčany nebo sídliště Třebovle – Na Havraníku a studium jejich vztahů ke Kouřimi.

15. LITERATURA

- Adelbergerová, D. – Kuna, M. 1992: Katastry 1.0 – první počítačový systém evidence nálezů Archeologického ústavu v Praze, *Archeologické rozhledy* 44, 453-457.
- Bernat, J. – Štědra, M. 2003: Čertova Brázda, *Sázavsko* 10, 16 – 33.
- Bláha, R. – Sigl, J. 2006: Hradec Králové – raně středověké centrum východních Čech, *Archaeologica Historica* 31, 45-53.
- Boháč, Z. 1970: Časové vrstvy patrocinií českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení, *Historická geografie* 4, 7-41.
- Boháč, Z. 1973: Patrocina jako jeden z pramenů k dějinám osídlení, *Československý časopis historický* 21, 369-388.
- Brzobohatá, H. – Mazač, Z. – Tvrdlík, R. 1999: Středověké pohřebiště v Kouřimi, okr. Kolín, *Archeologie ve středních Čechách* 3, 547-556.
- Černá, E. – Meduna, P. 1992: Ke struktuře osídlení raného středověku v SZ Čechách, *Archeologické rozhledy* 44, 77-93.
- Čech, P. 2008: Současný stav poznání Žatce v raném středověku, *Archeologické rozhledy* 60, 36-60.
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: *Encyklopedie hradišť v Čechách*. Praha.
- Demek, J. a kol. 1987: *Zeměpisný lexikon ČSR – Hory a nížiny*. Praha.
- Dvořák, F. 1936: *Pravěk Kolínska a Kouřimska. Soupis archeologických památek Kolínska a Kouřimska*. Kolín.
- Foltýn, D. – Kovář, M. 2006: Ke stavebním dějinám proboštství sv. Martina v Kouřimi v období rané gotiky, *Památky středních Čech* 20, 1-8.
- Frolík, J. – Sigl, J. 1995: *Chrudimsko v raném středověku*. Praha.
- Gojda, M. 1992: Early medieval settlement study in Bohemia: tradition and perspectives, *Památky archeologické* 83, 174-180.
- Hejna, A. 1961: Slovanská hradiště a počátky měst v Čechách, *Památky archeologické* 52, 563-572.
- Jelínek, Z. a kol. 1989: *Kouřim, muzeum v Kouřimi*. Kolín.
- Kuča, K. 1998: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, 3. díl. Praha.
- Kuna, M. 1994: *Archeologický průzkum povrchovými sběry*. Praha.
- Kuna, M. a kol. 2004: *Nedestruktivní archeologie*. Praha.

- Kurka, J. 1915: Archidiakonáty Kouřimský, Boleslavský, Hradecký a diecése Litomyšlská: Místopis církevní do roku 1421. Praha.
- Klápště, J. 1994: Paměť krajiny středověkého Mostecka. Most.
- Klápště, J. 2005: Proměna českých zemí ve středověku. Praha.
- Kremla, J. 1903: Předhistorická hradiště v okrese kouřimském, Památky archeologické 20, 395-406.
- Líbal, D. 1943: Kouřim, poklady umění v Čechách a na Moravě. Praha.
- Likovský, J. – Pecinová, M. 2010: Archeologické drobnosti z Kouřimi, Archeologie ve středních Čechách 14, 433-440.
- Mařík, J. 2009: Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku. Praha.
- Mařík, J. 2011: Ecclesia lignea, memoriam nebo něco úplně jiného? In: Co můj kostel dnes má, nemůže mi kníže odnít. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu, ed. Eva Doležalová, Petr Meduna, Praha, 40-45.
- Mikyška, R. a kol. 1972: Geobotanická mapa ČSSR. Praha.
- Nohejlová-Prátová, E. – Radoměský, P. 1956: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Praha.
- Píč, J. L. 1908: Z výzkumu našich hradišť, Památky archeologické 22, 519 – 528.
- Píč, J. L. 1909: Starožitnosti země České. Díl III. Čechy za doby knížecí. Sv. 1. Část archeologická. Praha.
- Pleiner, R. 1958: Základy Slovanského železářského hutnictví v Českých zemích. Praha.
- Profantová, N. 2006: Pohřebiště elity ve Staré Kouřimi. In: České země v raném středověku, ed. Petr Sommer, Praha, 233-242.
- Radová-Štiková, M. 1975: Příspěvek architekta k počátkům Kouřimi, Archeologické rozhledy 27, 281-282.
- Richter, M. – Vokolek, V. 1995: Hradec Králové, slovanské hradiště a počátky středověkého města. Hradec Králové - Praha.
- Sklenář, K. 2005: Biografický slovník českých, moravských slezských archeologů. Praha.
- Sláma, J. 1977: Svatojiřské kostely na raně středověkých hradištích v Čechách, Archeologické rozhledy 29, 269-280.
- Spěšná, H. 2009: Raně středově osídlení Kolínska, nepublikovaná bakalářská práce. FF UK Praha.
- Svoboda, J. 1969: Přehledná geologická mapa ČSSR. Praha.

- Šolle, M. 1959: Knížecí pohřebiště na Staré Kouřimi, Památky archeologické 50, 353-506.
- Šolle, M. 1966: Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách. Praha.
- Šolle, M. 1969: Kouřim v mladší a pozdní době hradištní, Památky archeologické 60, 1-124.
- Šolle, M. 1972: Zur Entwicklung der frühmittelalterlichen slawischen Keramik im Bereiche Ostböhmens, Vznik a počátky Slovanů 7, 141-177.
- Šolle, M. 1981: Kouřim v průběhu věků. Praha.
- Šolle, M. 1989: Kouřim-sv. Vojtěch a jeho sídlištní tradice, Archeologické rozhledy 41, 243-257.
- Šolle, M. 1993: Přemyslovská a děpoltická Kouřim podle výzkumu z let 1967–1977, Archeologické rozhledy 45, 268-278.
- Šolle, M. 2000: Po stopách přemyslovských Děpoliců. Praha.
- Chalupa a kol. 1966: Tereziánský katastr český, svazek 2. rustikál (kraje K-Ž). Praha.
- Tolasz, R. a kol. 2007: Atlas podnebí Česka. Praha - Olomouc.
- Tomanová, P. 2012: Kouřim - Sv. Jiří. Přemyslovské správní centrum a problematika výzkumů raně středověkých centrálních lokalit (strategie a metody), nepublikovaná diplomová práce. FF UK Praha.
- Tomášek, M. 2003: Půdy České republiky. Praha.
- Tůma, J. 1915: Kolínsko a Kouřimsko. Díl třetí. Paměti osad na Kouřimsku. Kolín.
- Vlček, V. 1984: Zeměpisný lexikon ČSR, vodní toky a nádrže. Praha.
- Wollnerová, D. 2012: Neagrární výroba v raném středověku. Archeologické doklady zpracování kovů, nepublikovaná bakalářská práce. FF UK Praha.
- Žebera, K. 1968: Mapa kvartéru a zvětralinového pláště ČSSR. Praha.

16. SEZNAM PŘÍLOH

Obrázky

- Obr. 1. Pohřebiště na Mírovém náměstí
- Obr. 2. Výrobní objekt v Komenského ulici
- Obr. 3. Esovité záušnice z pohřebiště „Pod hradbami“ a výbava z hrobu bojovníka
- Obr. 4. Willenbergova veduta Kouřimi
- Obr. 5. Fotografie lokality Kouřim 1
- Obr. 6. Fotografie lokality Kouřim 2 – Běšínov
- Obr. 7. Fotografie lokality Kouřim 3
- Obr. 8. Fotografie lokality Kouřim 4
- Obr. 9. Fotografie lokality Kouřim 5
- Obr. 10. Fragmenty keramické třídy A – foto
- Obr. 11. Fragmenty keramické třídy B – foto
- Obr. 12. Fragmenty keramické třídy C – foto
- Obr. 13. Fragmenty keramické třídy T – foto
- Obr. 14. Fragmenty keramické třídy P – foto
- Obr. 15. – 17. Předměty z Kolínského muzea
- Obr. 18. Ostatní nálezy
- Obr. 19. Kouřim 1 – čtvercová síť
- Obr. 20. Kouřim 2 – Běšínov – průchody
- Obr. 21. Kouřim 3 – průchody
- Obr. 22. Kouřim 5 – průchody
- Obr. 23. Pole, na nichž byly provedeny sběry v úsekových liniích.
- Obr. 24. Hradec Králové v raném středověku
- Obr. 25. Litoměřice v raném středověku
- Obr. 26. Žatec v raném středověku
- Obr. 27. Libická raně středověká sídelní aglomerace

Mapy

Mapa 1: Kouřim-kostely

Mapa 2: Lokality v blízkosti Kouřimi v době hradištní

Mapa 3: Starohradištní osídlení

Mapa 4: Středohradištní osídlení

Mapa 5: Mlado- a pozdně hradištní osídlení

Tabulky

Tab. 1 - 2: Kouřim1 – třída A; výzdoba

Tab. 3: Kouřim 1 – třída A; okraje

Tab. 4 - 5: Kouřim 1 – třída B; výzdoba

Tab. 6: Kouřim 1 – třída B; okraje

Tab. 7 - 8: Kouřim 1 – třída C; výzdoba

Tab. 9: Kouřim 1 – třída C; okraje

Tab. 10: Kouřim 1 – třída T a P; výzdoba a okraje

Tab. 11: Kouřim 2 – třída A; výzdoba a okraje

Tab. 12: Kouřim 2 – třída B; výzdoba a okraje

Tab. 13: Kouřim 2 – třída C; výzdoba a okraje

Tab. 14: Kouřim 3 – třída A; výzdoba a okraje

Tab. 15: Kouřim 3 – třída B; výzdoba a okraje

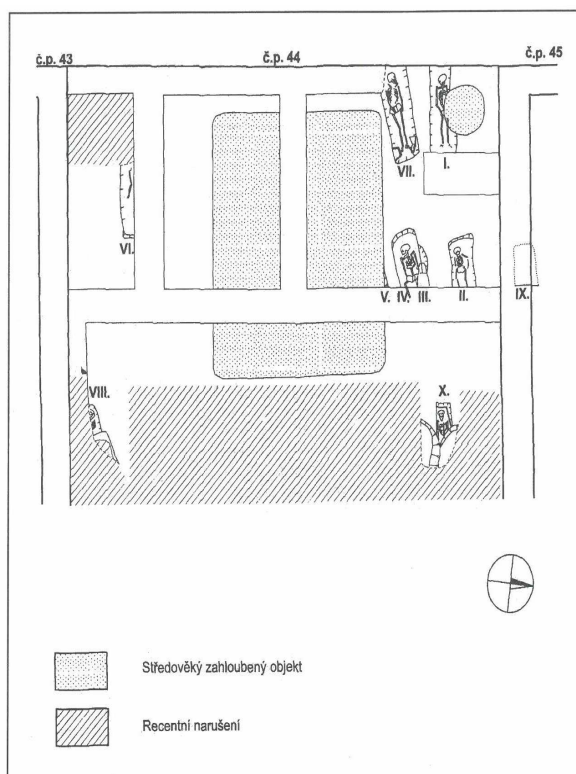
Tab. 16: Kouřim 3 – třída C; výzdoba a okraje

Tab. 17: Kouřim 4 – třída C; výzdoba a okraje

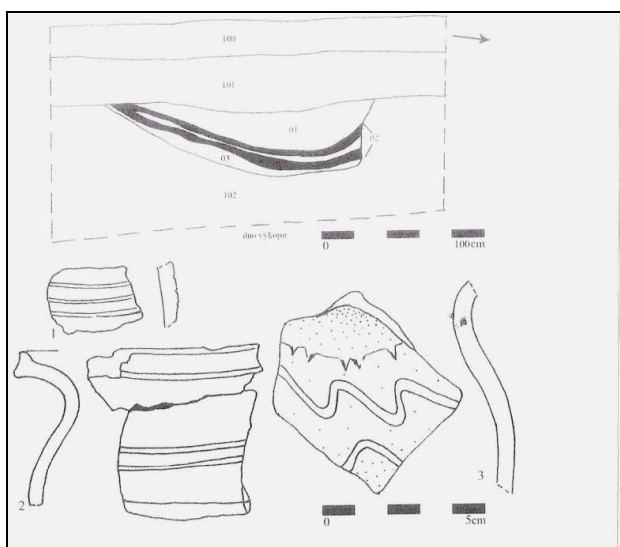
Tab. 18: Kouřim 5 – třída C a T; výzdoba a okraje

Tab. 19: Kouřim 2 a 3 – třída P a T

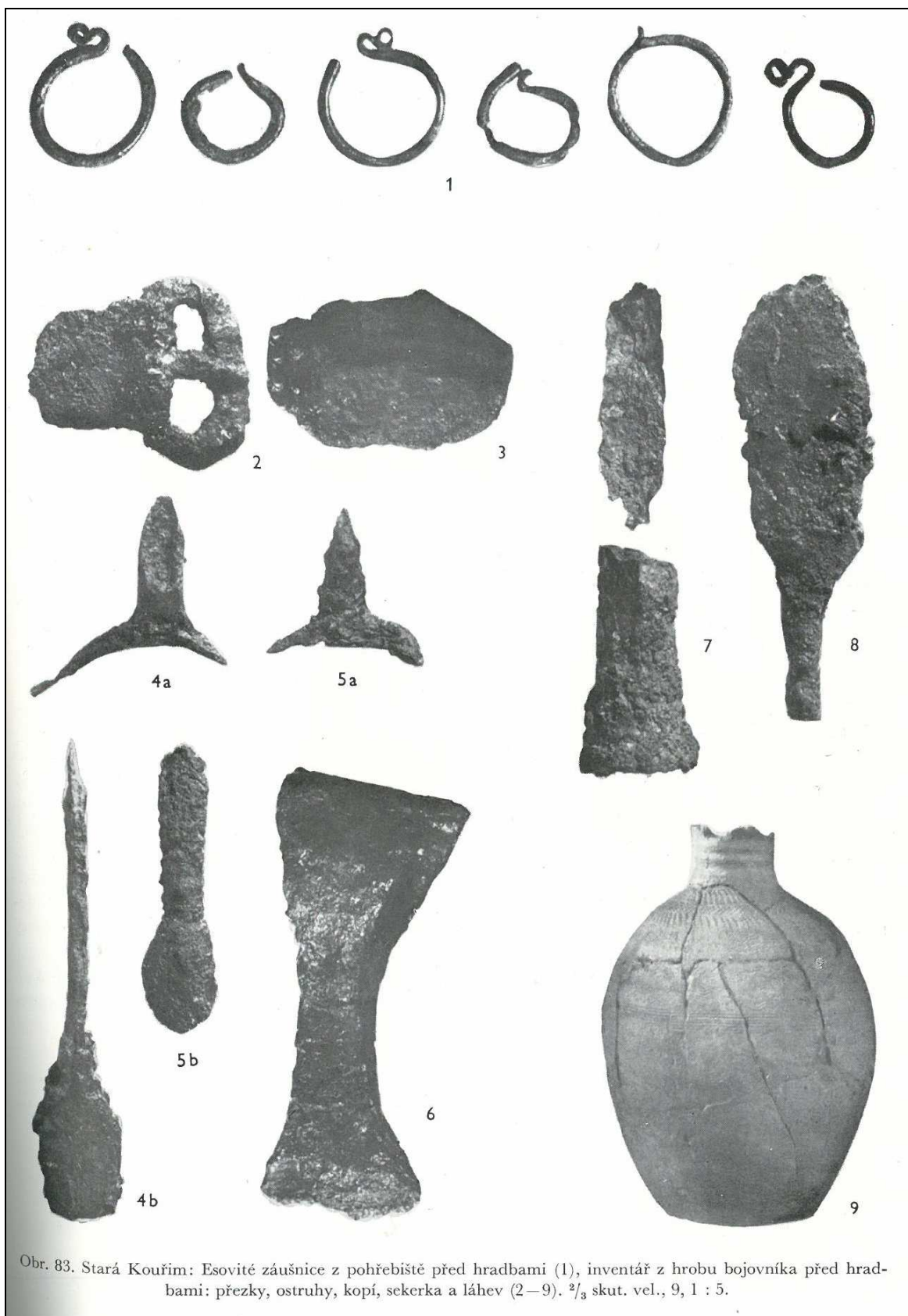
17. PŘÍLOHY

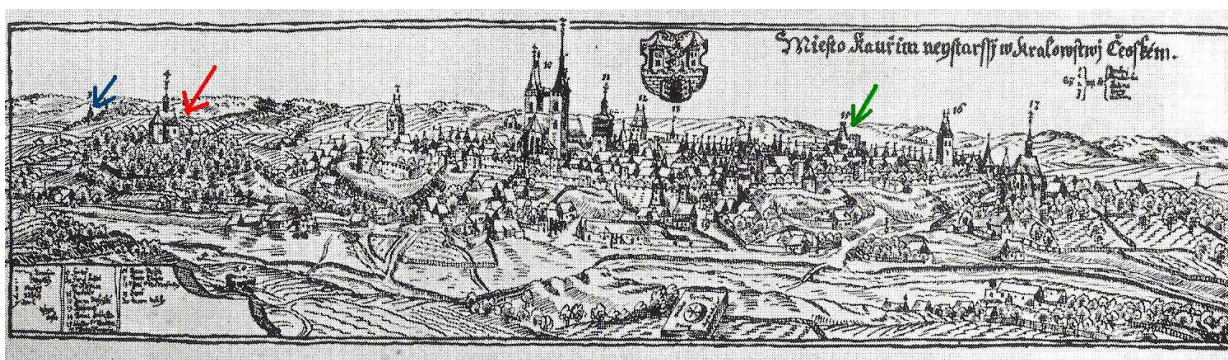
Obr. 1. Pohřebiště na Mírovém náměstí – umístění hrobů na ploše parcely a jejich narušení mladšími objekty (Brzobohatá – Mazač – Tvrdlík 1999, 553).

Obr. 2. Výrobní objekt v Komenského ulici (Pecinovská-Likovský 2010, 439).

Obr. 3. 1: esovité záušnice z pohřebiště „Pod hradbami“, 2-9 výbava z hrobu bojovníka (Šolle 1959, 471).

Obr. 4. Rytina J. Willenberga z počátku 17. století. Barevné šipky vyznačují dnes již nestojící kostely. Popis šipek: červená – kostel sv. Jiří, modrá – kostel sv. Vojtěcha, zelená – trosky cisterciáckého probošství s kostelem sv. Martina. (Jelínek a kol. 1989)

Obr. 5. Kouřim 1 (foto: Daniel Dvořáček)

Obr. 6. Kouřim 2 – Běšínov (foto: Daniel Dvořáček)

Obr. 7. Kouřim 3 (foto: Daniel Dvořáček)

Obr. 8. Kouřim 4 (foto: Daniel Dvořáček)

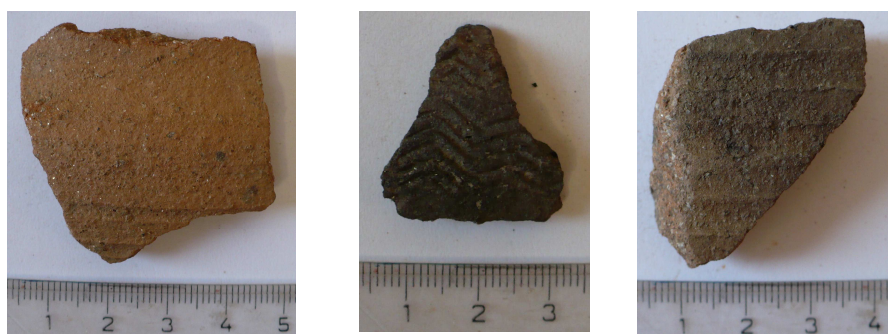
Obr. 9. Kouřim 5 (foto: Daniel Dvořáček)

Obr. 10. Fragmenty keramické třídy A. (foto: Daniel Dvořáček)

Obr. 11. Fragmenty keramické třídy B. (foto: Daniel Dvořáček)

Obr. 12. Fragmenty keramické třídy C. (foto: Daniel Dvořáček)

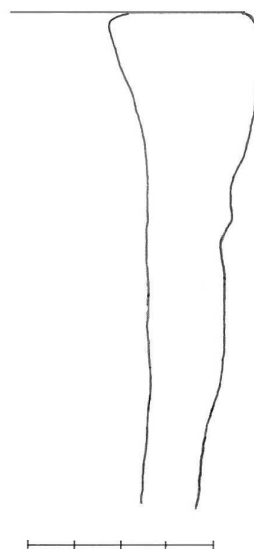

Obr. 13. Fragmenty keramické třídy T. (foto: Daniel Dvořáček)

Obr. 14. Fragmenty keramické třídy P. (foto: Daniel Dvořáček)

Předměty z kolínského muzea

Obr. 15. Fragment z tuhové zásobnice z Běšínova. (foto: Daniel Dvořáček)

Obr. 16. Prubířský kámen.
(foto: Daniel Dvořáček)

Obr. 17. Fragmenty keramiky.
(foto: Daniel Dvořáček)

Ostatní nálezy

a)

b)

c)

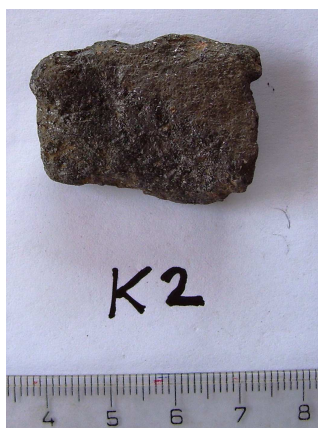
d)

e)

f)

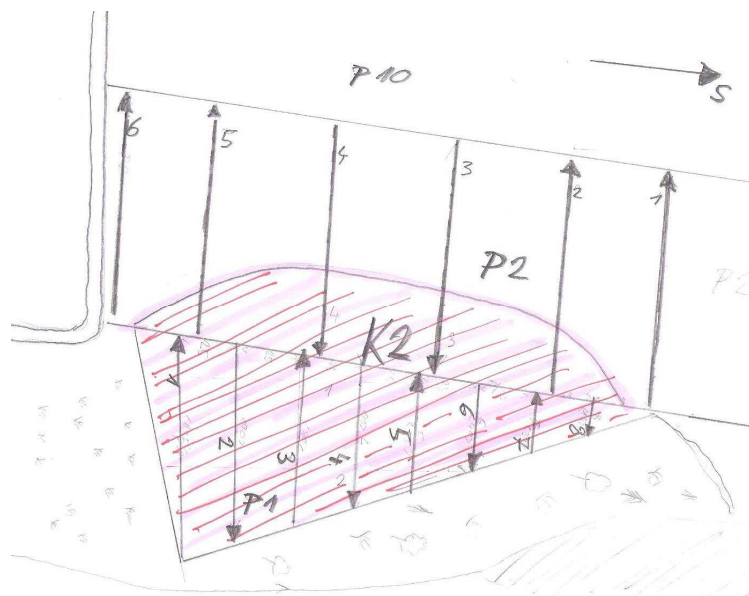
g)

Obr. 18. a) křesací kámen b) mazanice c) struska d) pravěký přeslen e) přeslen ze stěpu
f) lineární keramika g) grafit. (foto: Daniel Dvořáček)

S
↑

60	59	58	57	56	55	54	53	52	51
50	49	48	47	46	45	44	43	42	41
40	39	38	37	36	35	34	33	32	31
30	29	28	27	26	25	24	23	22	21
20	19	18	17	16	15	14	13	12	11
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

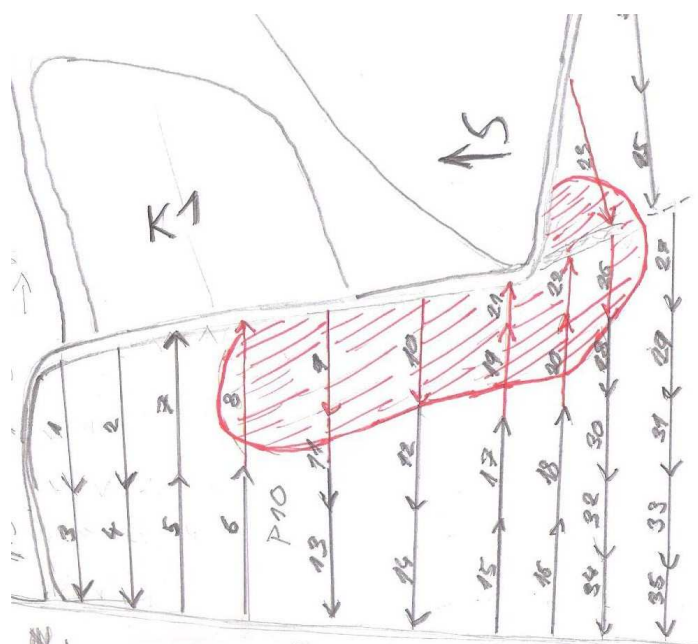
Obr. 19. Kouřim 1 – čtvercová síť, na které byly prováděny povrchové sběry.

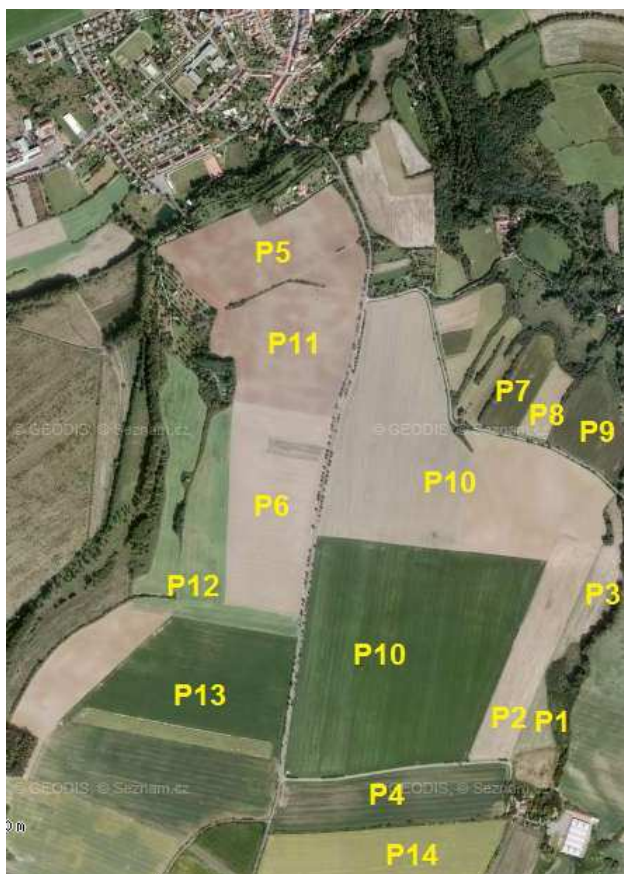
Obr. 20. Kouřim 2 – Běšínov – zakreslení lokality se směry průchodů na P1 a P2.

Obr. 21. Kouřim 3 – zakreslení lokality se směry průřadů.

Obr. 22. Kouřim 5 – zakreslení lokality se směry průřadů.

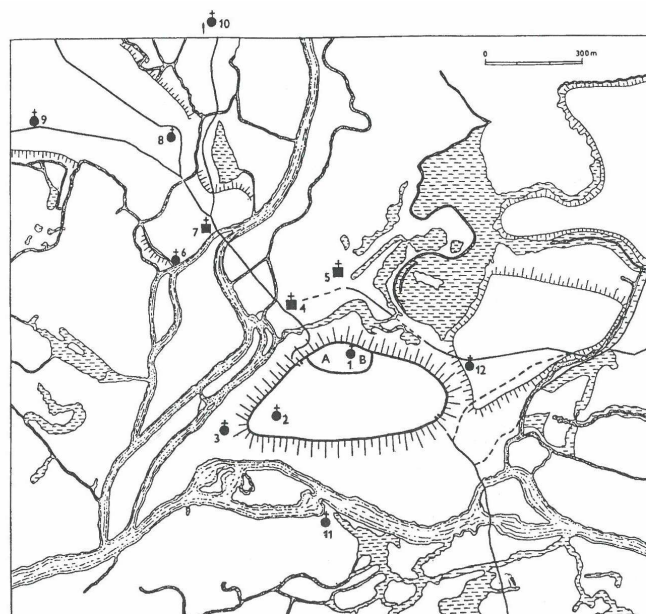

a)

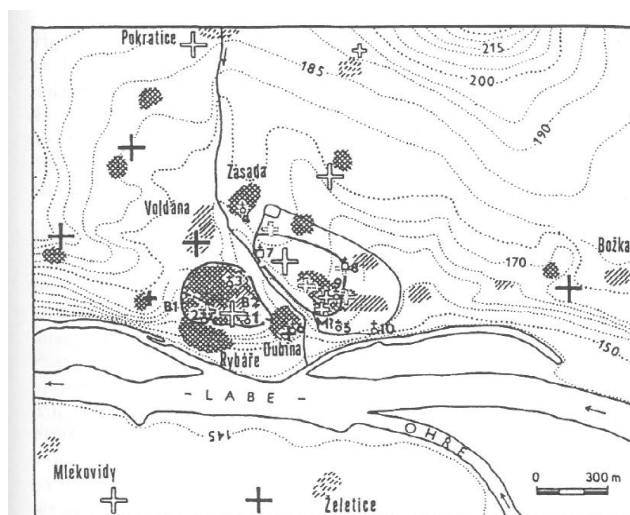
b)

Obr. 23. Vyznačení polí (P1-P15) a) jižně, b) severně od Kouřimi, na nichž byly provedeny sběry v úsekových liniích. www.mapy.cz

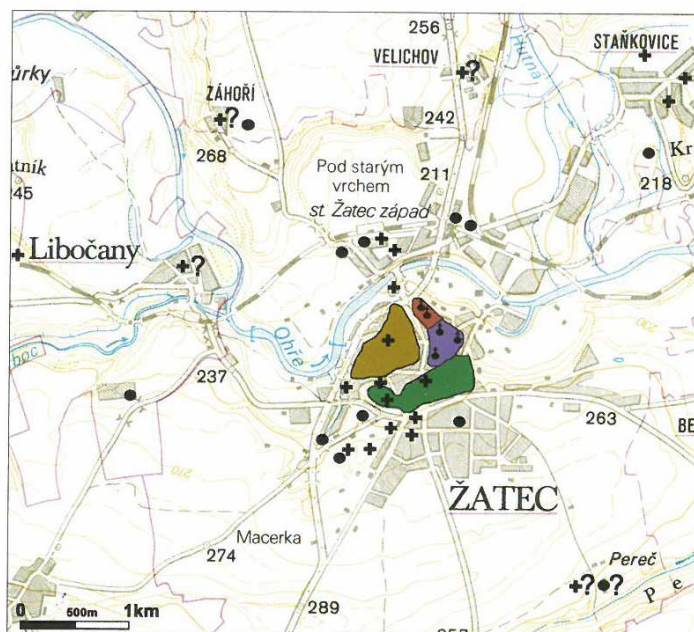
70 - Hradec a předměstí kolem roku 1300, reliéf krajiny podle mapy z roku 1745 /viz obr. 56/. A - královský hrad, B - sv. Jan a minoritský klášter, 1 - knížecí hrad /alternativa s kostelem sv. Jana v ohrazení akropole/, 2 - sv. Duch, 3 - sv. Vavřinec, 4 - P. Marie a klášter dominikánů, 5 - sv. Jakub, komenda a špitál německých rytířů, 6 - sv. Kříž, 7 - sv. Jiří a klášter dominikánek, 8 - sv. Petr, 9 - sv. Mikuláš, 10 - sv. Štěpán, 11 - sv. Martin, 12 - sv. Václav.

Obr. 24. Hradec Králové v raném středověku (Richter – Vokolek 1995, 131).

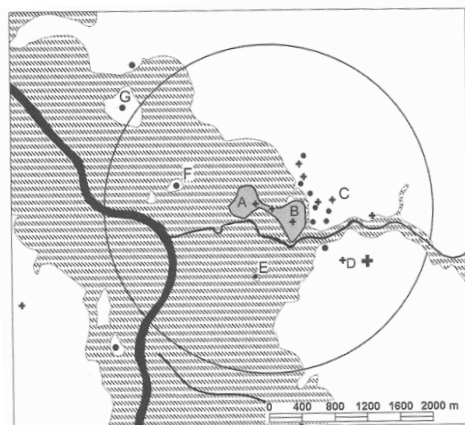
Litoměřická raně středověká aglomerace. Šrafováním vyznačeny předpokládané sídelní plochy, křížky pohřebiště. V hradním areálu na Dómském vrchu rozlišena akropole (B1) a předhradí (B2), 1 – kapitula při kostele sv. Štěpána, 2 – kostel sv. Jiří, 3 – kostel sv. Václava. V podhradí doplněna jména některých sídelních částí a lokalizace sakrálních staveb: 4 – sv. Vojtěch, 5 – P. Marie, 6 – sv. Jan Křtitel, 7 – dominikánský klášter s kostelem sv. Michala, 8 – minoritský klášter s kostelem sv. Jakuba, 9 – městský chrám Všem svatých, 10 – sv. Vavřinec. Na Městském vrchu vyznačen obvod první městské lokace a definitivní rozsah městského jádra po rozšíření ve 14. století

Obr. 25. Litoměřice v raném středověku (Klápště 2005, 333).

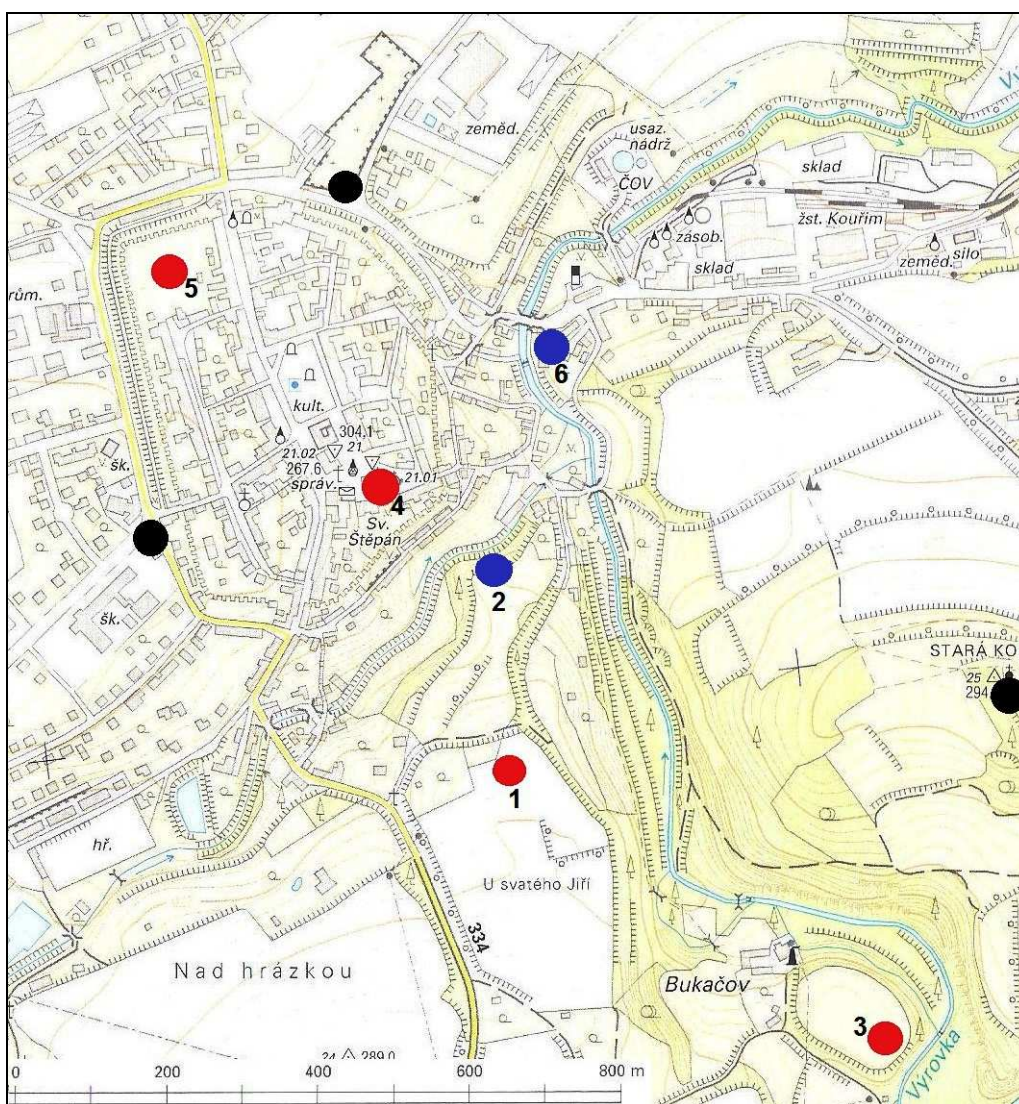
Obr. 1. Žatecká raně středověká aglomerace: červeně – hrad, fialově – opevněné předhradí, zeleně – jižní neopevněné předhradí, žlutě – podhradí. Kostely s hřbitovy jsou situovány do hradu a na předhradí, nekostelní pohřebiště (křížky) na jižním neopevněném předhradí, v podhradí a vně aglomerace. Osídlení (plné body) respektuje prostor pohřbívání. Další osídlení a pohřbívání bylo zjištěno ve vzdálenosti od 1,5 km a více od okrajů aglomerace (? – lokalizace nejistá, znám pouze katastr nebo širší poloha).

Obr. 26. Žatec v raném středověku (Čech 2008, 38).

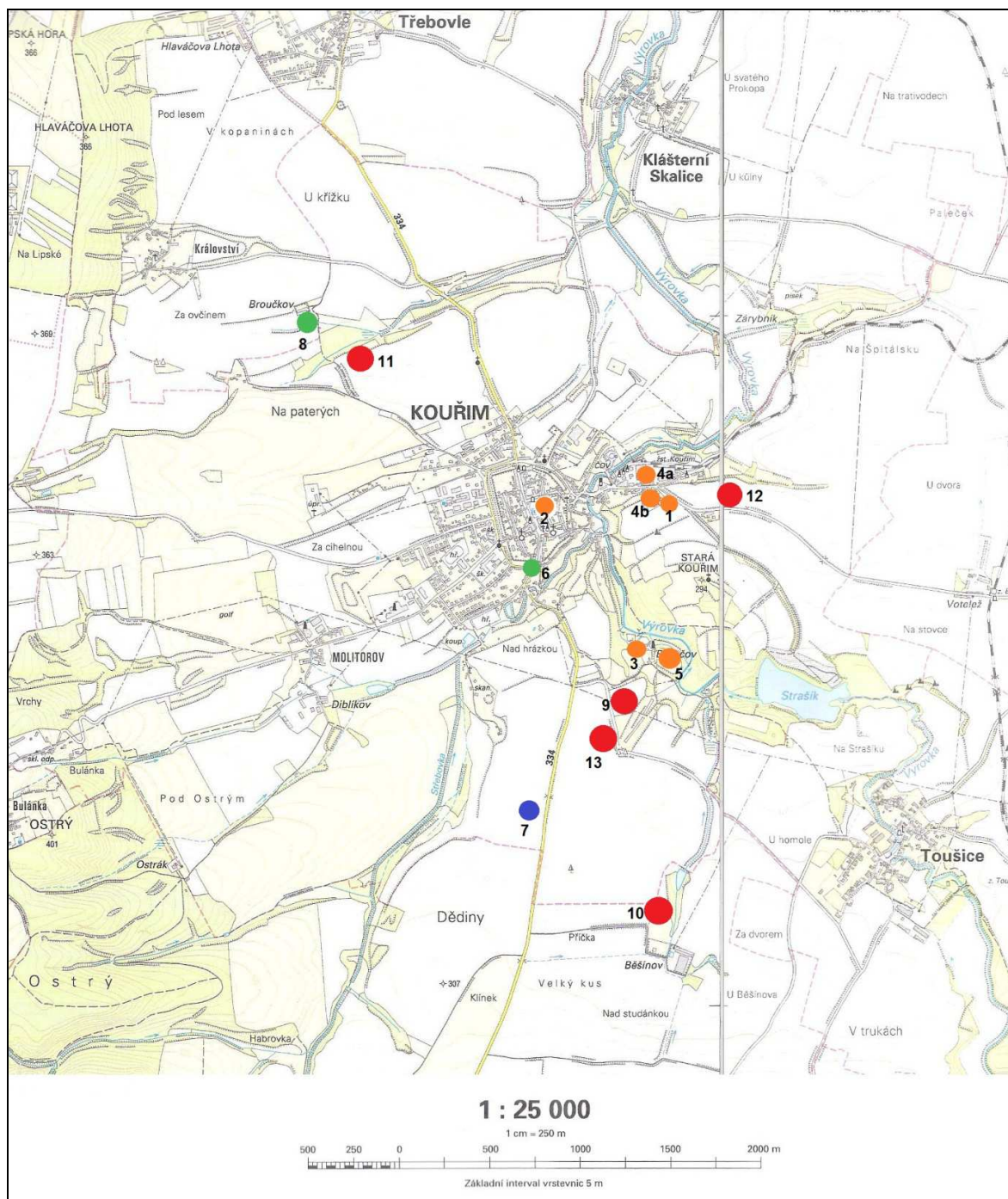

Obr. 2 Libická raně středověká sídelní aglomerace: A – vnitřní hradiště (akropole), B – předhradí, C – sídliště na pravém břehu Cidliny, D – Kanín, E – Kuchynka, F – Huslík, G – U radiostanice, H – Mýto, I – Na Střelnici, J – Na křížkách (sonda 320).

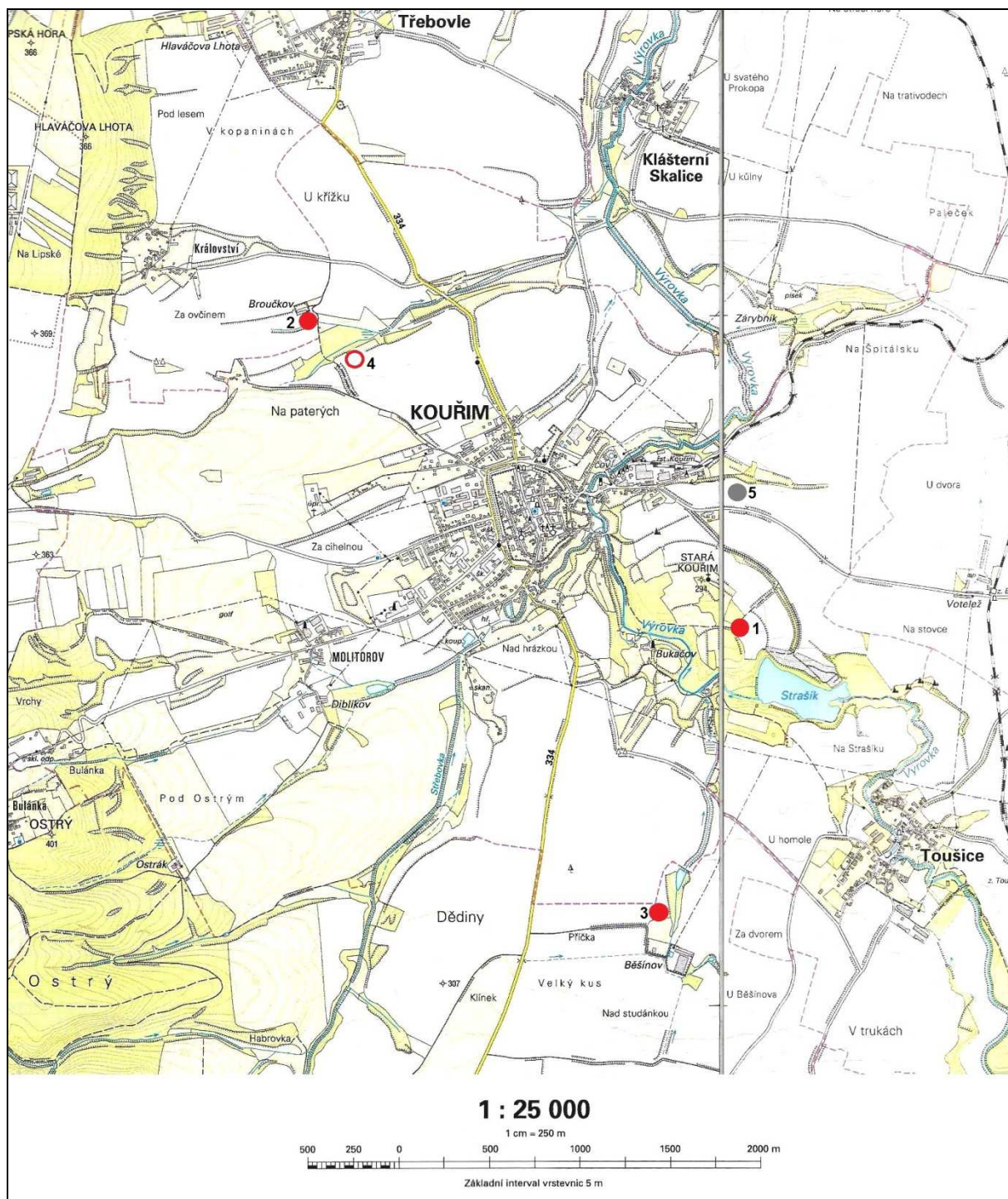
Obr. 27. Libická raně středověká sídelní aglomerace (Mařík 2009, 15)

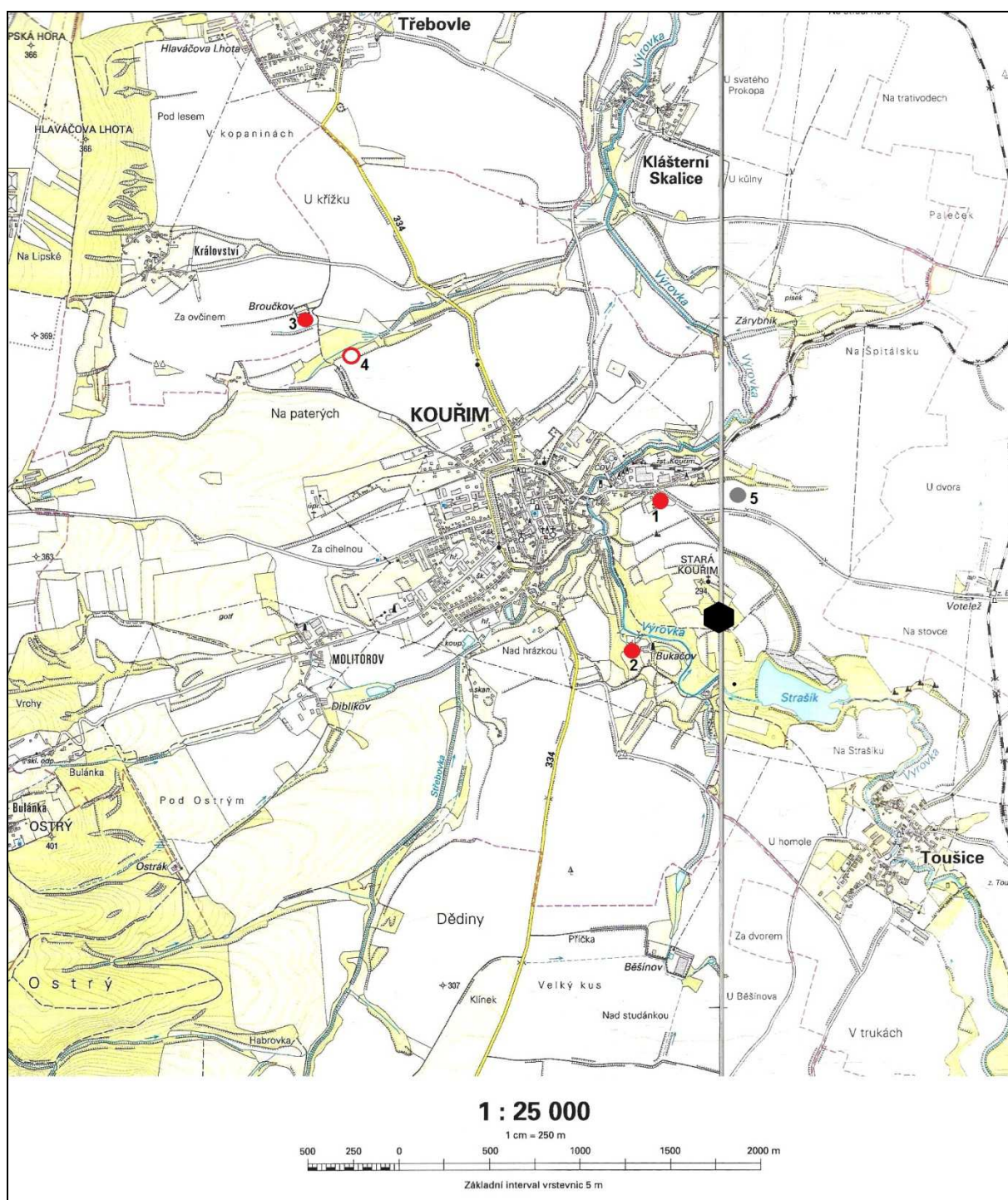
Mapa 1: Kouřim-kostely: červené body- lokalizované kostely, modré body- pravděpodobná lokalizace, černé body- sakrální architektura novověkého stáří; 1 - sv. Jiří, 2 - sv. Kliment, 3 – sv. Vojtěch, 4 – sv. Štěpán, 5 – sv. Martin, 6 – sv. Magdalena. Podklad: základní mapa ČR 1: 10 000, Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha.

Mapa 2 – Lokality v blízkosti Kouřimi v době hradištní. Oranžově: pohřebiště; zeleně: sídlištní a výrobní objekty známé z archeologických výzkumů; modře: mincovní depot; červeně: lokality zjištěné povrchovými sběry. 1 – hrob bojovníka; 2 – pohřebiště na Mírovém náměstí; 3 – cihelna u Bukačovského mlýna; 4 – pohřebiště u cukrovaru (a-bývalý cukrovar, b-výzkum A.Knora); 5 - poloha a pohřebiště u sv. Vojtěcha; 6 – výrobní objekt v Komenského ulici; 7 – mincovní depot z Běšínova-Diblíkova; 8 – Broučkov; 9 – Kouřim 1; 10 – Kouřim 2 - Běšínov; 11 – Kouřim 3; 12 - Kouřim 4; 13 – Kouřim 5. Podklad: základní mapa ČR 1: 25 000, Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha.

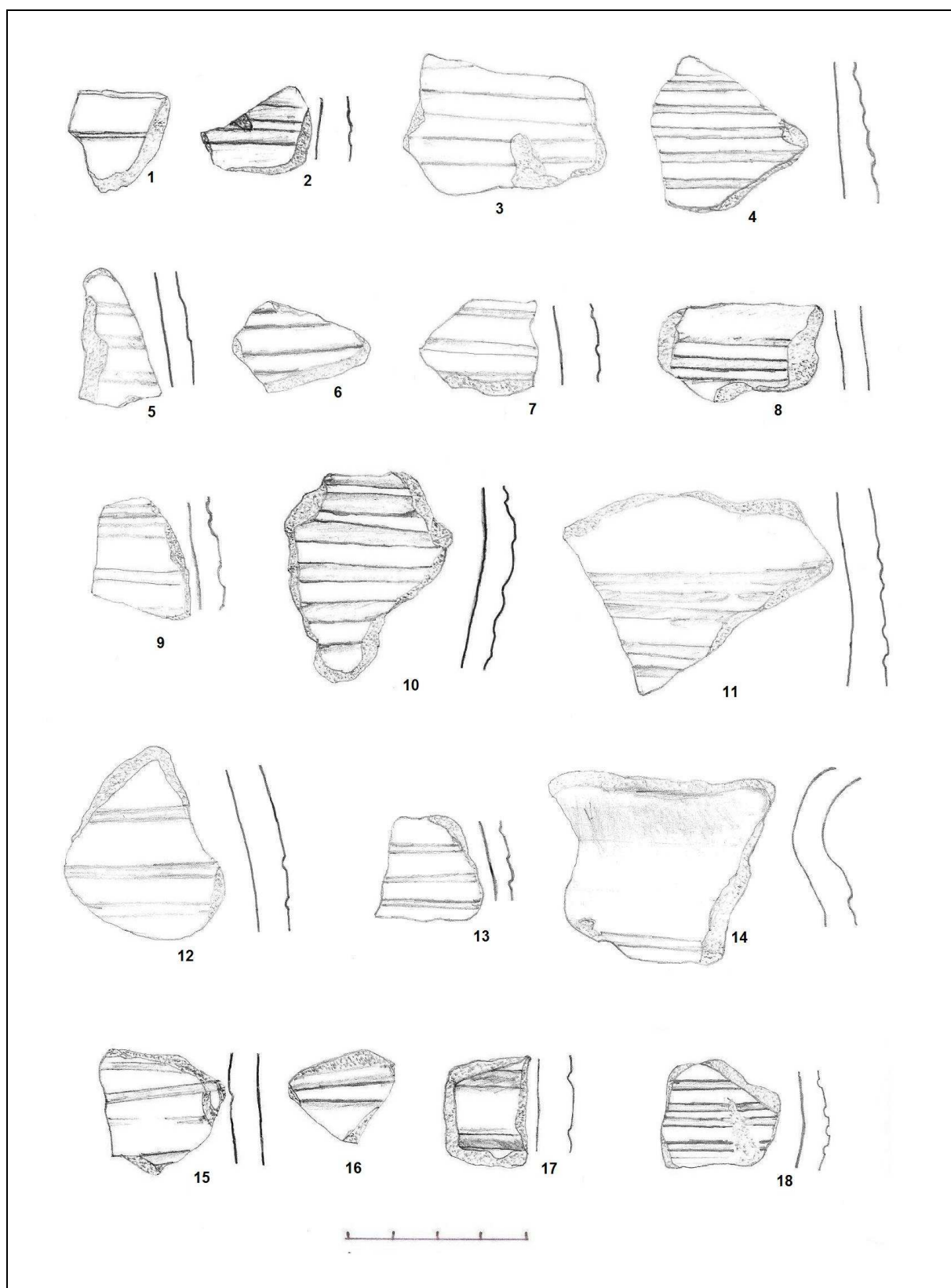

Mapa 3 – Starohradištní osídlení. Červená body: starohradištní lokality; červený kroužek: staro- nebo středohradištní lokalita; šedý bod – hradištní lokalita. 1 - osada u Libušina jezírka; 2 – hutnický areál u dvora Broučkov; 3 – Krouhřim 2 – Běšínov; 4 – Krouhřim 3; 5 – Krouhřim 4. Podklad: základní mapa ČR 1: 25 000, Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha.

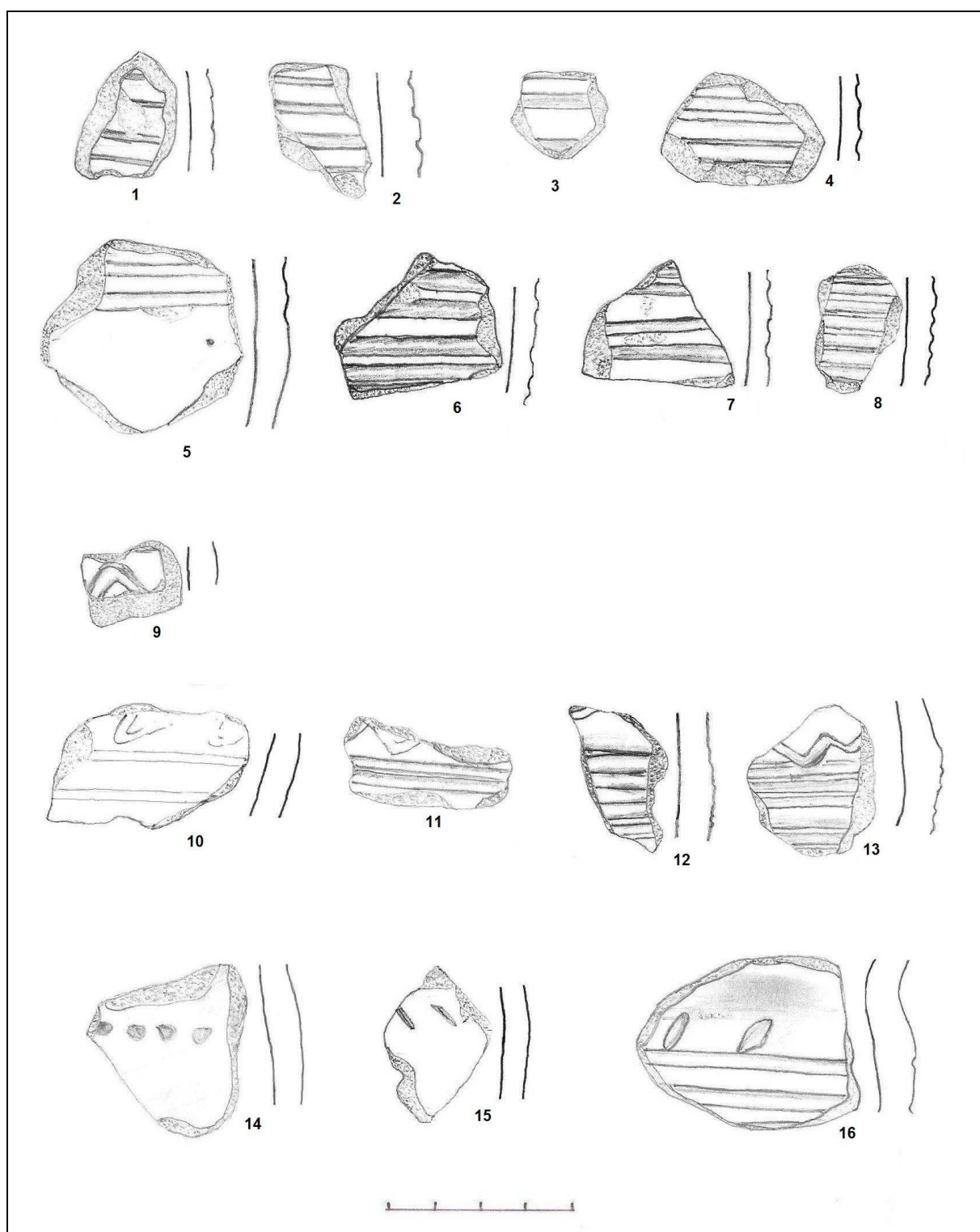
Mapa 4 – středohradištní osídlení. Černý šestiúhelník: Stará Kouřim; červené body: středohradištní lokality; červený kroužek: staro- nebo středohradištní lokalita; šedý bod – hradištní lokalita. 1 – hrob bojovníka; 2 – cihelna u Bukačovského mlýna; 3 – sídliště u dvora Broučkov; 4 – Kouřim 3; 5 – Kouřim 4. Podklad: základní mapa ČR 1: 25 000, Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha.

Kouřim 1 – zdobené fragmenty keramické třídy A

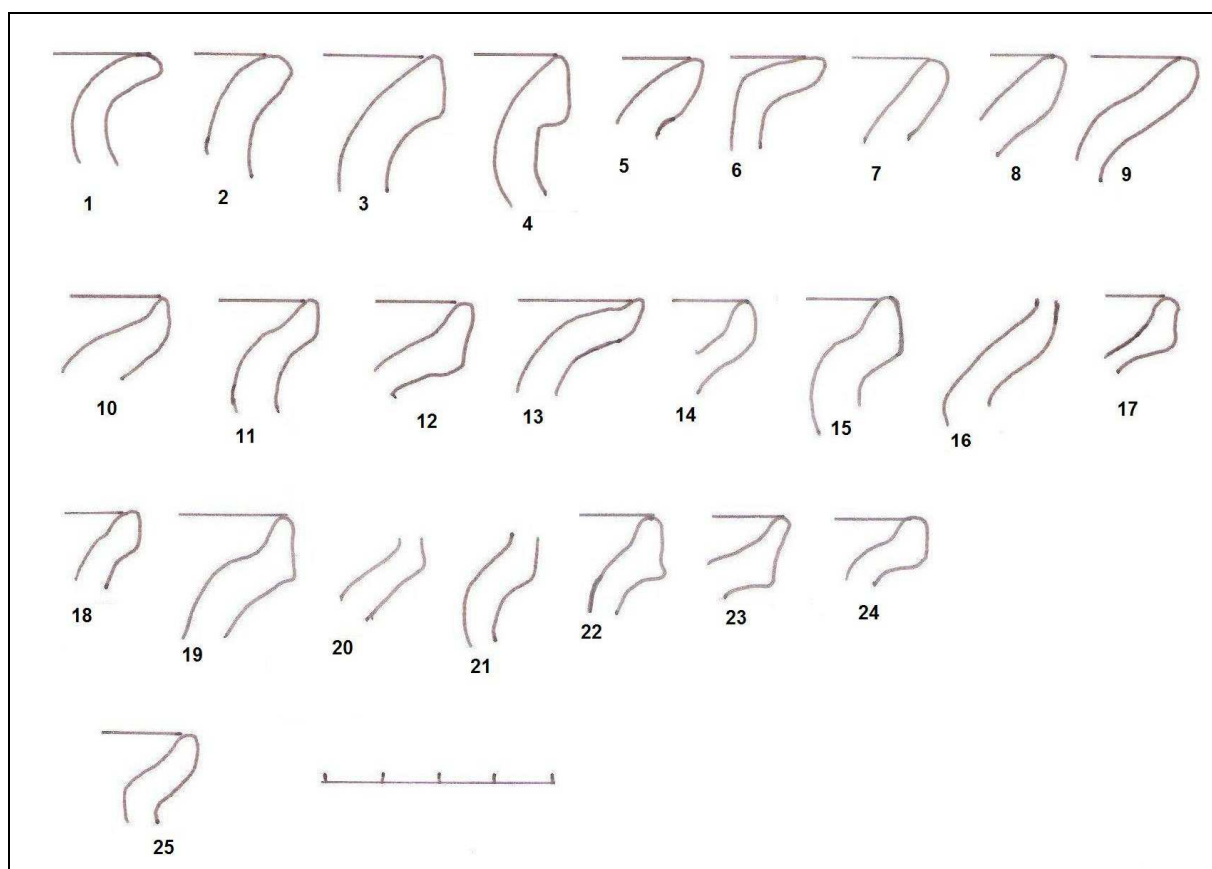
Tab.1: Výzdoba: 1-18 jednoduché linie.

Kouřim 1 – zdobené fragmenty keramické třídy A

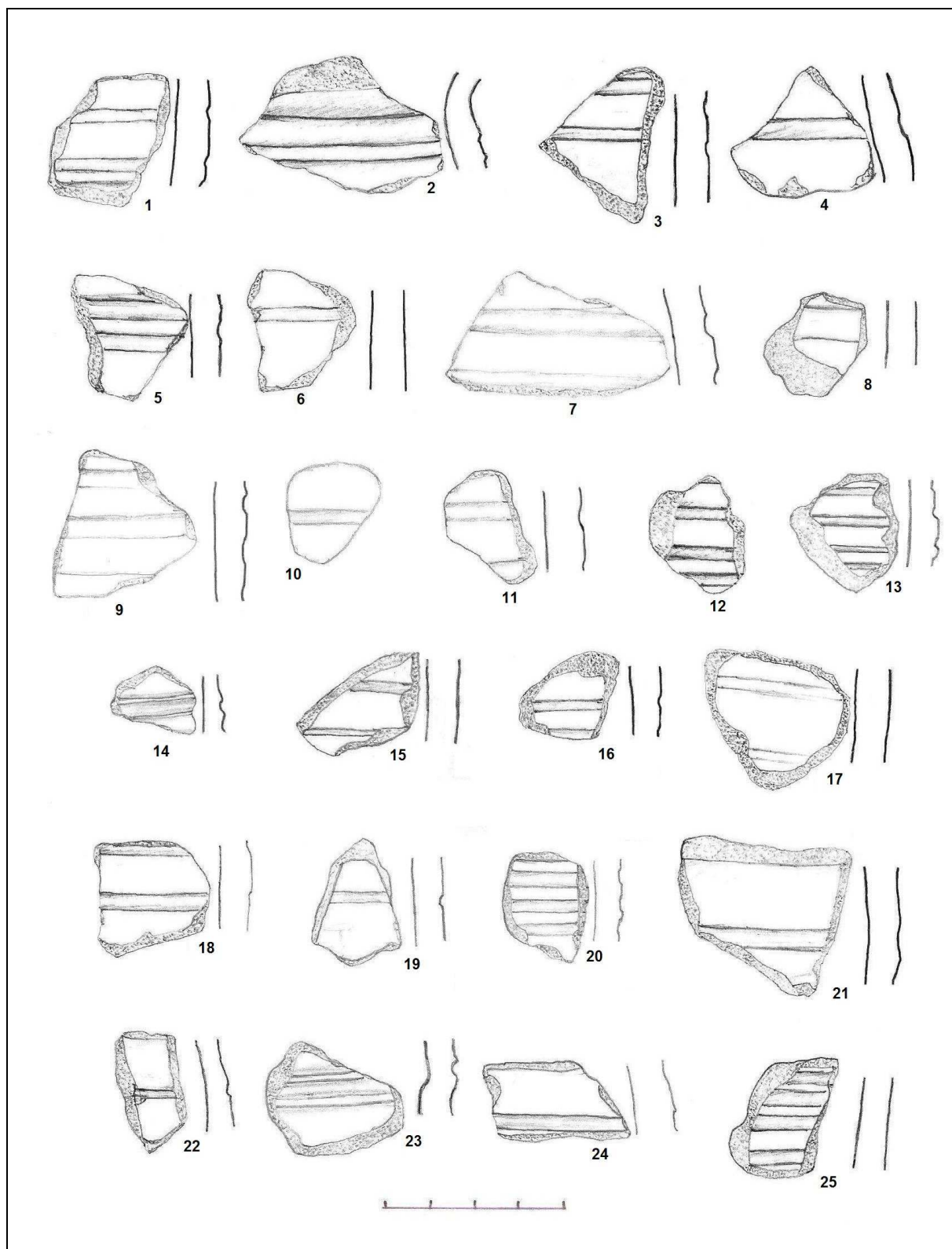
Tab. 2: Výzdoba: 1-8 jednoduché linie, 9 jednoduchá vlnice, 10-13 kombinace jednoduchých linií a jednoduchých vlnic, 14-15 řada jednotlivých vpichů a vseků, 16 kombinace řady vrypů s jednoduchými liniemi.

Kouřim 1 – třída A

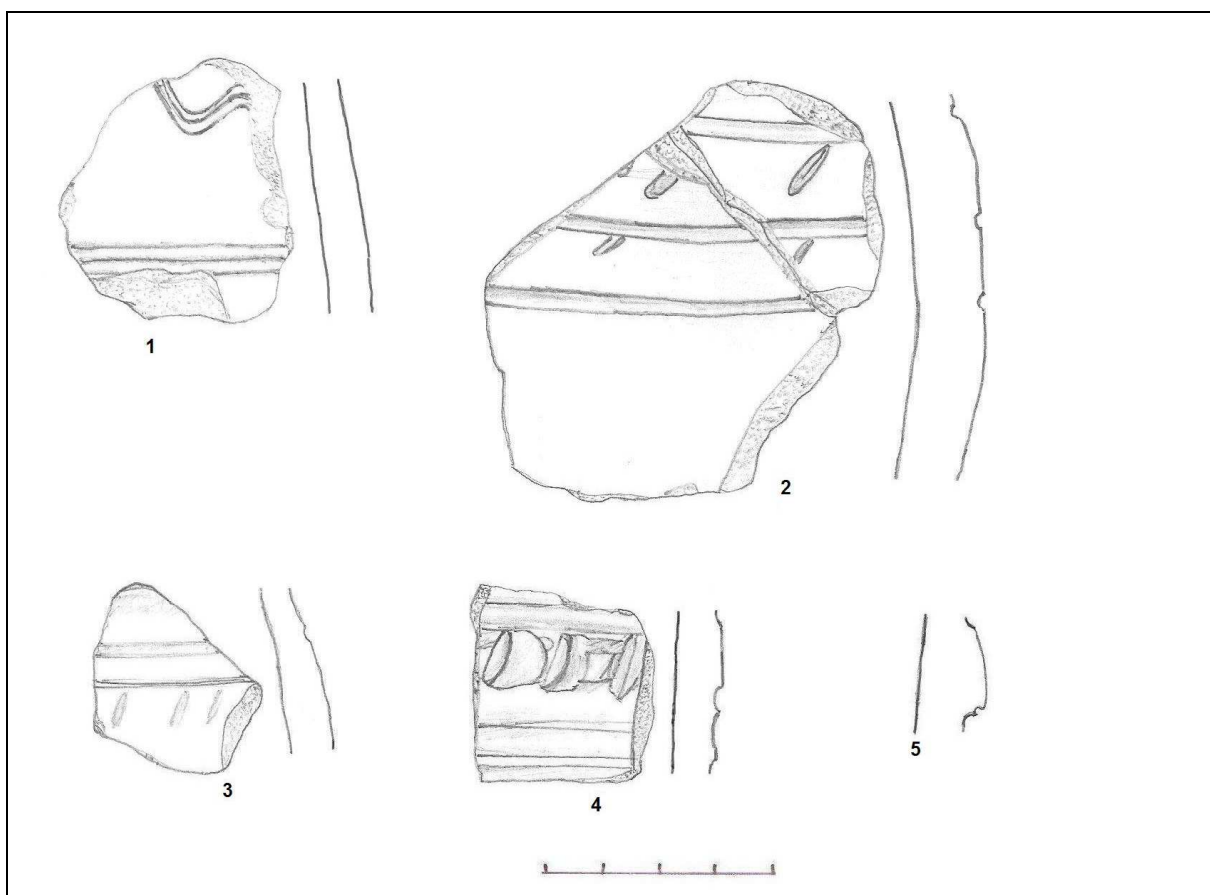
Tab. 3: Okraje: 1-2 jednoduché zaoblené, 3-4 jednoduché rovně seříznuté, 5-9 varianty jednoduchých, 10-24 nízké vzhůru vytažené, 25 kalichovitý.

Kouřim 1 – zdobené fragmenty keramické třídy B

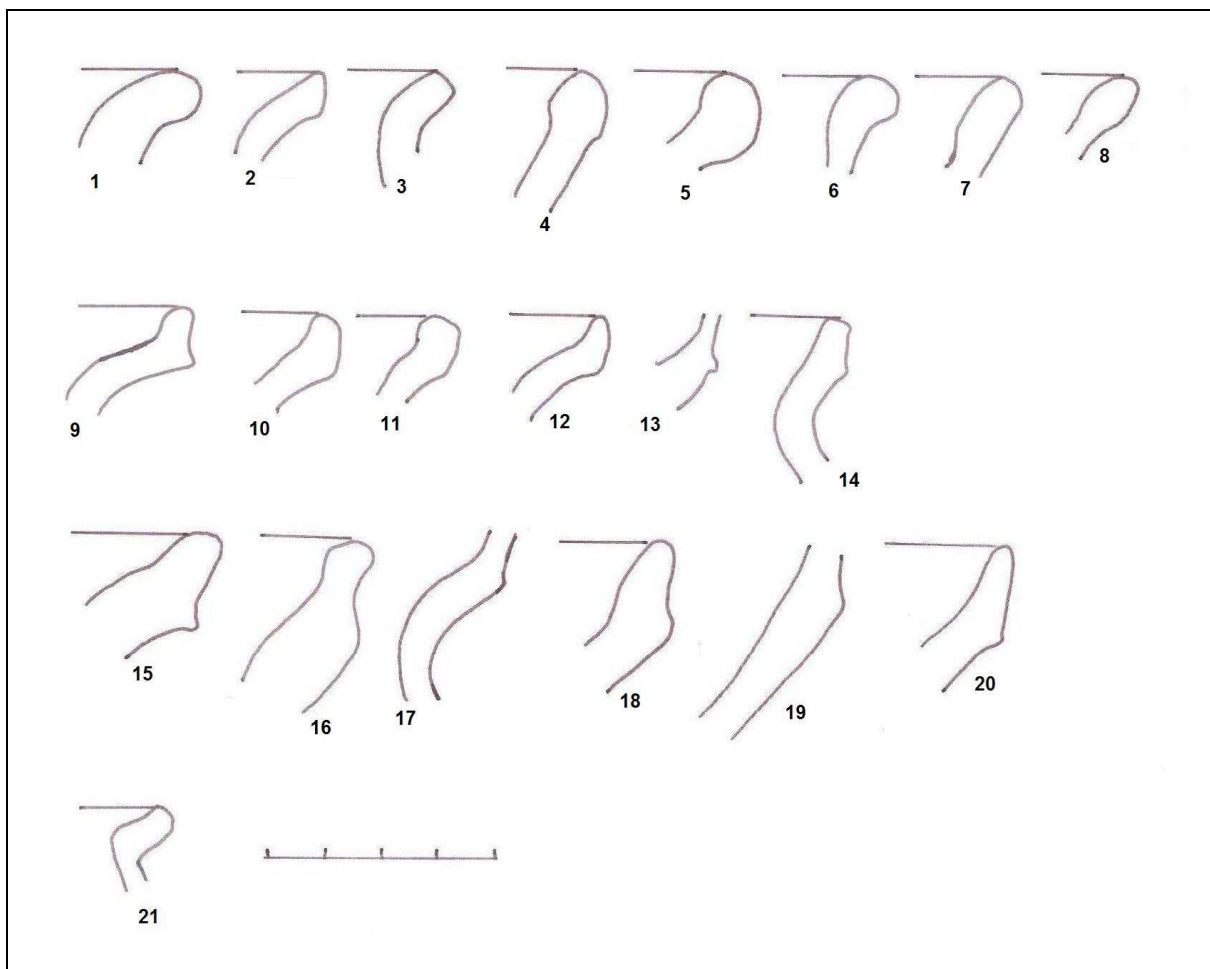
Tab. 4: Výzdoba: 1-25 jednoduché linie.

Kouřim 1 – zdobené fragmenty keramické třídy B

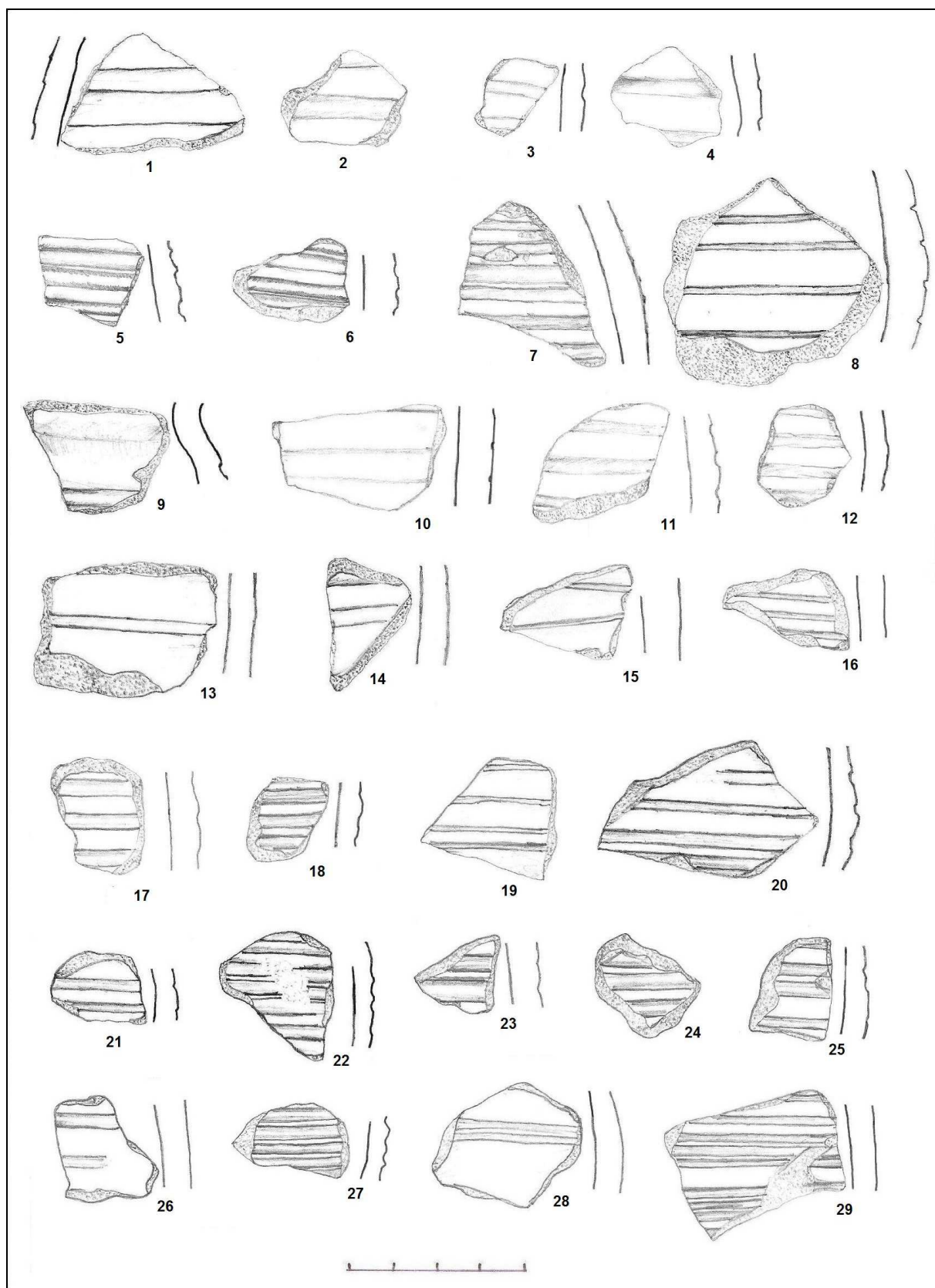
Tab. 5: Výzdoba: 1 kombinace hřebenové linie s hřebenovou vlnicí, 2-3 kombinace řady vrypů s jednoduchými liniemi, 4 kombinace prstových vrypů na plastické liště s jednoduchými liniemi, 5 plastická lišta.

Kouřim 1 – třída B

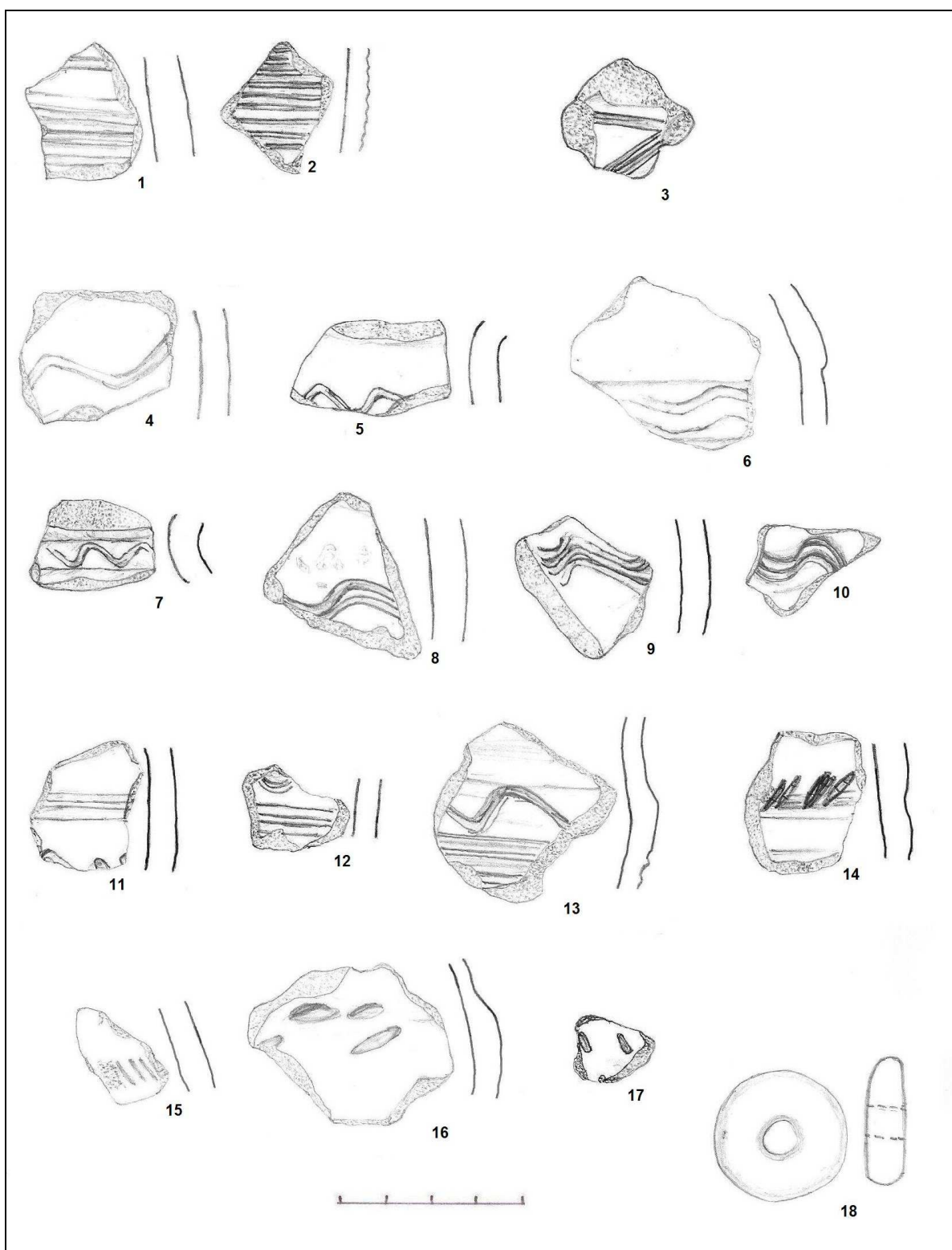
Tab. 6: Okraje: 1 jednoduchý zaoblený, 2 jednoduchý rovně seříznutý, 3 jednoduchý kuželovitě seříznutý, 4-8 varianty jednoduchých, 9-14 nízké vzhůru vytažené, 15-20 vysoké vzhůru vytažené, 21 kalichovitý.

Kouřim 1 – zdobené fragmenty keramické třídy C

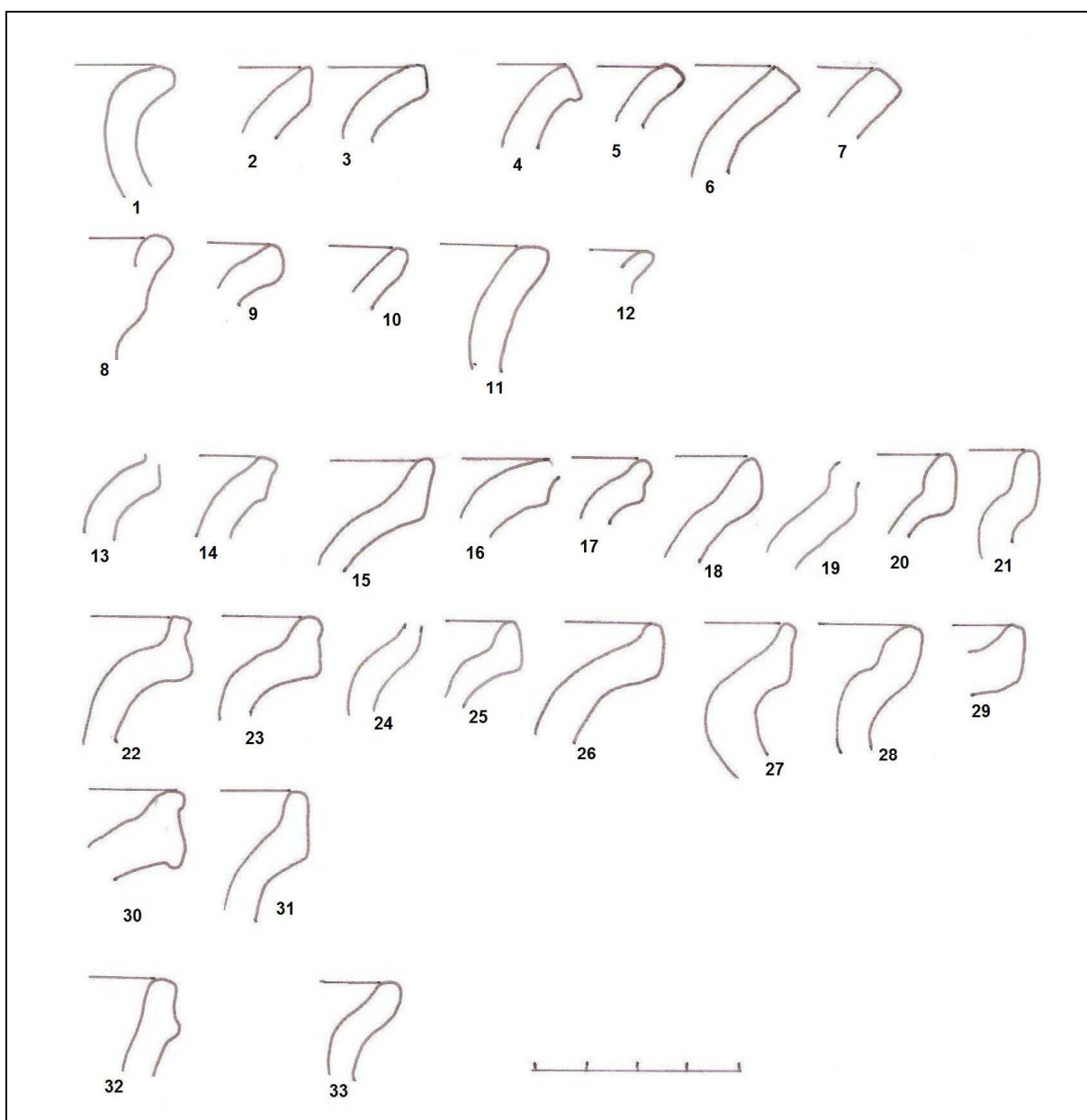
Tab. 7: Výzdoba: 1-29 jednoduché linie.

Kouřim 1 – zdobené fragmenty keramické třídy C

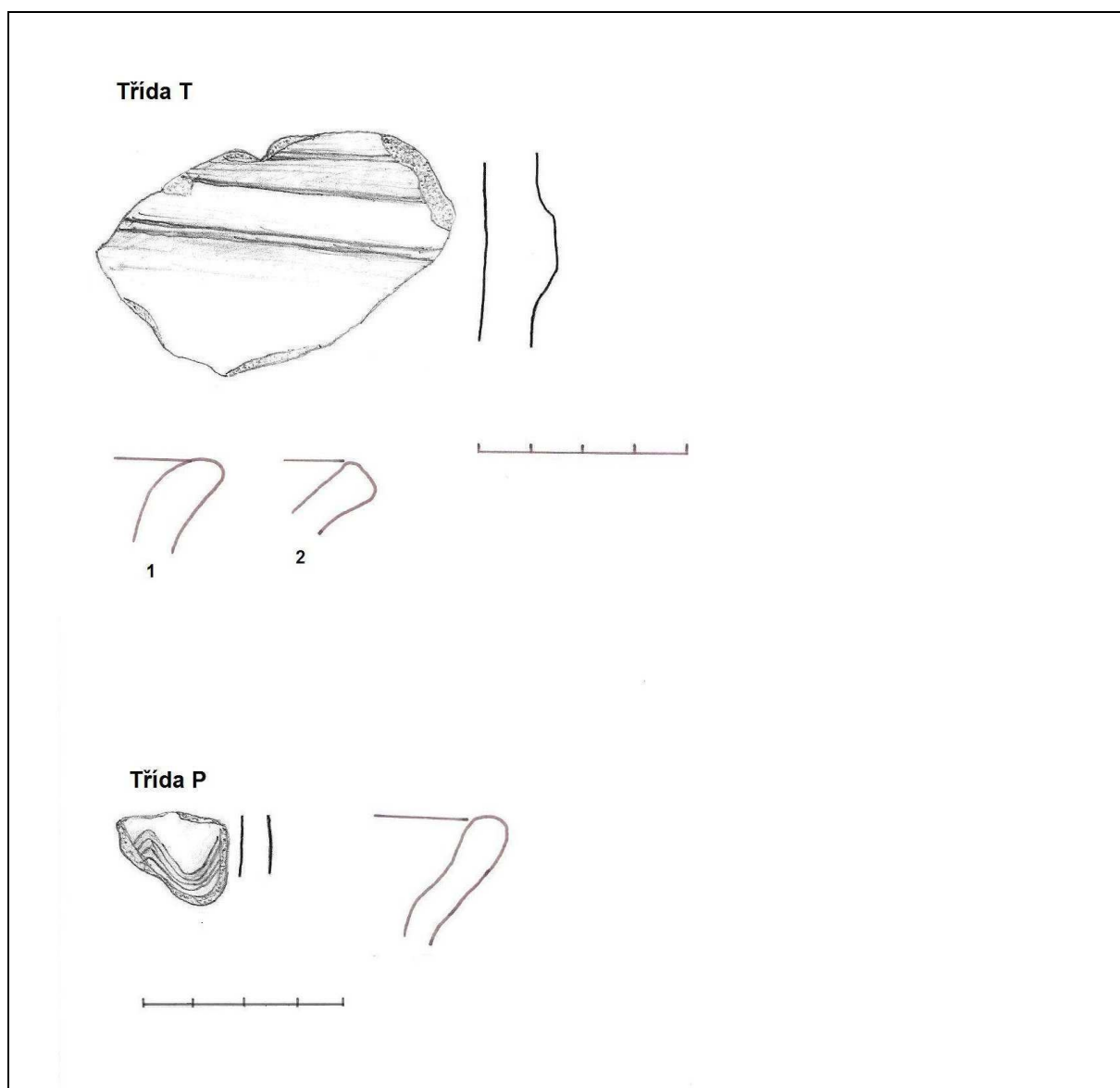
Tab. 8: Výzdoba: 1-2 jednoduché linie, 3 hřebenové linie, 4-5 jednoduchá vlnice, 6-7 jednoduchá vlnice v liniovém pásu, 8-10 hřebenová vlnice, 11-13 kombinace jednoduchých linií s jednoduchou vlnicí, 14 kombinace řady vpichů s jednoduchými liniemi, 15-17 řada vrypů a vpichů, 18 přeslen ze střepu.

Kouřim 1 – třída C

Tab. 9: Okraje: 1 jednoduchý zaoblený, 2-3 jednoduché rovně seříznuté, 4-7 jednoduché kuželovitě seříznuté, 8-12 varianty jednoduchých, 13-31 nízké vzhůru vytažené, 32 okružní, 33 kalichovitý.

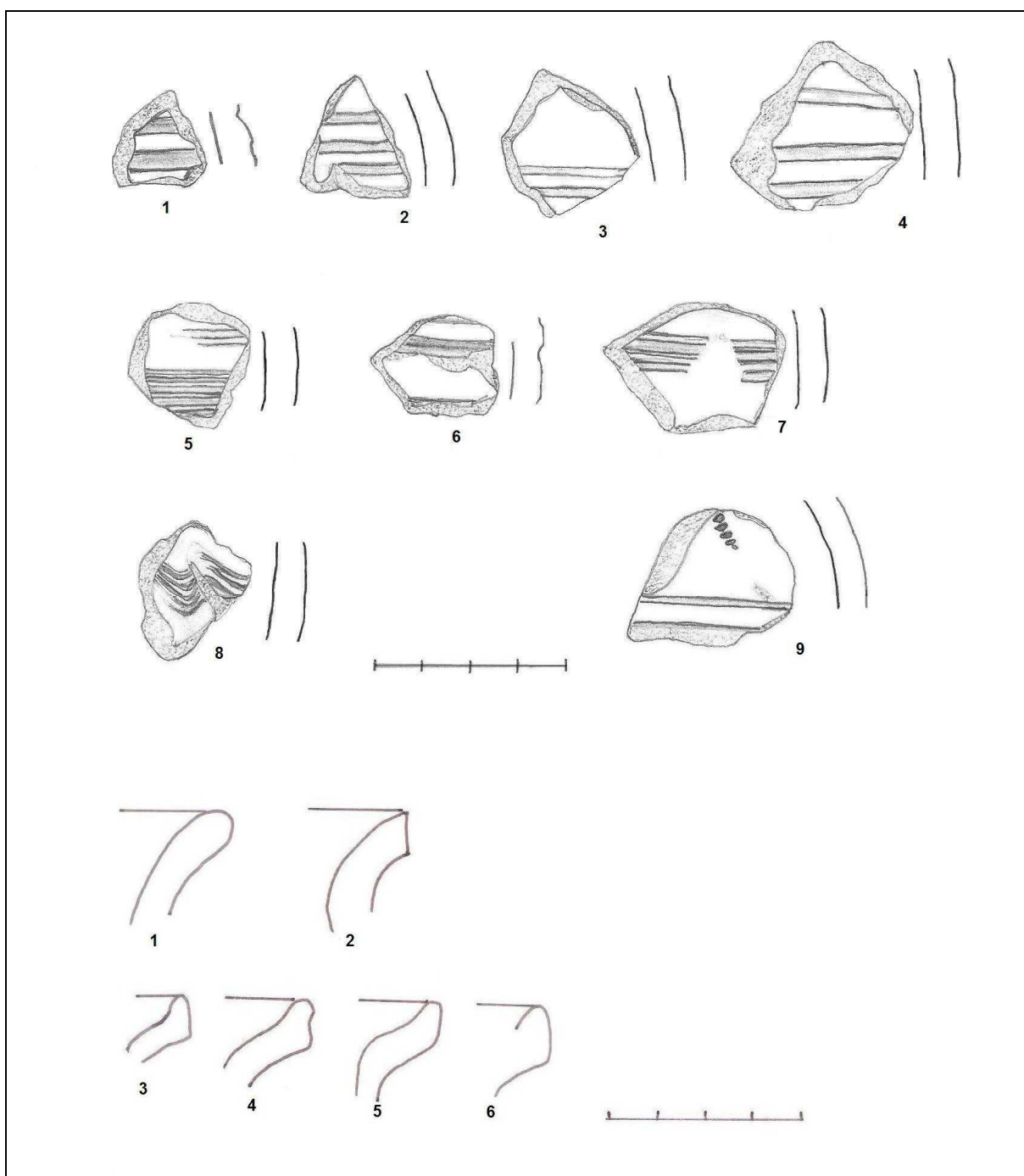
Kouřim 1 – zdobené fragmenty keramických tříd P a T

Tab. 10: Třída T: Výzdoba: plastická lišta; okraje: 1 jednoduchý zaoblený, 2 kuželovitě seříznutý.

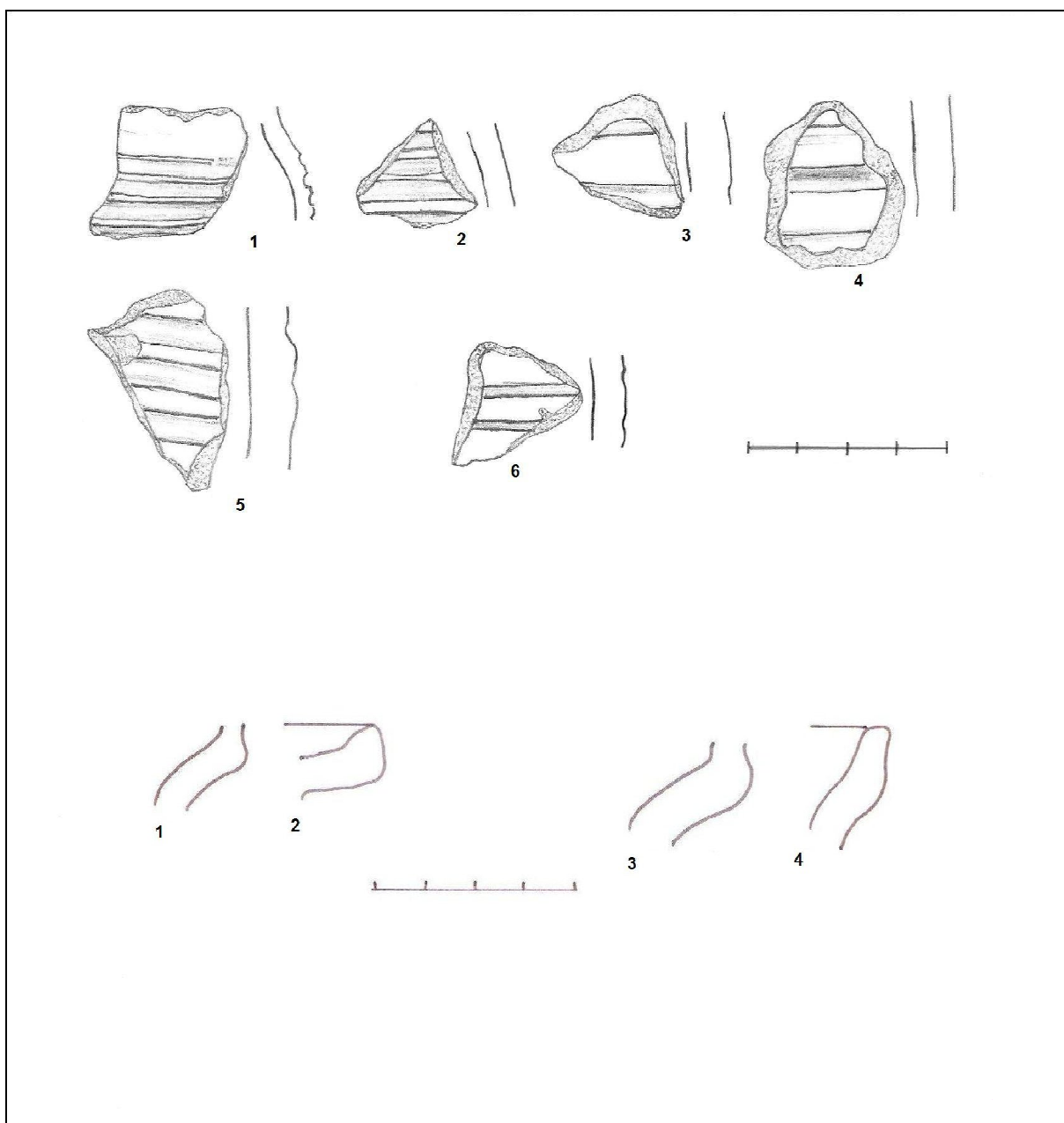
Třída P: Výzdoba: hřebenová vlnice; okraj: jednoduchý.

Kouřim 2 – fragmenty s výzdobou a okraje keramické třídy A

Tab. 11: Výzdoba: 1-7 jednoduché linie, 8 hřebenová vlnice, 9 kombinace jednoduchých linií a hřebenových vpichů. Okraje: 1 jednoduchý zaoblený, 2 jednoduchý rovně seříznutý, 3-6 nízké vzhůru vytažené.

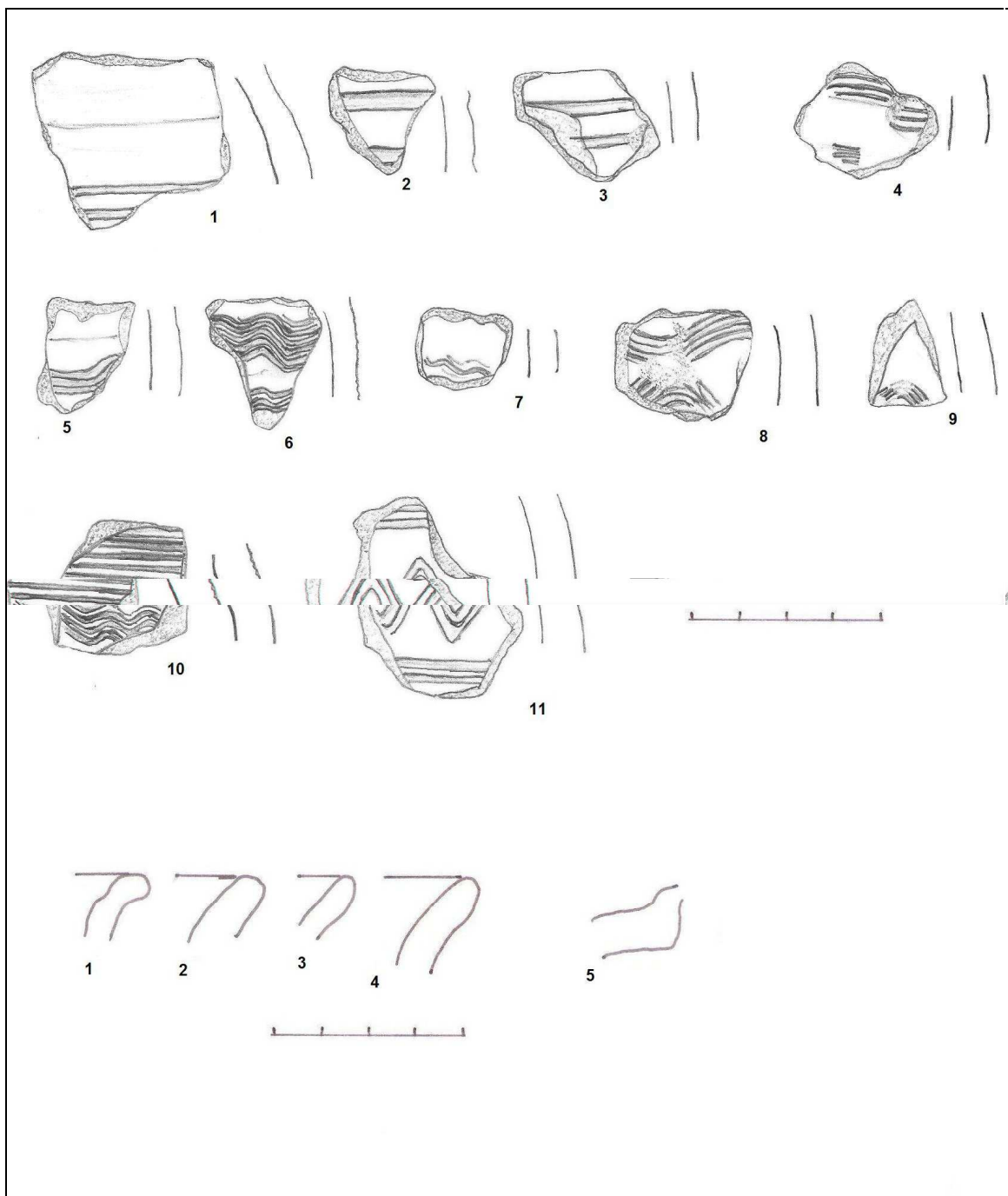
Kouřim 2 – fragmenty s výzdobou a okraje keramické třídy B

Tab. 12: Výzdoba: 1-6 jednoduché linie.

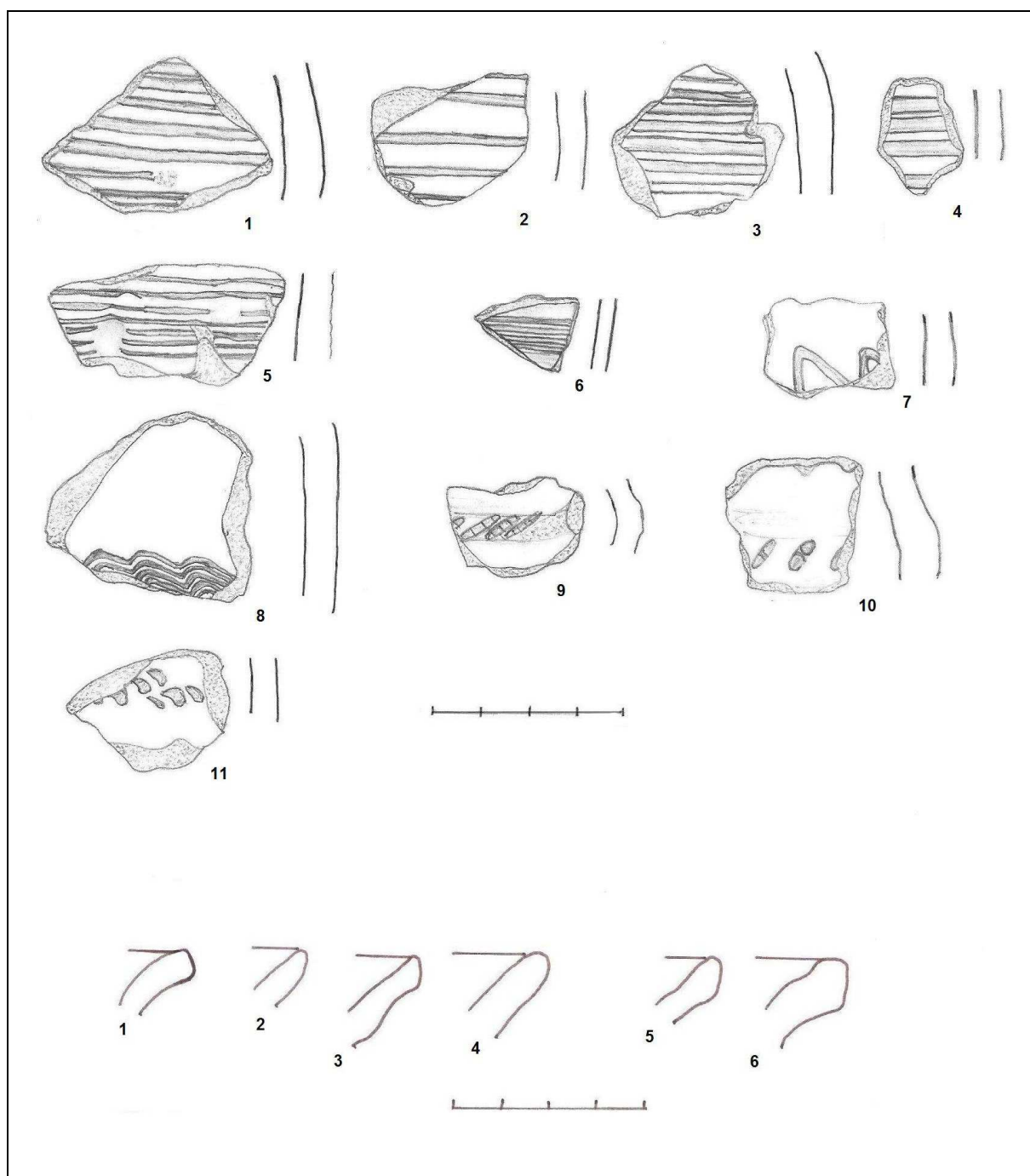
Okraje: 1-2 nízké vzhůru vytažené, 3-4 vysoké vzhůru vytažené.

Kouřim 2 – fragmenty s výzdobou a okraje keramické třídy C

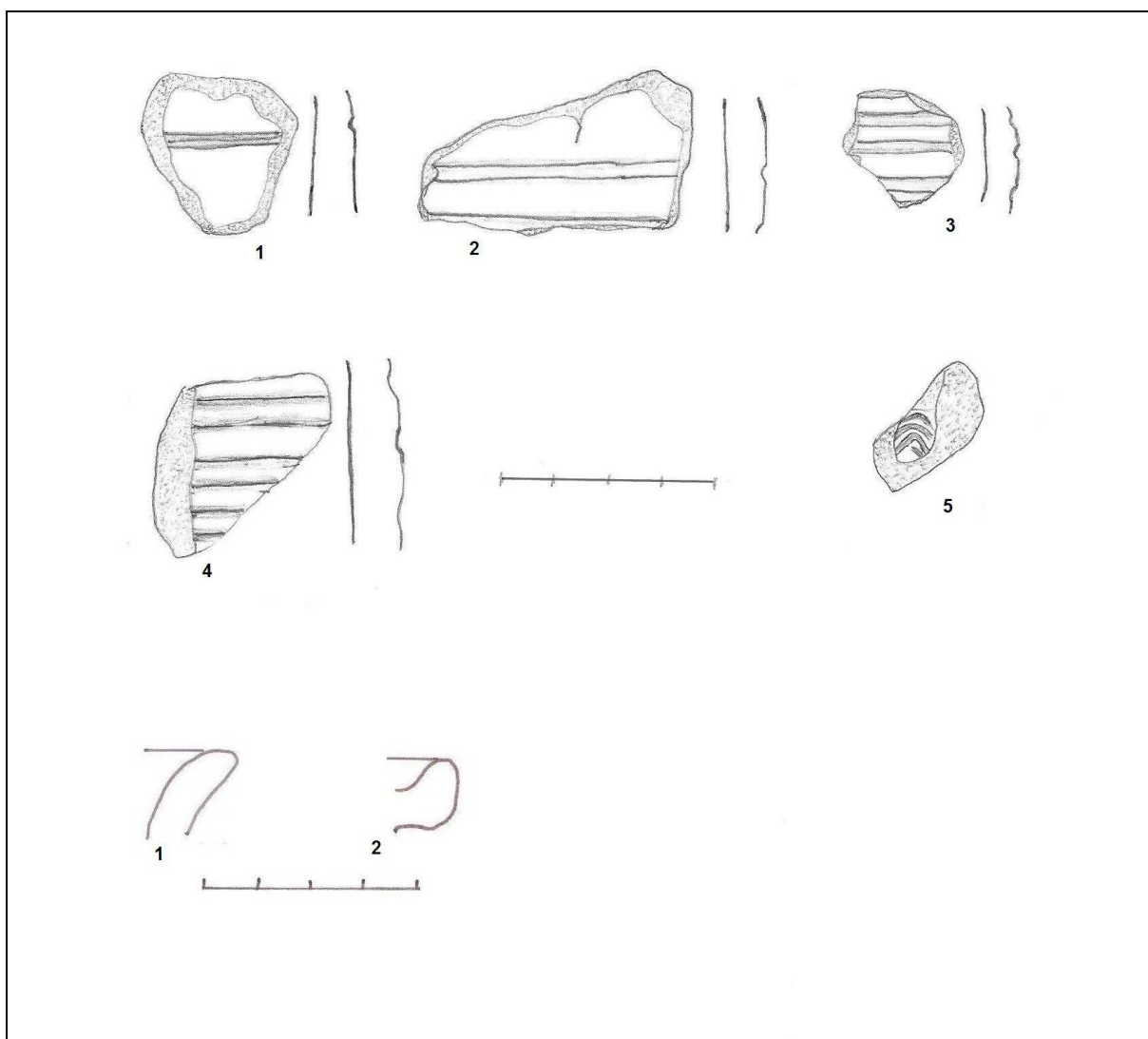
Tab. 13: Výzdoba: 1-3 jednoduché linie, 4 hřebenové linie, 5-9 hřebenové vlnice, 10 kombinace hřebenových linií a hřebenové vlnice, 11 kombinace jednoduchých linií a hřebenové vlnice. Okraje: 1 jednoduchý zaoblený, 2-4 varianty jednoduchých, 5 nízký vzhůru vytažený.

Kouřim 3 – fragmenty s výzdobou a okraje keramické třídy A

Tab. 14: Výzdoba: 1-5 jednoduché linie, 6 hřebenové linie, 7 jednoduchá vlnice, 8 hřebenová vlnice, 9-10 řada vpichů, 11 kapičkovité vrypy. Okraje: 1 jednoduchý kuželovitě seříznutý, 2-4 varianty jednoduchých, 5-6 nízké vzhůru vytažené.

Kouřim 3 – zdobené fragmenty keramické třídy B

Tab. 15: Výzdoba: 1-4 jednoduché linie, 5 hřebenová vlnice.

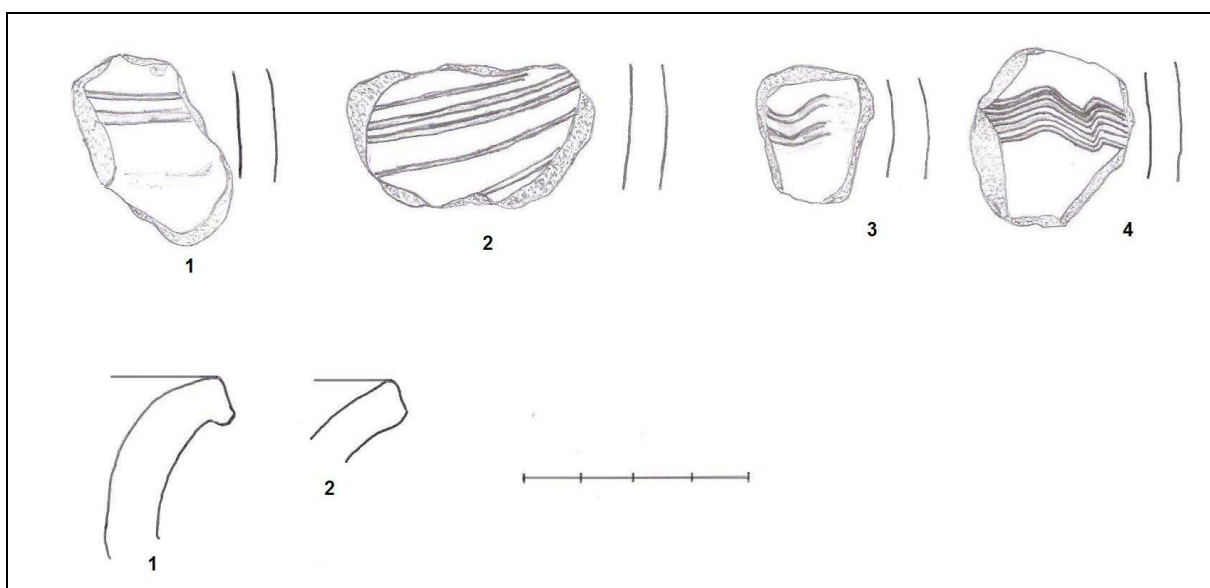
Okraje: 1 jednoduchý zaoblený, 2 nízký vzhůru vytažený.

Kouřim 3 – zdobené fragmenty keramické třídy C

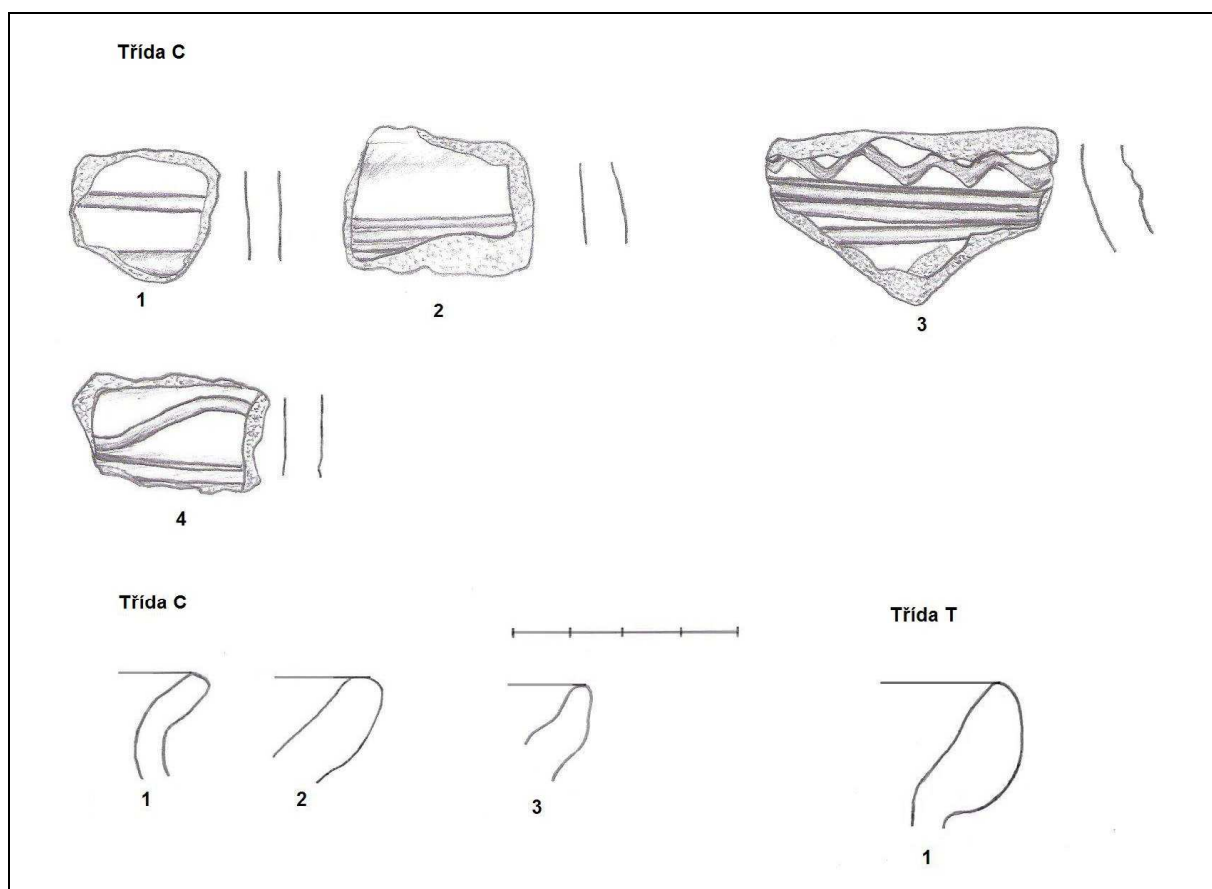
Tab. 16: Výzdoba: 1-5 jednoduché linie, 6 jednoduchá vlnice, 7-12 hřebenové vlnice, 13 kombinace jednoduché linie a jednoduché vlnice, 14 řada vpichů, 15 plastická lišta. Okraje: 1-2 jednoduché zaoblené, 3 jednoduchý rovně seříznutý, 4 jednoduchý kuželovitě seříznutý, 5 varianta jednoduchého, 6-9 nízké vzhůru vytažené, 10 zduřelý.

Kouřim 4 – zdobené fragmenty a okraje keramické třídy C

Tab. 17: Výzdoba: 1 jednoduché linie, 2 hřebenové linie, 3 jednoduché vlnice, 4 hřebenová vlnice. Okraje: 1-2 jednoduché kuželovitě seříznuté.

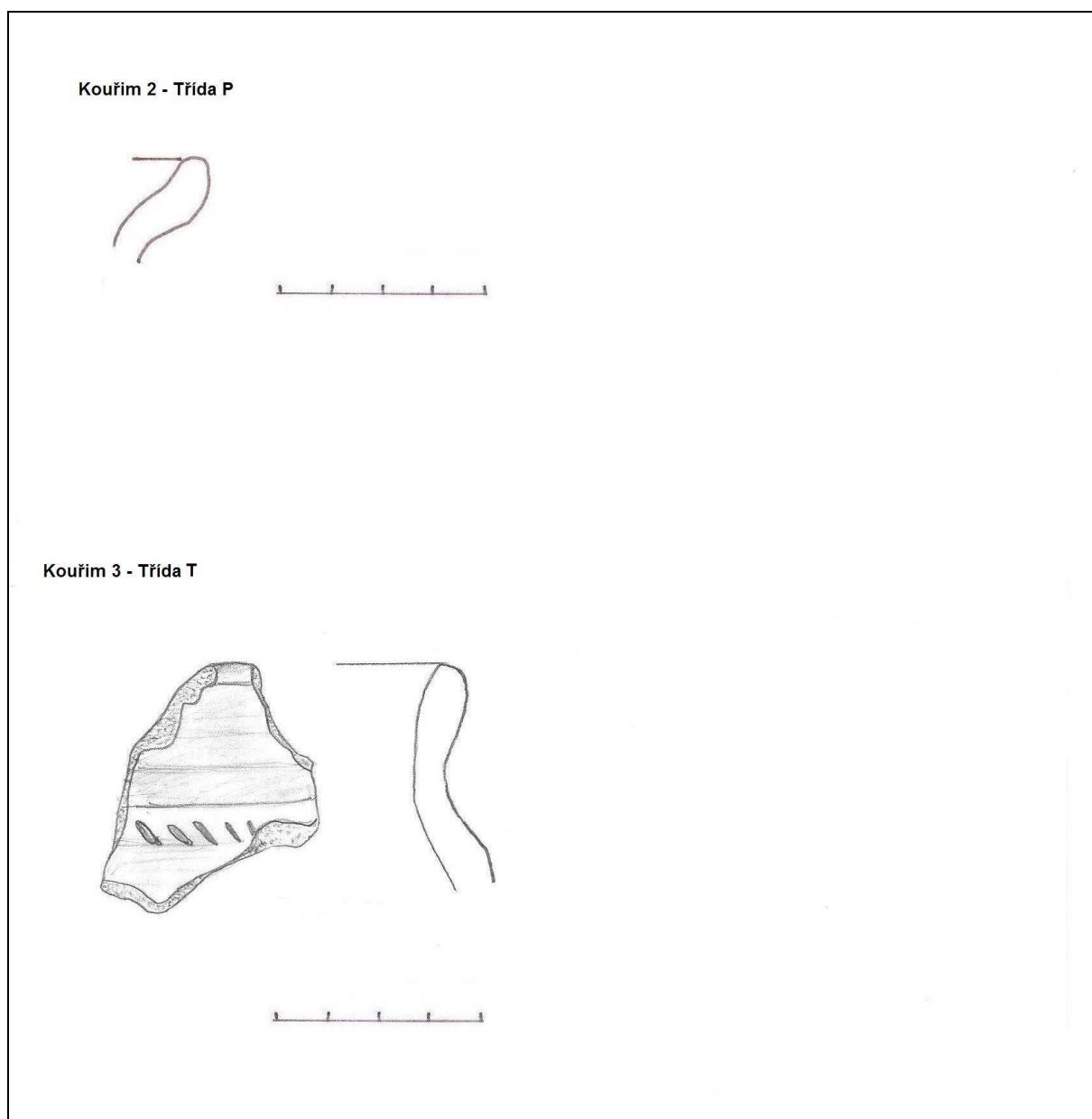
Kouřim 5 – zdobené fragmenty a výzdoba tříd C a T

Tab. 18: Třída C: Výzdoba: 1-2 jednoduché linie, 3-4 kombinace jednoduchých linií a jednoduché vlnice. Okraje: 1-2 varianty jednoduchých, 3 – nízký vzhůru vytažený.

Třída T: Okraj: Jednoduchý.

Kouřim 2 a Kouřim 3 – Třídy P a T

Tab. 19: Kouřim 2: Třída P - kalichovitý okraj.

Kouřim 3: Třída T - jednoduchý okraj s výzdobou těla provedenou řadou vrypů.